

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2002
17. ÅRGANG

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2002

17. ÅRGANG

I redaksjonen:

Thure Lund

Jon Mamen

Kristian Linnerud

Aase Hanna Fure

Asbjørn Lind

Forsidefoto (ukjent fotograf) er utlånt av Arnt Berget.

Historielagets styre:

Wermund Skyllingstad, leder

Aase Hanna Fure, kasserer

Liv Enger

Sigmund Heier

Per A. Knudsen

Odd Myrvold

Aud Rosenlund

John Arne Wendelborg

Ragnhild Flannum

Historielagets adresse: Postboks 236, 3371 Vikersund

Gamle Modums adresse: Jon Mamen

Heggen

3370 Vikersund

e-post: jonmamen@frisurf.no

Tlf. 32 78 70 17

Innholdsfortegnelse:

EGIL CHRISTIANSEN: Bergsjø og strendene omkring	3	UNNI VENKE HOLM: Skredsvik gård, Geithus	46
THURE LUND: Kvinnene i Modum støttet unionsoppløsningen i 1905	11	ODD FRØYD: Ungane i Katfoss under krigen	48
ARNT BERGET: Den gang redningen var ei ku på båsen ...	15	THURE LUND: Omreisende med «butikker» da jeg var småfant	50
ERLING DIESEN: Modum – en kraftkommune	18	THURE LUND: Minne om en gammel omgangsskolelærer	52
ASTA BROSTIGEN: En hyldest til Østmodum	22	INGAR HELLERUD: Utvandring til New Zealand	54
HARRY SKJELBRED: Barndomsminner fra Steinbru. En lykkelig tid	23	ARNT BERGET: Sperreballongen i Bråtamasta	56
KRISTIAN LINNERUD: Buskerud landbruksskole 90 år	28	THURE LUND: Omgangsskolens helter. Fra sogneprest Amlunds tale 1910	57
THURE LUND: Mer om Brekkeslekten	31	THURE LUND: Kongsrud'n eller «Pluggen»	58
THURE LUND: Dyktige idrettsutøvere i A.I.L.	37	THURE LUND: Skinnfell var geit	60
THURE LUND: Da Hovdeskiene dominerte	40	ARNT BERGET: Torvmyra og Liapensen	61
THURE LUND: Thor Hansen Thon – en dyktig kar	42	OLAV SØRENSEN: Hans Tandberg forteller om Store-Per Hovenga	62
ARNT BERGET: Snarums ukjente fabrikk	43	AASE HANNA FURE: Modum Historielag 25 år	63
THURE LUND: Ramfoss Træsliberis korte historie – fra tremasse til elektrisk kraft	44		

Bergsjø og strendene omkring

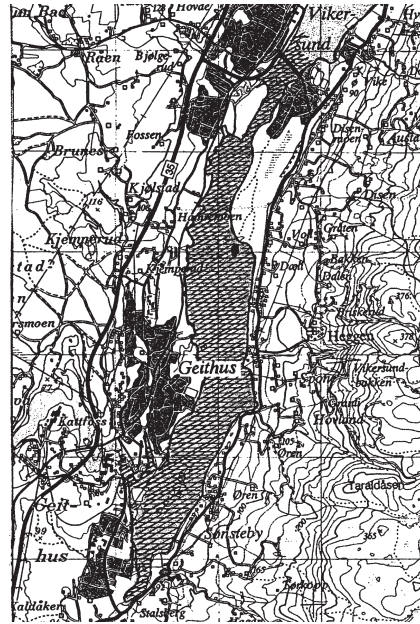
Det eneste elveutløpet Tyrifjorden har, starter i Vikersund. Det er her Drammenselva begynner. Ved innsnevringen av vannløpet i Vikersund dannes det nedenfor en utvidelse av elveløpet slik at det blir et ganske stort og rolig vannspeil, inntil elva etter hvert kaster seg over dammen i Geithusfossen.

Navnet på dette elveløpet er i Modums historie benevnt som Bersjøen, men i de siste 150 åra er det mest brukt Bergsjø. På den lokale dialekt heter det imidlertid Bærsjø (med kort æ), og så heter det ælva. En annen stedsbetegnelse er Østsida og Vestsida. For folk fra området mellom Geithus og Brunnes betyr det «øssia» – øst for Bergsjø, «vessia» – vest for Snarumselva.

Bergsjøs lengde fra dammen i Vikersund til vika med svanereir ved Bentsborg er ca. 5300 meter. Største bredden, like syd for Kråkholmen, er ca. 650 meter. Vi kan ta en tur rundt denne plommen av Drammenselva og starte på østsiden av dammen i Vikersund. Fermettedammen (nåledam) ble anlagt for reguleringshøyde i fjorden med ca. 1,0 meter i 1906. Dammen er erstattet med ny reguleringsdam først i 1991. Normalt er fallhøyden fra Tyrifjorden til Bergsjø ca. 3 meter. Området på begge sider av fossen er hver for seg betegnet som «Øya». Nedover på østsiden er stranda preget av fjell og store steiner som etter hvert går over i flatere terreng opp mot furuskogen. En åpen plass kalt Knytningsberget er brukt som bade-, raste- og fiskeplass. I tillegg også en yndet plass for andejegere i tidligere tider! Litt lenger ned «Kattekjennskaret» (senere om steinkar for tømmerfløtningen).

Lenger inn på landet ligger ei torvmyr – Vikersmyra, som var i drift til i 40-åra. Videre nedover er terrenget flatet ut og ender i sandstrand med fin badebasseng, og utenfor ligger øya Kråkholmen.

På østsiden av det som nå er Bergsjø, er en steil fjellvegg opp mot Disenmoen/Kløyva. Den strekker seg ut mot et gjel som dannes der Sjursebekken styrter ned – et av de få stedene det er mulig å gå ned en sti fra Heggenveien i området hvis en ikke er lokal-kjent. Nederst ved denne stien lå en hvilebrakke for folk i tømmerfløtinga og «delinga». Videre nedover kommer utløpet av Heggenbekken og Sponebekken. Her kan en ennå se rester etter den kjente Sponesaga. Naboen til denne var et av de første kraftverk for elektrisitet i Modum (1909). Det første lå litt lenger opp i Sponebekken. Herfra flater landet seg ut. Markerte trekk i strendene er den langgrunne Sponevika som plutselig går over i den stupbratte

knollen Lundberget (Lunnbærje). I søndre del av vika kommer Ørenbekken ut. Videre sørover er det bratt steinstrand og dypt vann til du kommer til Hervika, hvor terrenget flater ut igjen. Etter bekken, nedenfor gården Sønsteby Mellom, går landskapet over til ren våtmark/sivområde. Like før dette kommer den store Sønstebybekken ned fra bl. a. Urvann og Damtjern på Øståsen (Modum kommunale vannverk). Westad armaturfabrikk ligger der det tidligere var mølle og sag. Helt i sydenden av Bergsjø ligger Bentsborg, og her kommer Ihlenbekken ut innerst i vika.

Veidelet her har hatt mange navn, blant annet Bentsborg – Vassbunn – Stuten, det siste etter en tidligere grunneier Stuuud. Her ligger nå bensinstasjonen.

Videre mot Geithusfossen blir terrenget etter hvert

Tomta. Barnetegning av Christian Skredsvig. 1869.

mer steinete og uryddig. Stranda som lå nedenfor Stalsberg skole, ble betegnet som Monshuslandet – etter en tidligere bruker av eiendommen – eller Tomtalandet. Maleren Christian Skredsvig ble født i Tomta. De to øyene ute i elva er også til sine tider kalt Monshusholmene, men heter egentlig fra gammelt av Gjeithusholmene (Giedeholmene). Den lille tredje er kalt Stabben.

I Geithusfossen har det vært demning i uminnelige tider. Her har det vært sag, mølle, stamper og virksomhet i flere hundre år, mølleren Skredsvig, far til maleren, virket også her. Den siste justeringen av damhøyden er foretatt i forbindelse med bygging av ny kraftstasjon i 1961.

Videre oppover langs vestsiden av elva er det først rotete steinstrender omkring et par kiler (evjer) Stasjonsevja/Paddevja, Yttervja og til rundt den sydligste «tangen» på vestsida. Landskapet på denne siden av Bergsjø er vesentlig flatere enn på østsida. Nordover fra Tangen lå gården Rolighed, som hadde havnehage der tømmerfløterne hadde hus for smed og utstyr. Rolighetsmoen – der idrettsplass og klubbhus for GIL finnes i dag.

Nordenfor dette ligger bruket Skinnerud med lav furuskog og sandstrender ved elva. Badeplass har det vært i uminnelige tider. Skinnerudtangen er et markant naturpunkt. Nord for denne kommer Bråtabekken ut, og ved denne ligger hvilebua

for fløterne og arbeidere på «Delinga» av tømmer. Området nordover herfra er derfor betegnet som Bualandet. Nordover fra Bualandet og bakenforliggende Utrimark «Sutrimark» er strendene øde og steinete. Det var her en rekke steinkar eller steinkister for ledelenser langs strendene. Noen vikar i elva Bergsjø er navngitt etter tidligere brukere av gårdene opp under Krokamarka/Brunes/Kjølstad, for eksempel Thomasvika, Skinnesvika, Bjølgerudvika.

Helt oppe ved Vikerfossen er det rester etter en kanal på vestsiden som tidligere fungerte som drift av en flomkvern ved utløpet til Bergsjø. Far til Christian Skredsvig var møller også her. I en rekke av bekkene med tilløp til Bergsjø var gårdssagene i virksomhet på 1800-tallet.

Tømmer i Bergsjø

Bergsjø – Bærsjø – var tidligere en høyst levende del av arbeidslivet i Modum. Det har vært fløtet trevirke gjennom dette knutepunktet i uminnelige tider. Fram til ca. 1800 sørget hver eier for fløtingen av sitt virke. Forløperen for en form for felles fløtning kom fra grev H.W. Jarlsberg i 1807. Før 1860-åra var det mye frakt av virke til planker og bord, men med industriens inntog hos oss og framstillingen av tremasse og papir ble virksomheten i dette vassdraget en helt annen. Tømmer fra store deler av Østlandet

Bergsjø sett nordover mot Brunes og Krokamarka.

ble kanalisert over Tyrifjorden og Drammenselva. I den tidligere fløtningens tid var det om å gjøre å få fram råstoff til trelasthandlerne og senere sagbrukene i nedre del av Drammenselva så fort som mulig. Skogkommisjonen av 1849 jublet over at «fløtningen i Drammensvassdraget går nå så hurtig at tømmer som hugges om høsten i Hallingdal og Valdres, i regelen er fremme til sagene og utskipningsstedet allerede neste års juli og august måned!»

Da fabrikkene kom omkring 1870, ble det nødvendig å fordele tømmeret i fløtningen til forskjellige tider og delvis legge det i opplag for senere levering. Det er her Bergsjø kommer inn som en vesentlig brikke i spillet om frakt og fordeling av tømmer til alle bedriftene lenger ned i vassdraget. Medregnet ansatte i sideelvene, hadde Drammensvassdragets Fellesfløtningsforening i 1950 totalt ca. 500 ansatte!

Noe som er interessant i denne sammenheng, er de tekniske installasjonene og arbeidsformene. Tidligere ble tømmeret fløtet ned elvene på en lite skånsom måte og fikk sine skader underveis, og noe forsvant også. Strykene og de største fossene var bøynen. Det som ikke var skadet før, fikk sine sår i Geithusfossen og Gravfoss, som hadde en spesiell utforming siden 1848, for å hindre brekkasje. Med alt det tømmeret som kom via Tyrifjorden, ble det nødvendig å lede tømmeret på en ny måte.

Et sorteringsanlegg, «deling», ble anlagt ved nordre del av Bergsjø i 1896 etter mønster fra Steinberg hengsle. Dette ga støtet til en deling av arbeidsoppgavene på «ælv». De som arbeidet ved delingshengslet stelte med sortering og fordeling av tømmer til lagring i elva og fordeling av laustømmer til fløting av stokkene videre.

Så var det «brøtningen» som slet fram tømmeret til opplagsplassene og fordelte driften av de ulike «slepene» av tømmer til bedriftene nedover i vassdraget. De hadde også en helårsjobb med å vedlikeholde og konstruere nye, faste installasjoner av lenser, løper, kar og dopper.

For at ikke tømmeret skulle hekte seg fast i land-siden og danne floker, ble det anlagt ledelenser fra Sagalandet i Vikersund samt noe lenger opp i Tyrifjorden på østsiden og ned gjennom hele Bergsjø til Geithusfossen. Lenser er kraftige tømmerstokker som i hver ende er gjennomhullet og forsynt med en jernklave eller kjetting og forbundet i lange lenker.

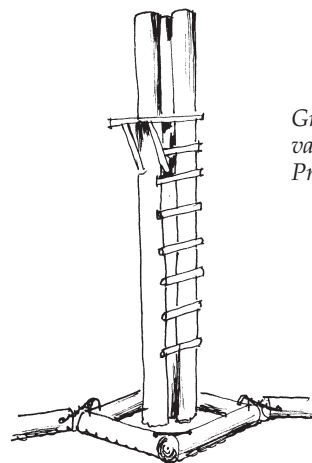
Ledelensene ble lagt i noen meters avstand til land og forankret til dopper eller kar. Langs land, der det var grunn i elva hvor det lot seg gjøre å slå ned en «pæl», ble det gjort. Andre steder ble det laget forankringspunkter i form av steinkar (steinkister). Dette var laftede trekar ca. 3x3 meter, fylt med stein. De finnes fortsatt rester etter disse i vassdraget. De fleste forankringspunktene var doppene. Det var solide, lange tømmerstokker som ble rammet ned i elvegrunnen ved hjelp av en rambukk. For å få en solid forankring ble 2–3–4 stokker rammet ned i grunnen.

Steinkister og støpte kar langs »Bualandet».

Lenseforbindelser.

Grimefeste for lenser ved varierende vannstand. Primitivt stupebrett.

Steinkaret ved Nybrua 1940. Ødeleggelsen av brua er et faktum!

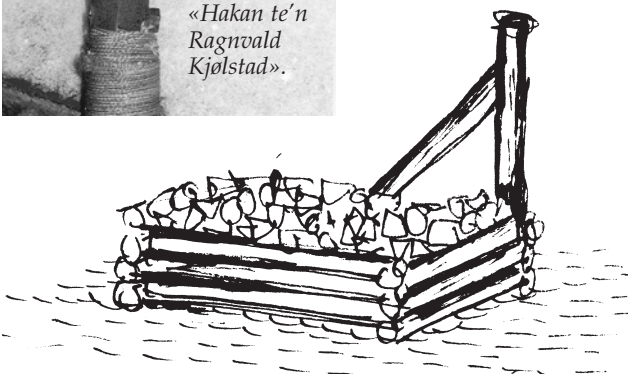

Bildet er utlånt av Solveig Skjalstad.

En gjeng fra brøtningen nedenfor Bronesevoja i Geithusfossen ca. 1907. Merk de lange hakene. Fra v.: Adolf Brostigen, Kr. Holgersmoen, Ludvik Moen, Karl Gjeithus, Oluf Rolighed, Nils Bråten, Kr. Gjeithus, Anders Myra, Kr. Skredsvik og Kr. Winter.

«Hakan te'n Ragnvald Kjølstad».

Steinkiste.

Dette tunge arbeidet ble ledsaget av «dragersang» eller ei regle à la pram-drager eller kabeldrager. Noe ut i regla heter det bla.:

Her går opp med de 2
langer 3,
satser 4,
hei tradeli å lei, faderullan hei.

Her går 17 opp,
opp med de 18,
langer 19,
Hu og hei og full ansett.

(Gjengitt etter Håkon Andersen)

Rambukken var montert på en stor tømmerflåte, og et stykke oppe var det en platting hvor en leder sto og dirigerte lodd og tømmerpæler. Ved et taljesystem ble et tungt stållodd (5–600 kg) heist opp av 5–6 mann på flåten, for så å bli utløst til slag på toppen av tømmerstokken (doppen).

I smiene på Bualandet og i Rolighetshavna ble tømmerhakene hvesset til stadighet. Det sies at noen var veldig nøye på å få hakene hvesset slik de ville ha det gjort.

Ragnvald Kjølstad sto over smeden og befalte at slik skulle han ha tømmerhaken sin hvesset !

Oluf Rolighed.

En brøtningsmann går i land

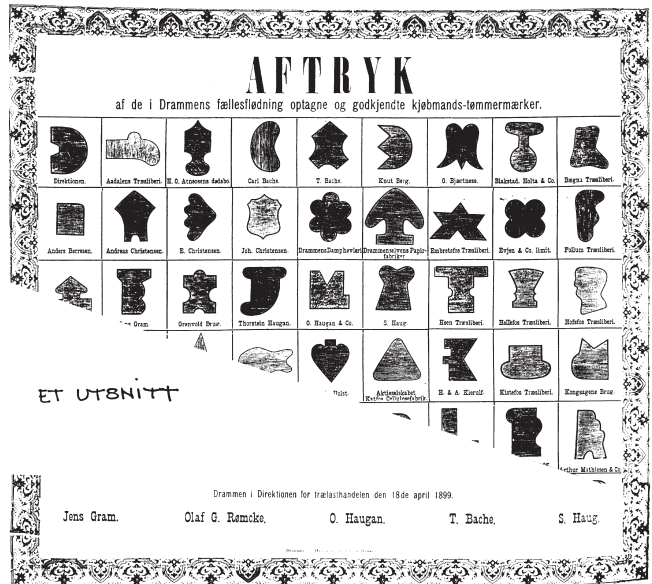
En tidligere kollega av Oluf Rolighed skrev en avis-hylldning til ham da han i 1940 sluttet i brøtningen på ælva etter 63 års virke! Bl.a. avsluttet han med følgende:

Fra sin vakre eiendom ved Bergsjø vil han ganske sikkert med interesse følge med i tømmerfløtningen, i det arbeide som han med usvekket interesse har ofret seg for fra ungdommen, og som har vært hans glede og lyst.

Framdriften av tømmer

Store grimer med tømmer ble slept over Tyrifjorden til Vikarfossen, først av slepebåten Kong Ring fra ca. 1830, Grev Wedel fra 1875 og Greven fra 1953 (hjelpébåt Krebsen). På forsommeren kunne hele nordre delen av Bergsjø være fullstendig tettpakket med tømmer. Ved sorteringshengslet, «delinga», ut for Bualandet var det et sinnrikt system av lenser, løper og dopper. Løper er lange flåter boltet sammen av kantskårne stokker og ble brukt som gangveier til de enkelte gjøremål innen deling av tømmeret. Det var to fordelingsbruer for sortering av tømmeret. Disse var bygget opp om lag en meter, slik at stokkene kunne flyte fritt nedover, og en kunne stå og kontrollere de forskjellige tømmermerker. Stokkene skulle ha merker i hver ende og på midten.

Det sto 5–6 mann på hver bru og sorterte. De som sorterte på den østligste brua, kom fra sin hvilebu ved Sjørsebekken på «øssia». Her var det ofte folk som hadde småbruk. De jobbet på ælva om sommeren og i skauen om vinteren. Derfor var et markant punkt i Bergsjø kalt «Bondebrua». Å få fram tømmeret ned til sorteringsbrua var loseguttens jobb, med

Et utvalg av merker de enkelte tømmerstokker var forsynt med.

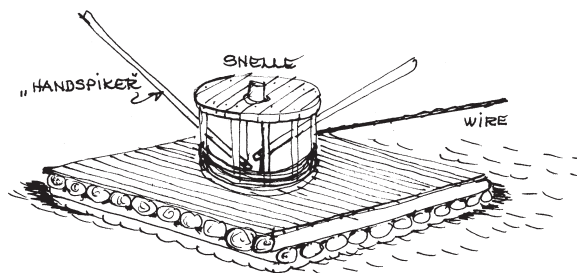
tømmerhakan å dra eller stikke stokkene nedover til brua. Med lite tømmer og vann fra Vikarfossen kunne det bli mye flying og haling langs de glatte løperne. Med sønnvind i tillegg hendte det at folk måtte gå himatt. Fra brua ble det sortert ut det som skulle lagres på forskjellige steder i Bergsjø, og det som skulle videre med en gang til f.eks. Kverk eller Steinberg hengsle.

Tømmeret som skulle lagres i Bergsjø for senere levering til foredlingsbedriftene, ble bl.a. av plass-hensyn lagret i «sopper», det vil si stokker i fire høgder. Stokkene ble staket på tvers av strømmen i en bås på ca. 4x4 meter, hvoretter stokker ble slept opp vinkelrett på hverandre i fire høgder.

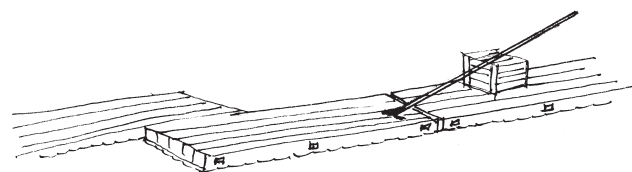
Med bare rå handkraft var dette et svare slit. Steinberg hengsle hadde tidlig tatt i bruk et moseapparat som virket slik at en samlet et visst antall stokker sammen og slo noen vaiere rundt og strammet disse til ved hjelp av en elektrisk vinsj. Disse buntene ble kaldt «moser». Først omkring 1950 kom et slikt apparat til Bergsjø. Soppene eller mosene ble etter hvert fløtet ned til de enkelte opplagsplasser. For å fløte grimer med laustømmer eller sopper nedover var ikke strømmen i elva nok drivkraft. Brøtningen tok seg av dette ved å feste en «vinneflåte» i et kar eller ei doppe et stykke nedover for så å ro en vaier opp til ei grime og deretter trekke tømmeret nedover. Slepingen av tømmeret i elva foregikk jo mest med handkraft før i tida.

Vinneflåten var en solid tømmerflåte med ei vertikalt montert snelle med noen hundre meter vaier på. Ved å tre en «handspiker», dvs. en staur, inn i snella vandret 3-4 mann rundt på flåten og snellet inn vaieren med tømmergrima. Dette strevsomme arbeidet ble først avløst ved anskaffelsen av motorbåt til

«Tøffen» og brygge ved Rolighet.

slepingen i 1938. Båten «Tøffen» med kraftig diesel glødehedemotor ble et kjærnt innslag i dagliglivet ved brygga i Rolighet.

Det er klart at tømmeret har preget Bergsjø og strendene omkring i årtier. I mange år skulle treforedlingsbedriftene gjerne ha «vanngått» tømmer. Det ble store utslag av tømmer i Sponevika og ved Lundberget fra bilene fra skogen. Mang en festdeltager på Furumo har i sin kosetund hørt det dundre tømmerlass fra Bønsnes'n i «ælva ved Lundbærje».

Med industriens utvikling og andre transportmetoder forsvant etter hvert grunnlaget for fløtingen. De faste installasjonene er for det meste borte, men noe burde tas vare på. Delingshengslet i Bergsjø ble nedlagt i 1968.

Ferdselen over elva

Ettersom Heggen kirke ligger på «øssia», må mye folk fra Geithus og vestsida av Bergsjø ha brukt elva som framkomstvei. Ikke mange hadde egen båt - det var dyrt. De som hadde en brøtningsbåt, var heldige. Dette var gode elvebåter, spissbåter som var lette å ro og var retningsstabile. Elegante var de, malt med rød blymønje i vanddelen og hvit overdel. De fleste i vassdraget ble bygget i Eiker. Bergersen på Steinberg laget mange båter til Bergsjø.

Brøtningsbåtene ble lånt bort, og det var mang en konfirmant og brud som kom seg til sognepresten på Heggen i rett tid. Noen drev det til å frakte «følk over ælva» mot betaling. Edvard Jahnsen hadde en uvanlig båt, ei stor eike med plass til 5-6 personer, og han fraktet folk fra Rolighetsmoen og over til veien nordom Sponebekken til f. eks. Heggen.

I enkelte perioder kunne det være vanskelig å ro over elva på grunn av lenser og laustømmer, men i de permanente lensene var det enkelte steder laget «gjennomronninger». Det ble laget åpning i lenselenken på ca. 1,5 m der disse var forbundet med en slakk kjetting. Muligheten for å komme over var også å ro over i stor fart i nærheten av en lenseskjøt og håpe at lasten ikke var for stor, og at båten gled over. Det hendte jo at en ble stående å vippe oppe på lensa, og da var det å få av seg på beina og brette opp bukka for å trå ned lensa og få trukket båten over. Etter en livat lørdagskveld på fest kunne hjemveien over elva bli ytterligere fuktig!

Spesielle uttrykk var:

- en «la over» i båt til den andre sida og
- en brukte gjennomronningen ved «Lunnbærje» eller Hærvika.

Hvis noen rodde deg over til bærplukking eller kirkebesøk, het det at du ble «satt over».

Det var også annen virksomhet i og omkring Bergsjø. Før i tida ble det drevet jakt på fugl, mest ender, i nordre og søndre delen av Bergsjø. Det kom en del ender i nærheten av Vikerfossen, og det var en fin standplass ved den gamle «Kanalen» og ved Kny-

tingsberget. I mange år var det lite jakt på dyr og fugl i dette området. I sydenden var det imidlertid under siste krig blitt en større bestand av ender enn tidligere, og dette satte sitt preg på fuglelivet. Det ga støtet til et mer mangfoldig liv i strandsonen, mer småfisk, rovfisk, og fugl.

Etter hvert som mulighetene til jakt og fiske ble bedre, ville alle ha sin del av naturherlighetene. Noen ville imidlertid bremse rovdriften, og sa at vi må skåne en del av fuglelivet i Bergsjø. Det ble sagt at det var kommet fiskeender i elva, og disse var en trussel mot fiskebestanden!

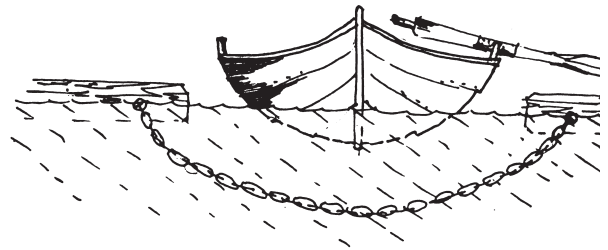
En som var ihuga tilhenger av å bevare fuglekollektivet i Bergsjø, var journalist Tore Øren i Geithus, som i den første etterkrigstida utrettelig kjempet for dette i tekst og bilder. I dag er et fredet område etablert med forbud mot jakt på dyr og fugl fra Furetangen til Geithusfossen. Medregnet strandområdene utgjør dette ca. 5100 mål! Bergsjø er etter hvert et unikt fugleområde, med svaner, ender og gjess som de mest synlige.

Fiskebestanden har i veldig lang tid bestått av ørret, abbor, gjedde, brasme og småfisk som ørkyte o.l. De siste 100 åra har nok de største fangstene blitt tatt blant abborerne. Når jegerne mente at fiskeendene var en trussel mot abborbestanden, var det vel en bønn for en syk mor! Abbor var i mange år et tilskudd til det daglige hushold for mange familier i trange kår. Det var spørsmål om anledning til å drive fiske etter en lang arbeidsdag. Det sies at under den store streiken/lockouten i 1930 fikk abborbestanden i Bergsjø seg en knekk!

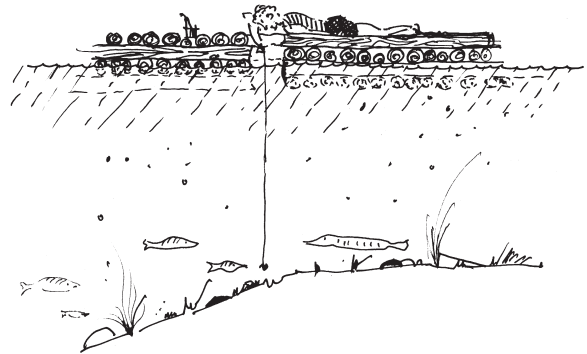
Med lagring av tømmer i store deler av Bergsjø i sommerhalvåret er det klart at det var grobunn for økning i bestanden av fisk. Tømmeret, delvis med bark, brakte med seg mye insekter, larver og organismer som gav liv og føde til fisk i elva.

«Skottfisket» ble alminnelig etter innføringen av lagring av sopper i elva. En fisket ved å slippe ned et snøre med blyøkke og markkrok, det var ikke dypere enn at en kunne «skotte» ned og følge fiskens angrep på agnet om en lå med nesa i vannet mellom soppene.

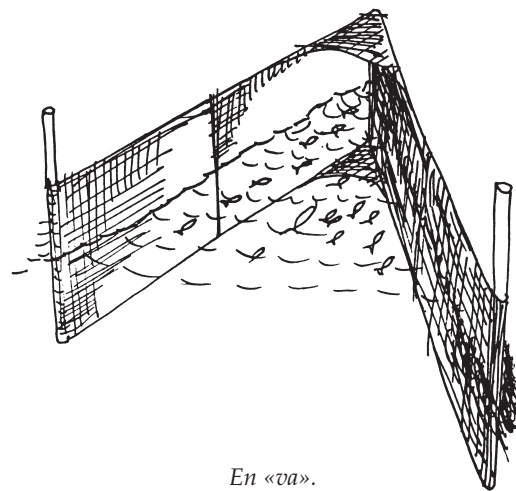
Om våren opererte en også med «reiv», det var vel det samme som line. Et langt snøre (alt var bomull den gang) ble forsynt med krokopphengere med 1,5 m avstand og agnet med mark, eller for gjeddasskyld, levende agn, f. eks. «kime». De mest drevne hadde reiv med opptil 50 kroker. I en tid fisket en også med dupp og søkke med krok påsatt kime (senere forbud mot levende agn). Kime for agn fanget en ved å «dra va». Det ble laget ei kilenot av grovvevde striesekker, og to mann dro nota over sandgrunnene og jagde småfisken inn i sekken. Ringerikspilk ble brukt sent på høsten og på isen om vinteren. Fluefisket var for de mer drevne fiskere, de holdt mest til i strykene omkring Vikersfossen og Geithusfossen. Oppunder Vikersundbrua kunne du

«Gjennomronning».

Skottfiske.

En «va».

se en Bjølgerudkar i båt holde det ene beinet på lensa og sveipe med fluestanga over det meste av stryket.

De ivrigste fra Geithus rodde nordover og slengte flua oppunder stryket fra Vikersfossen, William Bye var en av disse. Nedover i Bergsjø dreide fiskeplasesene seg om gjedde og abborstedene i forbindelse med de grunne områdene ved Sponevika, Skinnerud og Bentsborg.

Ørretbestanden som har kommet ned fra Tyri-fjorden, har vært å finne i strykstedene over og under Geithusfossen, i Saua ovenfor og Bronesevja under fossen. En fisketur i båt under evja i 1942 endte tragisk da to unge menn i tjuåra, Aslak og Willy Formodalen, druknet.

Vinteren på Bergsjø var en sak for seg. Vannstanden var mer stabil før i tida, og isen lå jevnt over hele elva på det kaldeste. Brøtningen la lenser og løper på isen senhøstes, reparerte og konstruerte installasjonene som skulle brukes neste sommer. Smiene var i nærheten av Rolighet og Skinnerud.

Isskjæring foregikk utafør Rolighetshavna, og store blokker på vel en halvmeter i firkant ble fraktet med hest og slede til Geithus til et stort «ishus» med en mengde sagflis. Dette «huset» lå like bak der Samvirkelaget nå ligger. Isen ble vel brukt utover sommeren av industri-bedriftene og som en forløper for kjøleskap hjemme hos høyere funksjonærer!

Når isen var sterk nok, ble det også arrangert travløp blant en rekke av de ypperste hestene i lokalmiljøet i det samme området. En av de store stjerner i 40-åra var Bråthenvesla – senere overmannet av Vigdals imponerende røde hest med hvit man.

Bunntømmer er noe spesielt. På fløtingens tid ble det klart at en del tømmer under driften og lagringen forsvant til bunns i elva og ble så mettet med vann at det ble liggende på bunnen.

Det var en møysommelig jobb å få tak i disse stokkene, men det var noen folk som fikk tillatelse til, for egen regning, å forsyne seg med dette «båntøm-

meret». De utstyrte seg med et slags harpunlignende spyd på ei lang stang, samt lange haker og annet utstyr for å ta opp fra elvebunnen en hel del vasstrukket, men godt tømmer som ble skåret til planker og bord på de nærmeste gårdssagene. «Brekkasje» var et annet felt hvor noen og hver kunne forsyne seg av materiellet. Tømmer som var ødelagt og knekket, som fløt med nedover i grimer og sopper, kunne folk som arbeidet i elva få overta om det var biter på under en meters lengde. Noen ganger ble nok begrensningen tøyet litt langt, og enkelte hadde vel aldri utgifter til fyringsved.

Arbeiderne i fløtningen fagorganiserte seg i 1923 - fra 1928 i Skog & Land. Det var noen få som hadde fast ansettelse i sommerhalvåret, mens en rekke hadde jobb når det var nok tømmer eller det var behov for arbeidshjelp. I mellomkrigstida – arbeidsløshetens tid – var dette usikre arbeidsplasser. Karl Voss sier at han i løpet av en sommer hadde 27 arbeidsdager!

Bergsjø ble annerledes

Da delinga og tømmeropplaget opphørte i slutten av 60-åra og veitransporten overtok, ble mye annerledes ved Bergsjø. Det opprinnelige vannspeilet er liksom blitt veldig stort, med plass til plastbåt og påhengsmotor. Bergsjø går ei ny og annerledes tid i møte, men fortsatt er det noen som kan si «Huseruatte». Det bør det tas vare på.

Thure Lund:

Kvinnene i Modum støttet unionsoppløsningen i 1905

En viktig dokumentasjon fra Nina Gudbrandsen

Nina Gudbrandsen med sin oppgave.

7. juni 1905 er kanskje den viktigste dagen i Norges historie. Da vedtok Stortinget at unionen med Sverige skulle oppløses, og at Norge skulle være et selvstendig rike. Da hadde landet hatt dansketida fra 1380 til 1814 og en noe løsere union med Sverige fra 1814. Det er nesten merkelig at ikke denne datoen er Norges nasjonaldag, Norge ble jo da et selvstendig rike etter 525 år.

Svenske Kong Oskar II ville ikke uten videre godta Stortingets beslutning om unionens oppløsning, og han krevde at det norske folk ved en folkeavstemning skulle vise at de var enige i vedtaket. Denne fikk som resultat at 368 392 stemte for vedtaket, mens det var 184 stemmer mot. Den gang hadde ikke kvinner allmenn stemmerett, men det ble likevel satt i gang en egen underskriftskampanje blant landets kvinner. Kvinnene som ledet denne aksjonen, mente at også kvinnene måtte ha rett til å tilkjenne sin mening. Resultatet av denne ble levert i Stortinget den 22. august 1905, og viste at over 300 000 kvinner hadde støttet Stortingets beslutning som var vedtatt to og en halv måned tidligere. Men disse telte altså ikke

med i det offisielle resultatet, men ble lagt ved stortingsprotokollen

Kvinnene i Modum viste en enestående vilje og evne til å støtte kampanjen. Om denne har Nina Gudbrandsen fra Geithus funnet fram en imponerende stoffmengde i en oppgave for mellomfag i historie ved Høgskolen i Vestfold. Denne oppgaven vil bli en meget verdifull tilvekst for vår lokalhistorie. Oppgaven som beskriver denne innsatsen, vil senere bli overlevert Modum bibliotek. Her vil mange, ja kanskje de fleste moinger, finne navnetrekket til sine bestemødre, oldemødre eller tanter til disse. Hele 2180 kvinner fra Modum over 21 år var enige om et fritt Norge. Vi tror hele bygda kan takke Nina Gudbrandsen for at hun har «gravd» fram dette viktige og meget interessante materialet.

Nina Gudbrandsen valgte denne uvanlige oppgaven da hun avla eksamen for mellomfag historie våren 2002. Hun er adjunkt ved Nordre Modum ungdomsskole, og oppgaven gav henne kompetansen adjunkt med opprykk.

Underskriftskampanjen i Modum

«Gamle Modum» har intervjuet Nina Gudbrandsen om oppgaven, og hun innleder intervjuet slik:

«Ideen til oppgaven fikk jeg etter samtale med min venninne Åse Storholmen fra Verdal i Nord-Trøndelag. Det ble til at vi valgte samme tema, og vi har arbeidet nært sammen om dette stoffet fra hver vår kommune.

Vi valgte å ta utgangspunkt i kampen for allmenn stemmerett for kvinner i Norge. Denne kampen ble i første rekke ført av kvinnesakskvinnene Gina Krog og Marie Qvam. Disse startet en forening med det lange navnet Landskvinnestemmerettforeningen i 1898. De hadde som sitt fremste mål å skaffe norske kvinner stemmerett på linje med menn. Da 7. juni-vedtaket i Stortinget krevde folkeavstemning, satte disse kvinnene i gang en landsomfattende kampanje for at kvinnene skulle gi sin tilslutning ved personlige underskrifter. Det ble i en fart oppnevnt komitéer i alle landets kommuner. Kvinnene i disse komitéene var slike som var kjent for tiltak og ledelse, og de

gjorde en imponerende innsats. Resultatet av denne landsomfattende aksjonen var kanskje en av mange årsaker til at norske kvinner fikk allmenn stemmerett i 1913.»

«*Hvordan ble aksjonen utført i Modum da, Nina?*»

«På grunnlag av materiale fra Stortingsarkivet har vi fått tak i alle listene med underskriftene. Pakken til Modum kommune var forseglet og ubrutt helt fra 1905. I «Oplandske Tidende» fra 10. august 1905 fant jeg navnet på kvinnene som ble oppnevnt til aksjonskomiteén. Jeg har arbeidet med å finne ut hvem alle disse kvinnene var, hvor de bodde, alder, hvilken sivil status de hadde, sosial status og hvilken yrkesgruppe. For å finne ut dette har jeg brukt folketellingen fra 1901, en mengde lokal litteratur, til dels kirkebøkene og samtaler med eldre folk.»

«*Kanskje det kan interessere folk i Modum hvem kvinnene i hovedkomiteén var?*»

«De fleste hadde tilknytning til forretningsmiljøet i

Vikersund, men vi finner lærerfruer, bondekoner og fruen til sognepresten. I oppgaven er alle «analysert». Her er de:

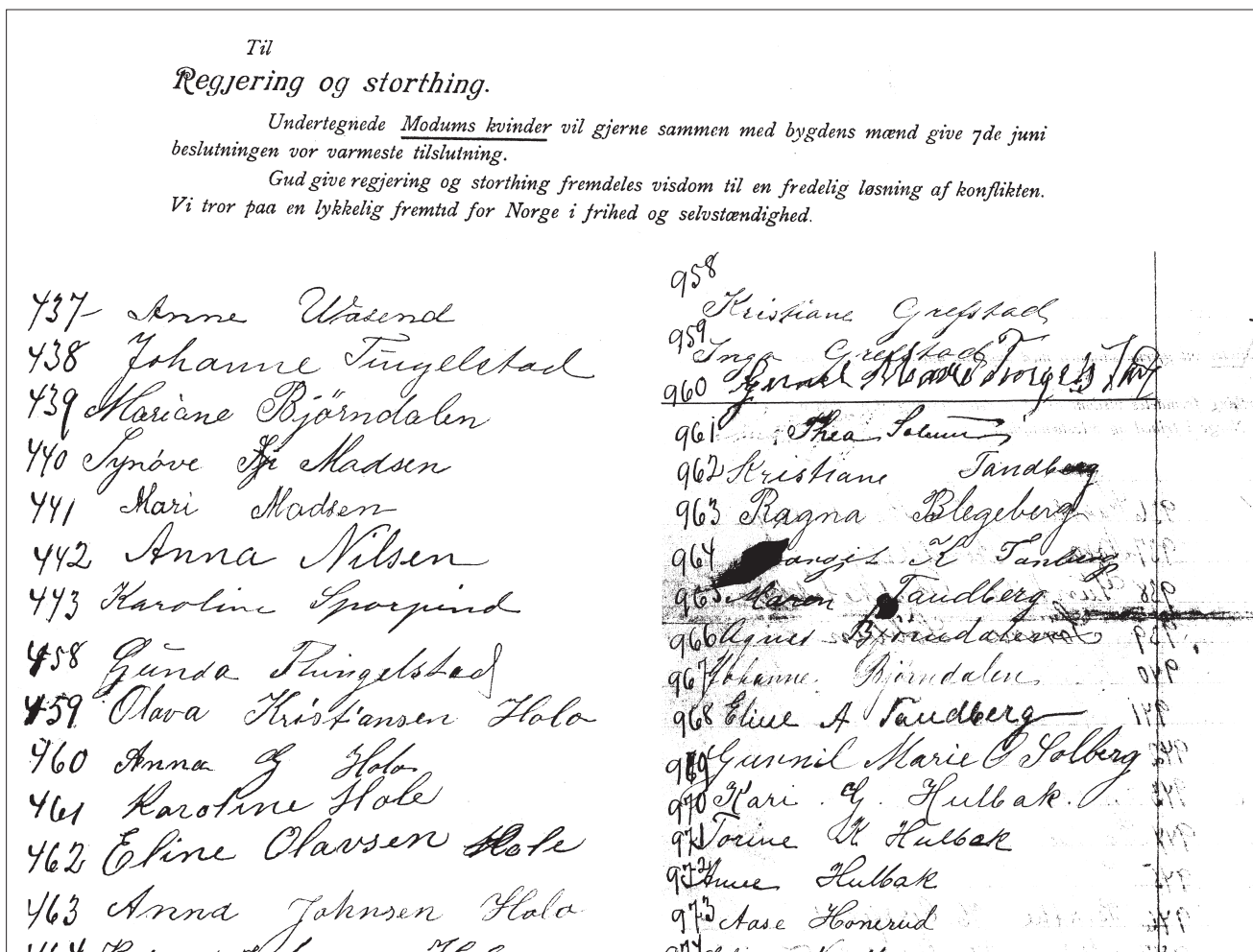
Camilla Olafsby, Snarum, Netta Nordthorp, Østmodum, Inga Gregersen, Østmodum, Gustava Amlund, Heggen, Birgithe Røgeberg, Vikersund, Kirstine Skretteberg, Sysle, Martha Gregersen, Vikersund, Anna Olsen, Geithus, Gullaug Sundby, Åmot, Andrea Dignæs, Vikersund, Gunhild Sollie, Vikersund, Randine Krona, Vikersund, Ragnhild Jansen, Vikersund, Petra Øren, Vikersund og Martha Borgen, Vikersund.

De to siste var henholdsvis nestformann og formann. Ifølge de opplysninger jeg har innhentet, var alle kjente lederkvinner på sine steder i Modum.»

«*Hvem var kvinnene i komiteén?*»

«På grunnlag av sammensetningen av komiteén kan det se ut til at den var oppnevnt gjennom kirken og skolen. Om ikke så mange arbeidet direkte i skolen, hadde de aller fleste sterk tilknytning til skoleverket, mens omtrent alle hadde tilknytning til skolen eller kirken gjennom ektefeller eller nære slektninger.

At det ble oppnevnt hele åtte kvinner fra

Faksimile fra et underskriftsark. Ikke alle hadde like store ferdigheter i skrivekunsten.

Vikersund, kan ha sin årsak i at Krona Hotell den gang var møtestedet for herredstyret, skolestyret og for de fleste av stedets foreninger. Flere av komitéens kvinner hadde sitt arbeid i eller i hotellets nærhet. Ellers ser vi at komitéen hadde to kvinner fra Østmodum, to fra Snarum, en fra Geithus, en fra Åmot og en fra området fra Heggen til Vassbunn.

- **Camilla Olafsbye** var hustru på en av Snarums største gårder og nøy stor respekt i bygden. Hun arbeidet ivrig for skolen, var medlem av tilsynskomiteen for fortsettelsesskolen i Modum. Lærere og prester bodde ofte på gården.
- **Netta Nordthorp** var lærerfrue fra Gulsrud, der hennes mann, Thorstein Nordthorp, var lærer. Hun var selve ildsjelen for at Østmodum skulle få sin egen kirke omkring 1905 og var sterkt medvirkende til at Gulsrud kapell kunne innvies i 1907. Da kapellet brant ned i 1930, arbeidet hun også sterkt for at et nytt kapell kunne bygges omtrent gjeldfritt.
- **Inga Gregersen** var hustru på Brekke gård på Østmodum og var i likhet med sin slektning Martha Gregersen medlem av den rike Gregersenslekten på Modum. Disse var delaktige i det meste som rørte seg i Modums næringsliv omkring 1905. Vi kan ellers ikke finne at hun har vært spesielt mye med i bygdens foreningsliv.
- **Gustava Amlund** var sokneprest Mathias Amlunds hustru. Det heter om henne at hun «tok stor del i bygdens liv og var aktiv i skolens tjeneste».
- **Birgithe Røgeberg** drev landhandleri i Vikersund

Camilla Olafsbye hadde det meste av Snarum som operasjonsfelt.

Netta Nordthorp ordnet kampanjen på indre Østmodum.

Inga Gregersen representerte søndre del av Østmodum.

Gustava Amlund.

sammen med sin mann Andreas Røgeberg, som var medlem av tilsynskomiteen for fortsettelsesskolen og var med i kirketilsynet i Modum. Hans bror Alf Røgeberg var lærer på Snarum og bodde på Olafsby, der Camilla Olafsbye var husmor.

- **Kristine Hansen** var datter til bonden Hans Skretteberg. Han var medlem av skolestyret i det aktuelle tidsrommet omkring århundreskiftet. En kan tro at hun ble oppnevnt på grunn av sin fars posisjon i bygda.
- **Martha Gregersen** hadde egen systue i Kronagården, og det heter at hun «drev kjolesøm for egen regning».
- **Anna Olsen** var lærerinne på skolen til Drammenselvans Papirfabrikker og Stalsberg skole. Hun var datter til kirkesanger og senere redaktør i «Oplandske Tidende», Ole Olsen, som igjen var sogneprest Amlunds svoger. I følge eldre folk på Geithus var Anna Olsen sterkt religiøs, som sin far, og hun bodde som ugift i en leilighet på Vaaraann. Hun var komitéens eneste representant på det store industristedet Geithus.
- **Olaug Sundby** var dyrlege Sundbys hustru og var komitéens eneste representant i Modum syd for Geithus. Hun hadde sikkert stor hjelp av sin mann når det gjaldt å bringe liste til utkantstrøkene. I kraft av sin stilling måtte han jo ha hest og karjol.
- **Andrea Dignæs** var «snekkers hustru». Om henne har vi ingen sikre opplysninger.
- **Gunnhild Sollie** var hustru til «banevogter ved jernbanen». Om denne familien heter det at de begge var sterkt medvirkende i

Randine Krona var gift med eieren av Krona Hotell, som også hadde skysstasjon. Randine var søster til Petra Øren.

Petra Øren, f. Kaggestad, var nesformann i komitéen, og var nok en sterk pådriver i underskriftsaksjonen.

Martha Gregersen hadde sin systue i Kronagården.

Anna Olsen.

arbeidet med søndagsskolen for barn og ungdom i Vikersund.

- **Randine Krona** var gårdbrukerkone fra Bjølgerud. Hennes mann, Bernhard Krona, hadde sterk tilknytning til miljøet i Vikersund. Han var sønn til Peder H. Krona som bygde Krona Hotell, og som hadde skysstasjonen i Vikersund gjennom det meste av den siste halvdel av 1800-tallet. Vi vet ikke om Randine Krona hadde verv i, eller annen forbindelse med det kristne miljøet i Modum.
- **Ragnhild Jansen** var gift med distriktslege Jansen. Han var sterkt opptatt av folkemiljøet i Vikersund, med utgangspunkt i Krona Hotell, der han hadde kontor. Han var sterkt opptatt av elektrisitetssaken, og han var stifter av Vikersund Selskabelige forening, som hadde som formål å arbeide for stedets trivsel. En skulle tro at hans frue støttet ham i dette arbeidet og av den grunn kom med i komitéen for underskriftsaksjonen.
- **Petra Øren** var gift med landhandler Hans A. Øren som leide landhandelen i tilknytning til Drammen Meieri. Petra Øren var søster til Randine Krona. De var døtre på gården Kaggestad nord for Modum Bad. På grunn av tilknytningen til meieriet hadde forretningen som Petra Øren bestyrte, stor søkning. Det var nok lurt å få med denne kvinnen, som også ble valgt til nestformann i komitéen. Etter det vi kan bedømme, virket hun nok som formann, i det alle underskriftene ble levert til henne, og det var også hun som sendte pakken med Modums underskrifter til Stortinget. Petra Øren hadde også på et vis kontakt med skolemiljøet i Modum, i det hennes mann, Hans A. Øren, var medlem av skolestyret og herredstyret på denne tiden.
- **Marta Borgen**, som ble valgt til komitéens formann, drev egen systue og forretning i Vikersund. Vi har ikke greid å finne ut hvilken Borgenslekt hun tilhørte, og vi har ikke funnet henne som leder eller medlem i noe av det kristne foreningslivet i Vikersund. Hun har sannsynligvis hatt en nær forbindelse med Petra Øren.

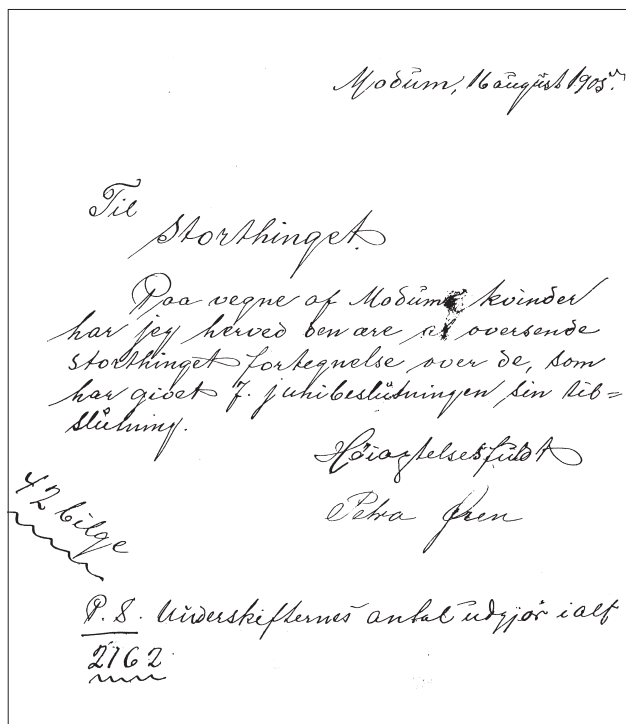
Vi kan nesten ikke forstå hvordan disse kvinnene greide å skaffe 2180 underskrifter. «Oplandske Tidende» hadde et opprop i avisen den 10. august om at listene måtte være ferdige og levert før møtet i Stortinget den 22. august. Vi må huske på at den gang var det nesten ikke telefoner, ikke biler og knapt nok sykler. Her må jungeltelegrafene ha virket fullt og helt, for papiret med underskriftene måtte fram. Vi finner underskrifter fra alle skolekretser og utmarkgrender, og det ble nok brukt både apostlenes og våre vanlige firbente hester. Også «Oplandske Tidende» var en nyttig medspiller. Her kunne en lese at «de som listene ikke nådde måtte henvende seg til nærmeste kvinne i komitéen» for å gi sitt navnetrekk. Sammen med pakken med 2162 underskrifter (ved fintelling 2180), som

ble sendt til Stortinget, var det også en appell øverst på hvert ark. Denne ble også trykt i avisen:

Til Regjering og Storting

Undertegnede Modums kvinder vil gjerne sammen med bygdens mænd give 7de junibeslutningen vor varmeste tilslutning.

Gud give regjering og storting fremdeles visdom og fredlig løsning af konflikten. Vi tror på en lykkelig fremtid for Norge i frihed og selvstendighed.

Faksimile av følgebrevet fra Petra Øren.

Nina Gudbrandsen sier at det er tydelig at lokalavisen støttet opp om aksjonen på alle måter.»

«**Var tilslutningen i Modum tilfredsstillende?**»

«Hvis vi sammenligner tilslutningen i Modum med resten av landet, har deltagelsen vært særdeles høy. I 1905 var det 2800 kvinner i Modum som var over 21 år. Av disse deltok 2180 i underskriftskampanjen. Dette utgjør 77,2 % av samtlige kvinner som hadde rett til å stemme. For hele landet var gjennomsnittsprosenten 37,6 %. En må dermed anta at Modums kvinner var av de ivrigste i landet til å gi stortingsvedtaket sin tilslutning. Dette skyldes nok i stor grad at komitéens kvinner ledet underskriftskampanjen på en særdeles dyktig måte.»

Den gang redningen var ei ku på båsen

Bergljot Tajet og Gerd Skretteberg på vei til skogs med kua, men Dagros vil nødigg over Syslebekken.

At husdyra hadde en langt større betydning for de gamle moingene enn de har i dag, er hevet over enhver tvil. Under arbeidet med å leite fram foto-minner fra Modum har det også dukket opp bilder som forteller om gamle dagers husdyrhold.

Kua var den viktigste av alle husdyra, spesielt for fattigfolk. Helga Dokkens amerikabrev fra tidlig på 1900-tallet er et godt eksempel. Her forteller hun at bestefaren, fra husmannsplassen Dokka på Snarum, var blitt alvorlig sjuk. Sønnen Erik, som knapt var voksen, måtte ta over ansvaret og sørge for det daglige brød. Gutten klarte etter hvert å få skrappt sammen 45 kroner slik at de kunne kjøpe ei ku i Dokka. Dette var en så stor begivenhet at kua ble leid inn i stua for at den sengeliggende faren skulle få se henne. Året var 1870, og den vesle stua var opplyst bare av tyrifakler stukket inn i veggsprekke.

Det sier seg selv at i ei tid med så knappe ressurser måtte alt utnyttes. Kua skulle ha vinterfôr, og alt gras på eiendommen ble slått og tørket. Dermed måtte

folk slippe kuene på skauen om sommeren. Da var det ofte et svare strev å finne igjen kua om kvelden når den skulle melkes. Enklere var det nok for de større gardene som hadde bølingen på seter i sommerhalvåret. En såkalt høling gjette gjerne dyra, og seterjentene tok seg av melking og ysting. Hølingen var gjerne en guttunge, som ikke hadde annet enn et bukkehorn å blåse i om bamsen skulle nærme seg.

I åra rundt siste verdenskrig var fortsatt det å ha ku ensbetydende med å ha mat i huset. Arbeiderfamilier som ikke eide jord, kunne likevel ha ei ku. Vei- og jernbaneskråninger ble slått for å skaffe vinterfôr, og noen spedde på med lauv som de kjervet. Sjøl husker jeg at far min slo den kilometerlange linjeskråningen hjemmefra til Snarum stasjon. Som for mange andre på den tida skjedde dette i ledige stunder etter en 12 timers arbeidsdag i skauen. Høyet hengt de på jernbanegjerdet, tørket det og bar det hjem. Følgelig fikk ikke lauvskau og kratt sjanse til å vokse opp verken her eller langs veier og bekker, og de gamle bildene fra Modum viser et langt mer åpent landskap enn i dag.

I gamle dager var blanke hester et større statussymbol enn en blank Mercedes i dag. Her ser vi Anders Hauge fra Nedre Korsbøen.

Hesten – framkomstmiddel og statussymbol

Uten motoriserte framkomstmidler var det hesten som stod for ikke bare varetransport og tømmerkjøring, men også personbefordring. Det var helst de større gardene som hadde hester, og en blank og fin hest til kjerkeskyss var nok et vel så stort statussymbol som en blank Mercedes i våre dager.

Men for kjørekaren var hesten en god venn og kamerat. Hvor stor pris enkelte satte på denne firbeinte kameraten, illustreres i snaringen Søren Bakkens dagbokutdrag fra 1937:

«Vår kjære avholdte hoppe Musa, omkom ved et ulykkestilfelle i nærheten av Nikkelværket på Tyristranden, ved Haresprangbekken. Hun hadde stupt uti et myrhul og knækket det venstre bakben og druknet. Et eigodt og fromt dyr. Velsignet være ditt minde, etter to aar hos mig.»

Den som ikke hadde hest, ble nødt til å få inn høyet på annet vis. Birger Glesne, Sysle, kjører høy med motorsykkel og sidevogn. Brødrene Groven er passasjerer.

De fleste hadde gris. Bildet er fra Østenenga, og vi ser matmor i samtale med grisen, mens ektemannen, ligningssjef H.P. Gundhus, takserer juleflesket med vurderende blick

Et år senere skrev han:

«Fredag 24. juni. St. Hans: Foretog en tur til Sørli og saa til Blakka, som gaar paa skogen for første gang i sommer, samt tilsaa vor forrige hoppe Musas gravsted på Tyristrand, samt pyntet hennes grav med blomster.

Lørdag 25. juni: Fortsetter hjem igjen den lange vei fra vor kjære hoppes gravsted.»

Tidlig på 1960-tallet, da hesten ennå var i bruk i tømmerkauen, lå jeg på hogst i Vilsamhytta med bl.a. gamle Erik Frågot, som var tømmerkjører. Egentlig var Erik i en alder av 80 pensjonert arbeider fra Magnesittverket, noe han syntes var altfor tidlig. En dag kom han ruslende uten hest og doning til tømmervelta. Jeg spurte naturlig nok hvor han hadde gjort av hesten.

«Å, hu kommer nok etter når a blir lei seg,» svarte Frågoten. Merra han kjørte var så sta at hvis hun ikke ville gå, satte hun seg bare ned mellom dragarmene. Men Erik visste at om han bare gikk, kom hun etter så fort hun begynte å kjede seg.

Med jagagris fra Gudbrandsdalen

Sauen og geita har også hatt sin betydning i Modum, men i åra fra 1900 og 60 år framover var kanskje grisen aller viktigst. Nesten alle hadde villagris. Enkelte var så tamme at de gikk lause i tunet med ungene. Sorgen var følgelig stor når grisen skulle slaktes.

Nå hadde ikke grisen alltid vært et allemannseie. I eldre tider var grisen nærmest et statussymbol, og bare velstandsfolk holdt gris. I 1880-åra begynte derimot en del moinger å handle med såkalt jagagris. Jagagrisen var av rasen grasgriser, svartflekkeete med små ører.

Grisene ble kjøpt i Gudbrandsdalen og drevet etter landeveien over Toten og Hadeland. De som ikke ble solgt på veien hjem, gikk for salg på Modum – om enn i noe avmagret tilstand.

Da var de nok i noe bedre forfatning de grisene som Martin Lund, på 50-tallet, hentet med bil og solgte rundt omkring i Modum.

Modum – en kraftkommune

Før elektrisiteten kom, skjedde de fleste industrietableringer her i landet ved fossene. Fossekraften drev maskineriet direkte. Ved Haugfossen ble Blaafarveværket anlagt allerede på 1770-tallet drevet av vasshjul. Om lag hundre år seinere kom papirfabrikkene ved Geithusfossen og Embretsfossen drevet av turbiner.

Forutsetningen for elektrisitetsproduksjon kom med tyskeren Werner von Siemens' utvikling av den første praktiske generator i 1867. 10 år seinere kom den første generator i drift i Norge, på en industriedrift i Lisleby i Østfold.

Etter ytterligere sju år fikk vi de første «lysmaskiner» i Modum. På Drammenselvans Papirfabriker kom det en i drift i 1884. Et par år etter ble det installert en lysmaskin til i det den gang nyoppførte sliperiet på den andre siden av Geithusfossen. Disse lysmaskinene – de ble kalt så fordi elektrisiteten i den første tiden kun ble brukt til lys – var bare i drift når fabrikkene gikk. Lysmaskinen i «det nye sliperiet»

forsynte også noen nærliggende funksjonærboliger med lys. Dermed ble også fabrikkbestyrerens og de andre funksjonærens døgnrytme bestemmende for driften av lysmaskinen. Et normalt skift var på 12 timer, men det hendte nok at det ble noe overtid på grunn av de nevnte herrers døgnrytme.

Daniel Westad.

Daniel Westad, som etter en karriere i trefordlingsindustrien startet opp «Armatu'r'n» på 1890-tallet, tok svært tidlig i bruk den nye energikilden. Han startet også i 1884 en liten kraftstasjon i Sønstebybekken.

Haugeruds mølle på Sysle fikk sin kraftstasjon i 1900. Omkring 1910 bygde svensken Anders Andersen en kraftstasjon i Kvernbyggfossen i Henåa. Den var i drift til 1940.

Hagbart Dedichen.

Men allerede i 1898

kjøpte Drammen kommune Gravfossen og bygde et etter datidens mål virkelig stort kraftverk der med en lang kraftoverføring til Drammen. Gravfoss kraftverk kom i drift fra 1903.

For den lokale elektrisitetsforsyningen var overrettssakfører Hagbart Dedichen i Vikersund en pioner. Han fikk bygd to kraftverk i Sponebekken. Begge hadde inntak ved Hansebråten i Heggenåsen, der inntaksdammen stadig kan beskues. Reguleringsdammer ble bygd i Langheggesjø og Damheggesjø. Det første kraftverket, som kom i drift i 1907, lå omtrent der sletta til Vesle Vikersundbakken ligger nå. Dette kraftverket ble nedlagt alt i 1917. Det andre kraftverket la han helt nede ved Bergsjø. Det var i drift til 1937. Teglsteinsbygningen står der den dag i dag. Dedichens tredje kraftverk var Dyrbak kraftstasjon fra 1913. Opprinnelig var planen at Dyrbak skulle forsyne Ringerike Nikkelverk på Tyrstrand med strøm via en kabel under Tyrifjorden. En meget dristig plan på den tiden, som imidlertid ikke ble realisert. Dyrbak, som fortsatt er i drift, har hele tiden forsynt moingene med strøm. Dyrbak utnytter fallet i Tandbergbekken på Østmodum. Det har et magasin i Breilidammen og inntak i Vesletjern. Tidlig på 1980-tallet ble produksjonen økt med en regulering av Dignes-Kroktjern, og på 1990-tallet ble hele kraftstasjonen med tilløpsrør modernisert.

Modum er en av de mest vannkraftrike lavlandskommuner i landet. For å bygge ut vannkraften krevdes kunnskaper og kapital. Kunnskaper hadde nok de to pionerer som er nevnt, men tilgang på kapital var alltid en begrensning. Det var industriherrene og byborgerskapet som hadde begge deler. De kjøpte opp fossene og bygde dem ut.

I herredsstyret forsøkte skredder Ludvig Arnesen, lærer Peter Skard og Christopher Hornsrud – Modums første «kraftsosialister» – å få kommunen til å engasjere seg i kraftutbyggingen, men de talte for døve ører. I Modum ble situasjonen som i andre landkommuner. Drammen sikra seg Gravfoss og Kaggefoss med nedenforliggende Kistefoss og bygde ut. Det ga kommunen en del arbeidsplasser og gode skatteinntekter. Industrien sikra seg Haugfoss, Kongsfoss, Ramfoss, Geithusfoss, Katfoss og Embretsfoss og bygde ut. Det ga riktig mange arbeidsplasser og gode skatteinntekter. I tillegg blir kommunene der magasiner, fossefall og kraftstasjoner ligger, tildelt en årlig konsesjonsavgift når myndighetene gir tillatelse til kraftutbygginger. Den skal brukes til investeringformål. Videre kan disse

kommunene ta ut konsesjonskraft til en gunstig pris, inntil 10 prosent av «det ved reguleringen innvundne». Modum har benyttet seg av dette fra midt på 1980-tallet. Modum kommune nølte lenge med å innføre eiendomsskatt på «verker og bruk», som det står i loven. Da måtte det nemlig også legges eiendomsskatt på boliger i såkalte «bymessige» strøk. Men den ble da innført først på 1990-tallet. Etter en del rettsavgjørelser og lovendringer er det nå anledning til bare å legge eiendomsskatt på «verker og bruk». Og slik er det nå i Modum.

Alt i alt har da Modum fått igjen ikke ubetydelige fordeler for andres utnytting av naturressursene i kommunen.

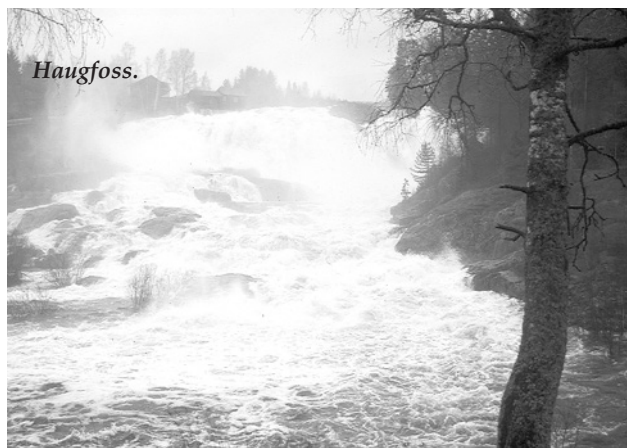
La oss så ta en systematisk gjennomgang av fossene i de tre hovedelvene i Modum:

Simoa, Snarumselva og Drammenselva

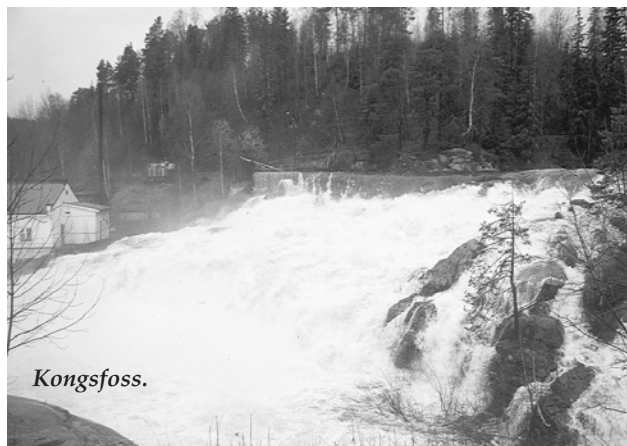
Haugfossen var utnyttet industrielt i godt over hundre år da Blaafarveværket fikk sitt kraftverk i 1889. Modum kommune ervervet kraftverket i 1919. I 1937 bygde Modum elverk et større kraftverk i Haugfossen. Kraftverket utnytter reguleringsmagasiner i Soneren og i noen vann mellom Sigdal og Numedal. I 1989 ble Haugfoss kraftverk modernisert og produksjonskapasiteten økt. Men konsesjonen tillot ikke bruk av mer vann enn tidligere. Stiftelsen Blaafarveværket ønsket mer vann i fossen i turistsesongen, og Modum elverk ønsket å produsere så mye kraft som mulig om vinteren. Begge parter ville vinne på en forandring av konsesjonen, og Modum søkte om endret manøvreringsreglement i 1993. Norges vassdrags- og energiverk (NVE) mente at heller ikke miljøet ville tape på dette og tilrådte denne forandringen. Men fortsatt verserer (i 2002) saken mellom Olje- og energidepartementet, som sier ja, og Miljøverndepartementet, som sier nei! I mellomtiden har Modum elverk generøst sluppet vann i turistsesongen uten å kunne ta det tapte igjen om vinteren.

Ved Kongsfossen kom det et tresliperi fra 1870. Det første kraftverket kom i 1887. I 1919 kom Kongsfoss på kommunens hender, men naziststyret solgte Modum kommunale Bruk med Kongsfoss til private i 1941. I 1950 ble det bygd et større kraftverk i Kongsfossen, og fra 1991 er det igjen i kommunalt eie. Etter en del driftsproblemer ble kraftverket stanset i 2001. Modum elverk arbeider nå med sikte på å få i drift et nytt og større kraftverk i Kongsfossen allerede fra 2003.

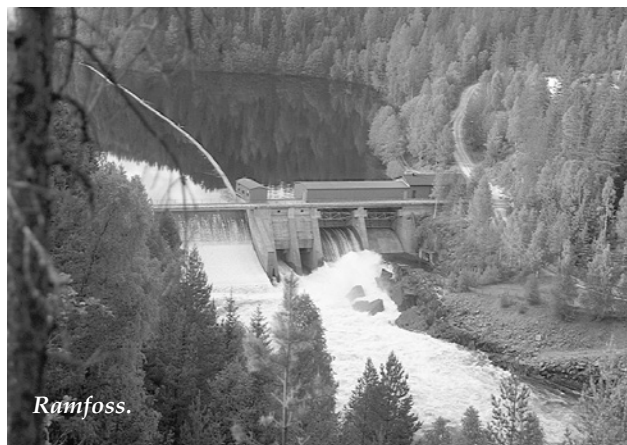
Ved Ramfoss var det tidlig et tresliperi med et mindre kraftverk. Dette kraftverket forsynte Krødsherad kommune med strøm, og Krødsherad kjøpte hele greia i 1916. I 1961 kom det i drift et større kraftverk i Ramfossen med to aggregater, bygd ut av Buskerud fylke, Modum og Krødsherad med eierandeler på henholdsvis $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{6}$. Siden avsto disse 8 prosent av sine eierandeler til Sigdal. I 1970 kom det tredje aggregatet i drift. I den senere tid har det vært

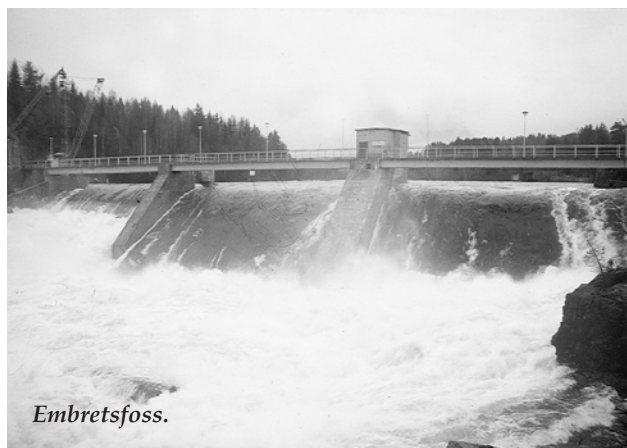
Haugfoss.

Kongsfoss.

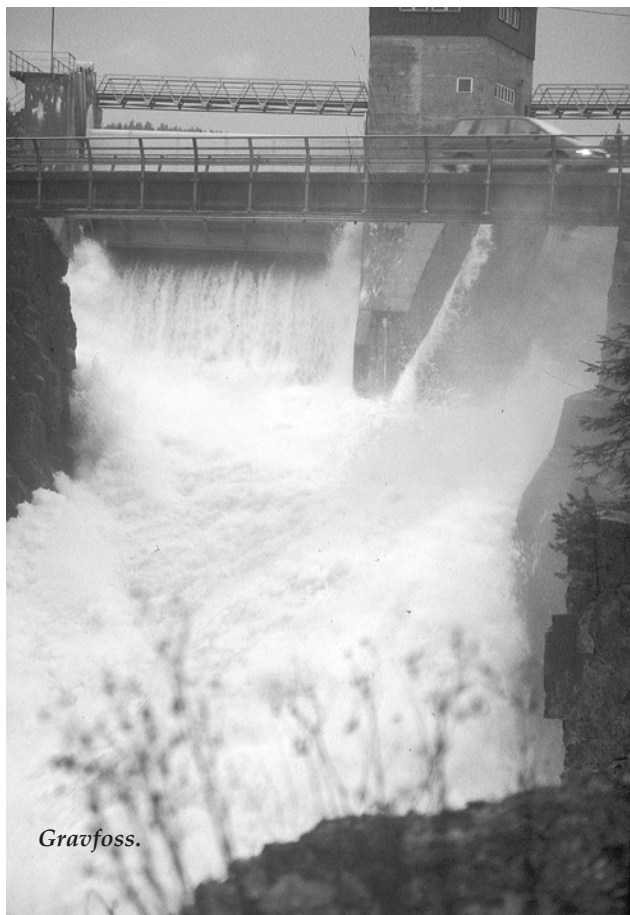

Ranfoss.

Embretsfoss.

forhandlinger mellom fylkeskommunen og kommunene, som ønsker å overta fylkets andel helt eller delvis.

Da fosseoppkjøpene begynte i Modum med sikte på kraftutbygging, kjøpte dr. Thaulow i Modum Bad Kaggefossen. Han ønsket å bevare den i fri utfoldelse til glede for badegjestene. Men arvingene solgte fossen til Kristiania, og i 1938 solgte Oslo den videre til Drammen kommune. I nedenforliggende Kistefoss hadde Daniel Westad store planer, men han greide ikke å reise tilstrekkelig kapital. Også Kistefossen endte på Drammens hender i 1910. Umiddelbart etter krigens slutt satte Drammens elverk i gang anleggsarbeidet for utnytting av disse to fossene i Kaggefoss

kraftverk. Det første aggregatet kom i drift i 1951, de neste i 1952 og 1956, og endelig et fjerde, som er noe større, i 1965. Kaggefoss kraftverk er Modums største. Det må nevnes at det første aggregatet er av amerikansk fabrikat, og ble gitt til Norge som et ledd i Marshall-hjelpen etter krigen. I 1982 ble turbinen til dette aggregatet skiftet ut, og i løpet av 1990-tallet er de tre siste turbinene skiftet ut med nye og mer effektive. I 1999 ble det drevet en ny tilløpstunnel for ytterligere å øke og effektivisere utnyttningen av vannet.

I Drammenselva har Vikefossen vært regulert siden 1700-tallet for tømmerfløtningen. I 1903 ble det bygget en såkalt fermette-dam. Den besto av en jernramme som ble senket ned når dammen skulle være helt åpen. Når den helt eller delvis skulle stenges, ble jernrammen heist opp og «nåler» satt ned for å regulere åpningen. «Nåler» er firkantede trebjelker. På 1990-tallet ble denne dammen av sikkerhetsgrunner erstattet av en moderne damkonstruksjon etter pålegg fra NVE. På grunn av den lave fallhøyden har det aldri blitt bygget noe kraftverk i Vikefossen, men det ble vurdert på 1980-tallet.

De to første «lysmaskinene» ved Geithusfossen er allerede nevnt. Neste utbygging kom med en likestrøms kraftstasjon i 1911 i forbindelse med installasjon av en ny papirmaskin. Denne likestrømsstasjonen var i drift like til Union bygde ut Geithusfoss kraftverk, som kom i drift i 1961. En spesiell utfordring da var å få tømmeret forbi i og med at selve fossen ble tørrlagt store deler av året. Vassdragslaboratoriet ved NTH i Trondheim lagde en modell av elva fra «Saua» til nedenfor Hårkallfossen, som er nederste del av Geithusfossen, og fløtet fyrstikker som skulle illudere tømmerstokker. Løsningen ble en tømmerrenne i tunnel forbi fossen. Den ble brukt bare noen få år til hele tømmerfløtinga i Drammensvassdraget ble lagt ned. I 1980 måtte Union selge Geithusfoss kraftverk for å komme ut av økonomiske vansker. Kjøper ble Buskerud Kraftverker – nå Buskerud Kraftproduksjon.

Katfos Fabriker hadde eget kraftverk fra omkring 1900 til utpå 1930-tallet. Da ble dammen i Gravfoss hevet så mye at Katfossen forsvant. Like til begynnelsen av 1990-tallet har Drammen levert erstatningskraft til Katfos. Da ble kraftleveransen utløst av en engangsutbetaling.

Drammens første utbygging i Gravfoss er også allerede nevnt. Et storverk for sin tid. Aggregatene kom i drift i 1903, 1907 og 1909. Selve kraftverksbygget står der ennå, tett inntil det større bygget som ble reist med annet byggetrinn i 1932-36. Den tredje utbyggingen – som av en eller annen grunn blir kalt for Gravfoss II – ble satt i drift i 1996. Dette kraftverket ligger på østsiden av fossen, mens de to første ligger på vestsiden, der Snarumselva og Drammenselva løper sammen. Kraftverket fra 1930-åra går nå bare når det er mer vann i fossen enn det nye kraftverket kan ta unna.

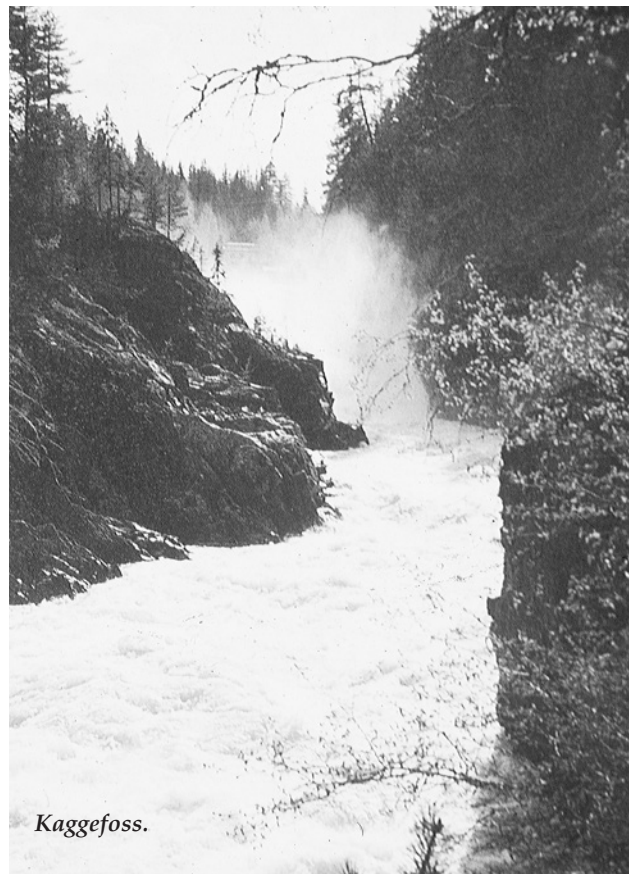
Den første vesle lysmaskinen på østsiden av Embretsfossen – Embretsfoss I – fra 1887 ble etterfulgt av en større utbygging – Embretsfoss II – på vestsiden av fossen på 1920-tallet. Oplandske Tidende – lokalavisa som kom ut i Vikersund – forteller at i 1920 arbeidet 100 mann med å bygge denne kraftstasjonen. Kraftstasjonen er stadig i drift. Den eides av Union - nå Norske Skog. Med virkning fra 1. januar 2003 tar Buskerud Kraftproduksjon over Embretsfoss II. Også Embretsfoss III, som kom i drift i 1954 på vestsiden av fossen, eides av Union. Men ytterligere økonomiske problemer innen selskapet førte til at også den måtte selges. Ny eier fra 1982 ble også her Buskerud Kraftverker – nå Buskerud Kraftproduksjon, som dermed blir eier av begge kraftstasjonene i Embretsfossen. Nå planlegges en kraftstasjon Embretsfoss IV på østsiden av fossen. Framdriften er ennå noe uklar, men idriftsetting om 8-10 år er antydnet. Alt avhenger av utviklingen av kraftprisene.

Modum kommune vurderte noe før 1920 å erverve og bygge ut Døvikfossen, men ga opp dette og konsentrerte seg om Haugfossen. Kraftverk ble det i Døvikfossen først i 1975, da Buskerud Kraftverker bygde ut sammen med Øvre Eiker kommune på 75/25 prosent basis. Samtidig kom det bru over elva. Siden er det vurdert å senke undervannet for å vinne inn fallet i den nedenforliggende Søya-fossen.

Og dermed renner Drammensvassdraget ut av Modum.

Det må nevnes at ikke riktig alt vann fra Tyrifjorden renner i Drammenselva og kan nyttiggjøres i kraftverkene der. Drammen og noen andre kommuner tok i 1982 i bruk Glitre som kilde for sin vannforsyning, noe som førte til redusert vannføring i Lierelva. Det ble kompensert ved å slå en tunnel fra sørenden av Holsfjorden. Her kan det tas ut inntil 1,2 kubikkmeter i sekundet på sommertid, men det virkelige uttaket varierer sterkt. I 1985 tok Asker og Bærum i bruk Holsfjorden som vannkilde via en tunnel til de to kommunene. Her tappes det rundt 0,4 kubikkmeter i sekundet, men kapasiteten er større. Endelig planlegger Oslo en tunnel fra Holsfjorden for å forsyne byen med vann. Den ventes å få en kapasitet på omtrent fire kubikkmeter i sekundet. Den gjennomsnittlige vannføringa i Drammenselva ut fra Tyrifjorden er omtrent 150 kubikkmeter og etter samløpet med Snarumselva omtrent 300 kubikkmeter i sekundet, så denne uttappingen betyr en merkbar reduksjon av kraftproduksjonen. Dette får kraftverkseierne dekket økonomisk etter avtaler mellom partene.

På 1980-tallet ønsket de sentrale myndigheter å stimulere til en bedre utnyttning av allerede utbygde vassdrag. Bedre anleggsteknikk og økt vekt på miljøhensyn lå bak dette ønsket. Buskerud Kraftverker – fra midt på 1980-tallet omdøpt til Buskerud energiverk – utførte og NVE finansierte en omfattende

utredning for en mer effektiv utnyttning av vannkraften i Modum. Flere alternativ ble utredet. Et ganske drastisk alternativ, må man vel si, var å slå en tunnel fra Holsfjorden til Oslofjorden. Dermed kunne alt konsentreres i ett kraftverk. Men vannføringen i Drammenselva ville bli betydelig redusert. Et annet alternativ var å slå en tunnel fra toppen av Kaggefossen til Bergsjø og legge et kraftverk ved Vikersund. Videre tenkte man seg en tunnel fra Vassbunn i Bergsjø til nedenfor Døvikfossen med en sidetunnel fra toppen av Haugfossen inn på denne tunnelen og med et kraftverk ved Døvikfossen. Et tredje og noe mindre omfattende alternativ var å drive en ca. 1200 meter lang tunnel fra Bergsjø ved Tomta til nedenfor Gravfoss og legge et kraftverk der. Dette ville i så fall erstattet Geithusfoss og Gravfoss kraftverker, som likevel måtte beholde en viss vannføring av hensyn til lokalmiljøet.

Som vi har sett, ble ingen av disse planene realisert. For de mest omfattende alternativ syntes inngrepene å bli for store, spesielt gjaldt det endringer i vannføringene. Det tredje alternativ – Bergsjø-Gravfoss – forutsatte et samarbeid mellom Drammens everk og Buskerud Kraftverker. Men mellom disse var samarbeidsklimaet den gang ikke spesielt godt. Jeg skal ikke forsøke å skifte sol og vind, da jeg var part i saken på Buskeruds side!

Fra 1991 skjedde en omveltning innen norsk kraftforsyning. Da trådte energiloven, som Stortinget vedtok i juni 1990, i kraft. Den åpnet for konkurranse

innen produksjon og omsetning av kraft, områder som til da hadde vært helt monopolpreget. En følge ble et hardere effektivitetspress på alle aktører. I vårt område har det ført til at de gamle kamphaner Drammen og Buskerud har gått sammen i et felles produksjonsselskap – Buskerud Kraftproduksjon - og i et felles overføringselskap. De to partenes kraftstasjoner ligger som perler på en snor både i Drammensvassdraget og i Numedalslågen, så her har det vært betydelige gevinster å hente både i bedre utnytting av vannet og i en samordning av mannskapsstyrkene.

Drammensvassdraget er nå gjennomregulert, og ble det tidlig. Derfor har det ikke vært de helt store miljøkonflikter her. Nedbøren som faller på Hardangervidda og renner ned Hallingdal, er gjennom ni kraftverk før det renner ut i Drammensfjorden, vannet som kommer ned gjennom Valdres er

gjennom 14, og det som kommer ned Randsfjordsgreina er gjennom 11 kraftstasjoner.

KILDER:

Roar Tank: *Modums Historie*
Kristian Linnerud og Thure Lund: *Elkrafta i Modum*
Thure Lund: *Krødsherad Everk*
Thure Lund: *Henåvassdraget gjennom 500-600 år.*
Eli Moen: *Modum – ei bygd, tre elver*
Øyvind Haugen: *Union Geithus*
Olav Sørensen og Arne Fossum: *Modum Arbeiderparti 75 år*
Drammen elverks 25-, 50- og 90-årsberetninger
Buskerud Kraftverkers 50-årsberetning
Arne Solem, red.: *Norske kraftverker I*
NVE, 19/1992: *Opprusting og utvidelse av vannkraftverk. Kraftverkene i nedre deler av Drammensvassdraget*
NVEs arkiver
Klipp fra lokalavisene

En takk til Øyvind Haugen, Per Willy Holseter, Kristian Linnerud, Thure Lund, Synnøve Persson, Dag Solum og Ole Sunnset for gode råd og vink.

Asta Brostigen:

En hyldest til Østmodum

Jeg er født i 1911, og skulle jeg hatt muligheten av å leve om igjen 10 år av mitt liv, ville jeg velge 1920-30-årene. Jeg er vokst opp på Gulsrud ved Tyrifjorden. Jeg har reist meget i mitt voksne liv, både i inn- og utland, men noen vakrere plass enn mitt barndoms hjem ved Tyrifjorden finnes ikke!

Luksus var det lite av, men masse godhet og hjertevarme gitt oss av gode foreldre og en eigod farmor som nær nabo. Mye sang og musikk var det i mitt hjem. Far spilte fiolin eller av og til munnsspill, og mor hadde fin sangstemme, så ofte hadde vi hygge timer da mor og vi barna sang og far spilte. Og farmor koste seg når hun fikk delta. Jeg tenker ofte på hvor verdifullt dette var. Radio og TV var jo ikke oppfunnet ennå. På en bondegård i nærheten hadde de grammofon med stor tut, og 2-3 plater, og dette var rart.

Herlig skiterreng om vinteren, og deilig skog å ferdes i om sommeren. Og så Tyrifjorden da; deilig ren å bade i, dog helst litt for kald. Det var morsomt å være med og fiske abbor og ørret når vi ble store nok til å ferdes på vannet.

Min barndoms tid ved Tyrifjorden står for meg som

en drøm, ingen barn kan vokse opp i bedre forhold og i vakre omgivelser. Jeg har fødselsdag tidlig om våren, og hvert år var det ei lita jente som stadig gikk og titta i skogen om blåveisen kom tidsnok til å glede henne på bursdagen hennes. Ja, kan det tenkes noe vakrere enn hele skogbunnen som et eneste blått teppe av blåveis?

Tenk om jeg kunne få oppleve enda en blåveisvår hjemme på Gulsrud ved Tyrifjorden. Det står for meg som en drøm. Jeg er blitt gammel nå, så jeg tror nok jeg nå nøyes med å leve på minnene. Men de er mange, og gode!

Et minne av en annen type er knyttet til 9. april 1940. Jeg bodde da med mann og barn i Oslo.

- 9. april 1940 sto jeg på Rådhusplassen med koffert, ryggsekk og min lille 2 års datter, og trodde vi kunne få rutebilen hjem til Gulsrud. Akershus ble bombet da. Wendelborg (bestefar til John Arne) kom og sa til meg: «Jeg skal følge deg til stasjonen. Du må ta toget, for alle broer er sprengt over Sollihøgda.» Kl. 7 om kvelden kom vi til Vikersund, og da jeg så Gerhard Krona (Østmodumruten) stå der, kan du tro jeg ble glad. Han sørget for å få oss dit vi skulle, slitne og sultne.

Harry Skjelbred:

Barndomsminner fra Steinbru

En lykkelig tid

Jeg er født tidlig i 30-årene og vokste opp på Steinbru ved Åmot. Offisielt het stedet Stenbro, men vi sa alltid Steinbru. Foreldrene mine bygde seg eget hus like øst for riksveien midt på Steinbru like før jeg ble født. Dette var mulig ved hjelp av lån i «Den Norske Stats Småbruk- og Boligbank» på kr. 4000,- og ved betydelig egeninnsats.

Overskriften «En lykkelig tid» kan kanskje høres uforståelig ut for de som har opplevd eller har hørt om «de harde tredveåra». Arbeidsledigheten var stor, og på «fabrikken» på Åmot, Embretsfoss, var det innskrenkninger og redusert arbeidstid i perioder. Sjøl for de som hadde arbeid, kunne det være vanskelig å få endene til å møtes, særlig gjaldt dette for familier med store ungeflokker. Men vi som vokste opp i denne tida, visste ikke om noe annet liv. Dessuten forsøkte foreldrene våre å skjerme oss for vanskelighetene de slet med.

På Steinbru var det slik at de fleste som bodde i egne hus eller i private leiligheter, bodde på østsiden av riksveien. Fabrikkenes boliger lå på vestsiden (nedsiden). Disse kalte vi for «brakkene», men barakker i vanlig forstand var det absolutt ikke. Noen hus hadde én leilighet, andre hadde fire. Det var omtrent like mange barn på begge sider av riksveien, men vi samlet oss helst på vestsiden, til glede for noen, men til ergrelse for noen eldre som ikke var vant til unger i sin familie.

Om somrene slo vi ball, slo kvadrat og nippa pinne på Woldsletta eller ved fabrikkboligene. De «halv-voksne», og dem var det mange av på den tida, holdt gjerne til ved «Nævråhjørnet» eller i kiosken til Johnsen. Få hadde arbeid, og penger var det smått med. Iblant spleisa de på et par sigaretter, og «kasta på stikka» for å fordrive tida. Når vi smårollingene hadde 5 øre og ville kjøpe drops, gikk vi i en av de to forretningene på Steinbru. Da prøvde vi alltid å bli ekspedert av en av de «snille», som ga oss ei hel strylle (et kremmerhus). Var vi uheldige, fikk vi bare noen drops i bunnen av strylla.

Vi deltok også gjerne litt i arbeidet på bondegårdene. Mellom riksveien og skogen lå de på rekke og rad. De fleste var små bruk med en liten kornåker, en potetåker, noen kuer og en hest. Noen av oss fikk oppleve gårdslivet med dyr og onner på Holo hos Anna Hotvedt og Einar Syversen, andre deltok i arbeidet på andre gårder. Om somrene ble kuene sluppet til skogs på beite. Langs skogkanten lå som-

merfjøsene der kuene ble satt på bås om natta. Kuene ble melket tidlig om morgenen, ble så sluppet ut på skogsbeite, og kom tilbake til fjøset for å melkes igjen om kvelden. Tidlig på sommeren gikk det greit, men da soppen ble spiselig, gikk kuene lenger til skogs. Da var de ikke så flinke til å passe tida for hjemkomst. Da fikk vi smårollingene være med å leite opp kuene og å lede dem hjem til fjøset. Hvert fjøs hadde ei bjelleku, og bjellene hadde litt forskjellig klang. Med øvelse kunne vi høre hvilket fjøs kua hørte til i.

I slåtten fikk vi være med å trække i høyvognene. Da måtte vi tømme lommene våre. Bøndene var redde for at vi skulle miste en kniv eller andre skarpe ting i høyet, for da kunne kuene «få skært i seg». Det samme måtte vi gjøre når vi iblant fikk lov å «basa» (hoppe) i høyet i låven.

Om vinteren akte vi på kjelke og gikk eller hoppet på ski. På Løv-fjordet trakk vi opp skibakker sjøl, brukte dem til de ble «utslitt» og trakk opp nye. Skiene kunne være av ymse kvalitet. De var laget av ask eller hickory, og gjerne arvet etter eldre søsken. Vi brukte det vi hadde og klarte oss med det.

Høsten 1939 begynte jeg på skolen. Sammen med Grethe Johnsen (g. Hølen), Kåre Døviken og Helge Nilsen gikk jeg fra Steinbru til Bårduskolen, som lå like nord for idrettsplassen. Her holdt 1. klasse til den gang. Skolen hadde et stort klasserom i 1. etasje og en liten leilighet i 2. etasje. Utover høsten skjønte vi på de voksne at ikke alt var bra ute i verden. Hitlers innmarsj i Polen og Sovjets angrep på Finland bekreftet dette. Det ble samlet inn ulltepper og ryggsekker som ble sendt til Finland. Enkelte ungdommer meldte seg som frivillige til å kjempe for Finland i «Frivilligkåren», som besto av svensker og nordmenn. Den 16. mars 1940 sluttet Finlandskrigene, og vi gledet oss med våre naboer over at den nå var slutt. Lite ante vi da at krigen skulle ramme oss tre uker senere og vare i fem lange år. Norge hadde vært nøytralt under den første verdenskrigen, og de voksne trodde ikke på krig hos oss her oppe i nord. Men slik gikk det ikke. I dagene før 9. april brakte avisene meldinger om mistenkelige båter utenfor kysten vår, samt om britisk minelegging ved innløpet til noen av våre fjorder.

En vanskelig tid

Tirsdag 9. april skulle jeg gå til skolen som vanlig. Moren min var på butikken, men kom raskt tilbake,

og hun fortalte da at Tyskland hadde angrepet Norge, og at vi var i krig. Dagene som fulgte ble merkelige, men også spennende. Meldingene i radio kunne vi ikke stole på, for NRK var overtatt av tyskerne. Rykteflommen var stor, og det var umulig å skille sant fra usant. Fredag 12. april kom tyske soldater til Modum og passerte Steinbru ved middagstider. De ble stoppet av norske soldater på Tangen i Vikersund og trakk seg tilbake til Vassbunn. Folk som bodde i nærheten, flyktet vekk. Min bestemor, en tante og en onkel og barna deres, som bodde på Sakseborg, kom til oss på Steinbru. Vi la oss ikke den natta, men satt oppe i mørket, spente på hva som ville skje. Bestemora mi hadde høner, og neste dag måtte hun gå hjem igjen. «Krig eller ikke, hønene må ha mat,» sa bestemor, og så gikk hun.

På fabrikken var det bare celluloseavdelingen som var i gang i denne tiden, papiravdelingen ble stoppet. De som ble arbeidsledige, måtte ofte reise til andre steder for å få seg arbeid. Faren min var heldig, han fikk fortsette på Embretsfoss og arbeidet der ved «Hakken». Det var en maskin som kappet cellulosen opp i små biter. Denne massen ble brukt til hestefor. Cellulose som ble brukt til kufor, ble produsert i ruller.

Etter hvert som tiden gikk, merket vi at det ble knapphet på mange varer. Rasjonering ble innført på mjøl, sukker, margarin, kjøtt, andre matvarer samt klær og fottøy. Kjøtt var det vanskelig å få tak i. Hvis det kom noe i forretningene, ble det raskt lange køer. Å forvalte en husholdning med flere barn i voksenalder var husmødrenes oppgave. De gjorde en innsats som de fortjente en honnør for, men som de nok oftest ikke fikk.

Å overleve i en vanskelig tid

Svært mye dreide seg om «matauk» i denne tida. Hager og plener ble lagt om til potetåkre og kjøkenhager. De som ikke hadde hage, leide seg en «parsell». Det man kunne dyrke sjøl, var til stor hjelp i denne tida. Man sier i dag at poteten kan brukes til alt, det fikk vi virkelig sanne under krigen. Poteter ble redningen for mange. Om høsten kom det en kontrollør for å registrere hvor mye poteter man hadde dyrket. Egenbeholdningen avgjorde om man fikk anvisning på kjøp av poteter. En kontrollør kom hjem til en familie. Der var bare sønnen Ragnar hjemme. «Jeg skal bare inn i kjelleren for å kontrollere potetene deres jeg,» sa kontrolløren. «Potetene våre står på nordkammerset, de,» var svaret han fikk. Man prøvde jo å holde noe unna kontrollen.

Til middag kokte vi alltid en stor kjele med poteter. Det som ikke gikk med til middagen, ble skåret opp og stekt til kvelds. Så lenge man hadde margarin å steike i, var dette god mat. Når vi av mangel på margarin måtte steike i tran, ble smaken spesiell, men maten gikk ned da også. Til avveksling som

kveldsmat hadde vi «vassgraut». Det var grøt av byggmjøl, kokt på vann. Til denne drakk vi melk. Melkerasjonene var små. Det var $\frac{1}{2}$ liter helmelk til barn og $\frac{1}{4}$ liter skummet melk til voksne pr. dag. Den gang lærte jeg å drikke skummet melk, og det har jeg fortsatt med.

Alle i vårt nabolag hadde gris og kaniner, men vi hadde bare kaniner. Mye av fritiden gikk med til å skaffe disse storeterne nok mat. Vi hadde bur med nettingbunn som vi flyttet rundt etter hvert som kaninene spiste det reint under buret. Fikk kaninene en mulighet, grov de seg ut til friheten, og vi måtte fange dem og sette dem inn igjen. Om høsten kjervet vi lauv som vi tørket for vinterføde. Vi tørket også gras. Briskekvister måtte også til for å gi kaninene noe å gnage på. Når vinteren kom, hadde vi som regel 25-30 kaniner. De fleste ble vintermat, men vi beholdt noen for avl. Det ble kaninsteik og lapskaus utover vinteren. Mange familiemedlemmer felte tårer når sommerens kjæledyr måtte bøte med livet.

De som hadde gris, slaktet i november/desember. Dette ble gjort av slaktere som gikk fra hus til hus, og da fulgte vi ungene godt med. Når grisen var avlivet, ble den skoldet, og busta ble skrapet av. Innvollene ble fjernet, grisen ble hengt opp, og den ble hengende til slakteren kom igjen om kvelden for å partere dyret. Når de voksne ble lei oss, og ville ha det litt moro med oss, ble vi bedt om å gå til en av nabone og låne «øyemål» eller «rumpedrag». Det var bare nykomlingene som lot seg lure, men alle hadde det moro når noen gikk på limpinnen. Griseblærene blåste vi opp og brukte som fotball til de sprakk.

Aldri har vi spist så mye fisk som i denne tida. Det var de vanlige fiskesortene, samt haiene håbrann og pigghå. Disse ble nok mest brukt til pølser. Hvalbiff var en delikatesse som vi fikk kjøpt av og til.

Faren min hadde familie på Sysle, og de hadde kornåker. Her fikk han byttet til seg korn som vi malte på en stor handkvern. Den lignet på en kaffekvern, men var mye større og fryktelig tung å sveive. Mjølet ble veldig grovt, og mora mi soldet det igjen om et dørs slag. Senere fikk vi kontakt med'n Olaf Midtskogen, som hadde satt opp en motordrevet kvern i bryggerhuset. Der fikk vi malt korn i sene høst- og vinterkvelder. Bryggerhuset lå ca. 30 m fra riksveien, og larmen fra kverna kunne høres lang vei. Men det gikk bra, han ble ikke «tatt» for denne virksomheten, som selvfølgelig var ulovlig etter «herrefolkets påbud».

Tyttebær var en viktig næringskilde. «Alle» dro ut i tyttebærskauen, både folk på landet og i byene. Det ble satt en bestemt dato for når plukkinga kunne begynne. Det var alltid en dag i første halvdel av september. Den dagen var det stor trafikk i tyttebærområdene. Fra byene reiste ofte folk kvelden før eller om natta før å være klare til å begynne plukkinga straks det ble lyst. Transporten foregikk med tog, busser eller lastebiler drevet med treknottgeneratorer. I min

familie gikk vi opp på Holoåsen i mørket om morgenen og satt og ventet på lyset før plukkinga kunne begynne. Når sesongen var over, var det ikke uvanlig at en familie hadde plukket 80-100 liter tyttebær som kom godt med som pålegg på brødet fram til neste høst.

Såpe som Lux og Lanolin forsvant, og i stedet fikk vi B-såpa. Det var en grå-grønn klump som minnet mest om leire med litt fin sand i. Vi ble vel reine med den, men behagelig å bruke var den ikke.

Brennevin og tobakk var rasjonert. Mange skaffet seg brennevins- og tobakkskort. Selv om de ikke brukte noen av delene, kjøpte de varer og solgte videre. For de som røkte, var tobakkskvoten ofte for liten. Mange gjorde som faren min, han laget seg sin egen tobakksåker. Her dyrket han to typer; «Bondetobakk» og «Virginia». Plantene ble ca. to meter høye med store blader ut fra stammen. Bladene ble høstet og hengt opp til tork i uthuset. Når de var tørre, la han dem hardt sammen i et spann etter hvert som han dynket dem med en saus som besto av glyserin og nikotin. Når dette hadde ligget i noen uker, laget han små ruller med ca. 5 cm i diameter. Disse rullene kuttet han så opp på en sjøllaget «hakkelsmaskin». Resultatet ble etter forholdene ganske bra. På slutten av krigen sendte han tobakken til Glott Tobakksfabrikk og fikk den igjen i esker. En lensmannsbetjent som ble kalt «Traske Sidræv», kom rundt og målte opp tobakksarealet, og tobakksrasjonen ble redusert etter hva du dyrket sjøl. Noen tok seg ikke tid til annet enn å knuse bladene og putte i pipa. Da ble tobakken udrøy, og mot våren og sommeren måtte de kappe opp stammen og røke «stølk», som de kalte det. Den kunne lukte ille.

Tobakk avlet på Steinbru under krigen, bearbeidet og pakket ved Glott Tobakksfabrikk.

Blendingen er vel kjent. Alle vinduer måtte ha lystette gardiner, ikke en lysstripe skulle slippe ut på sidene. Ute levde vi i en helt mørk verden om høsten før snøen kom. «Traske Sidræv» reiste rundt og kontrollerte at alt var mørkt. For dårlig blending resulterte i mulkt.

I begynnelsen av krigen fikk vi beholde radioen, og vi kunne derfor høre de norske kveldsnyhetene fra London. Her fikk vi ferske nyheter om krigens hendelser både hjemme og ute. Kjenningssignalet fra London var bong, bong, bong-BONG. Deretter hørte vi den fyldige og spesielle stemmen til Toralv Øksnevad: «Dette er London». Så fulgte dagens nyheter, og deretter særmeldingene til motstandsbevegelsen i Norge. Den kunne for eksempel lyde: «Reven trasker over isen». De som ventet denne meldingen, visste da hva som skulle skje og når. Ofte satt vi sammen med naboer og hørte på disse nyhetene fra London om kvelden. Etterpå ble det diskusjon og kommentarer til hendelsene. Disse sendingene ble symbolet på den friheten vi alle lengtet etter, og som vi visste måtte komme en dag. Vi som opplevde dette, glemmer det nok aldri. Høsten 1941 måtte vi imidlertid levere radioen, og da ble det slutt på å høre nyhetene fra London, men noen hadde gjemt unna en radio, så noen nyheter fikk vi høre. Illegale små avislapper med nyheter sirkulerte også i hemmelighet.

Biler var det ikke mange av. Bilene ble som regel drevet av en knottgenerator eller karbidgenerator. Knottgeneratoren var en jernbeholder som hadde en diameter på ca. 50 cm. og var ca. 2 meter høy. Denne ble fylt med treknott laget av or. Knotten ble brent med begrenset tilgang på luft, og den gassen som utviklet seg, drev den samme motoren som før krigen var blitt drevet med bensin. Karbidgeneratoren ble fylt med karbid og en bestemt mengde vann, og gassen som dannet seg, drev bilmotoren. I mørket måtte bilene kjøre med blendede lykter, bare en smal stripe lys fikk slippe ut.

På skolen

Vintrene i krigsårene var harde. På det verste var det ikke uvanlig at temperaturen kunne ligge mellom -20 og -30 grader Celsius. Tre par votter og skjerf foran munn og nese var ikke uvanlig. Skiturene eller tida i hoppbakkene ble korte i slik kulde. Klærne våre ble slitt, og nye var rasjonert og vanskelig å få kjøpt. Vi gikk med stoppede gensere og bukser med lapper på knærne og i baken. Omsydde og arvede klær var vanlig.

På skolen hadde vi potetferie om høsten. Da fikk vi jobb på bondegårdene under potetopptakinga. Fra vi var 10 år gamle, var det vanlig med 8 timers dag også for oss ungene. Etter en slik arbeidsdag var det ikke vanskelig å sovne om kvelden, selv om ryggen verket. Betalingen var kr. 2,50 pr. dag med kost, og

kr. 3,75 på egen kost. Arbeidstida var fra kl. 7 om morgenen til kl. 17 om kvelden. Vi spiste dugurd kl. 9.30-10.00, middag kl. 12.30-14.00 og eftasverd kl. 17.00. Slik var det hos Wister på Mælum. Vi fikk god mat og spiste enormt. Fru Wister var ellers god å ty til når en trengte noen egg eller litt fløte til en fødselsdag.

Om vinteren fikk vi tran på skolen. Vi måtte holde flaske sjøl, så vi hadde hver vår flaske med navn på. Jentene hadde hver dag med skje for tran, men vi guttene skulle være karslige og drakk av flasker. Det kan vel sies at smaken på tranen den gang neppe kan sammenlignes med dagens.

I den siste krigstiden fikk vi suppe på skolen. Til å begynne med fikk vi havrevelling, og senere vekslet det mellom havrevelling, betasuppe og ertesuppe. Noen av jentene hadde med tallerken til å spise av, men de fleste hadde med en vid hermetikkboks av aluminium med ståltrådhand. Den hang bak på ranselen vår til og fra skolen. Denne suppa ga oss et godt og næringsrikt måltid hver dag. Suppa var gitt til norske skolebarn av Sveriges Røde Kors. Mot slutten fikk vi som var skolebarn «svenskepakker». De var også formidlet av Røde Kors og gitt av svenske familier. De inneholdt matvarer og litt godterier, som var mangelvare for oss. Pakka mi var gitt av familien Emil Hellberg, Revhusen 20 A, Ystad. Da jeg mange år senere besøkte Ystad, var Revhusen revet, og nye boliger kommet opp.

Suppe«tallerken».

Vinteren 1942 fikk vi uventet flere ukers «brenselserie». Lærerne viste ansvar og stort mot i konflikten med nazimyndighetene, og skolene ble stengt og mange lærere arrestert. Lærerne vant, og skolene ble åpnet igjen i april.

Fritiden

Ordet «fritidstilbud» eksisterte ikke, fritida organiserte vi sjøl. Faren min var fluefisker, og lørdagskveldene og lørdagsnettene gikk vi ofte langs Drammenselva og fisket. Dette ga oss mang en søndagsmiddag med stekt ørret. Det ble også mange fisketurer til tjern på skauen. På lørdagene, etter at Einar Syversen var ferdig med kveldsstellet i fjøs og stall, gikk vi Åstjernveien opp til Maurtjern, eller vi tok til Store Vindsjø. Å følge'n Einar i skauen var ikke lett, men Arne Hølen og jeg småløp etter så godt vi kunne. Vi agnet med mark og dro opp noen småabbor. Matauk ble det ikke mye av med denne fisken, det meste ble kattermat.

Om somrene spilte vi fotball på Haugsletta. Da var vi både ungdommer og noen voksne. Haugsletta lå like ved Mælumbakken, der står nå skogen tett. Fotballen vår ble etter hvert så slitt at blæra måtte lappes og dekket syes flere ganger i uka. Da var'n Peder skomaker god å ha. Han hadde skomakerverkstedet sitt i et hus som nå er revet, men som lå på østsiden av veien der hvor Embretsfossveien tar av. Peder hadde mer enn nok å gjøre, for fottøy var rasjonert, og man måtte søke forsyningsnemda om å få kjøpetillatelse. Det kunne gå både «vinter og vår» før man mottok svar på en søknad. Lær- eller gummisåler var ingen selvfølge, ofte måtte man nøye seg med sko eller støvler med skinn over og tresåler under. «Trebåner» kalte vi disse. Det var vanlig å såle sko og støvler når sålen var utslitt. Av mangel på lær fikk jeg støvlene min sålet med balata, som var rester etter drivreimer på fabrikken. Disse var fryktelig stive og glatte. For å spare slitasje på sålene brukte vi skospar. En eske med 100 stk. Mustad skospar kostet 50 øre. Skosparene ble slått på tett under sålen. Støvler med skospar ble veldig glatte, og på is- og snødekte veier

Mustads skospar, som ble slått inn i skosålene for å unngå slitasje.

kunne vi skli langt, særlig når vi tok «rennafart».

Om vintrene gikk vi mye på ski. Limte treski fikk sitt gjennomslag på denne tiden, men hickory var mangelvare, så i beste fall brukte man hickory bare i sålen. Bambus til skistaver fantes ikke, så til disse måtte man ty til tre eller stål. Tønnestaver eller «teiser» brukte vi også om vinteren. Disse liknet på miniski, men ble laget av tønnestaver med bindinger av kasserte drivreimer fra fabrikken. Tønnestavene var buet etter tønnes fasong, så de buttet ikke når vi akte. Tuppene spisset vi som på vanlige ski, og vi høvlet eller pusset dem på undersiden for å gjøre dem glatte. Vi smørte teisene med «Record» skismurning før vi akte eller hoppet med dem. Vi hoppet i mindre bakker der vi «svevde» opp til 7-8 meter. Vi lagde også noe som vi kalte «dudler». Det var tønnestaver som vi kappet av slik at de akkurat dekket sålen på støvlene. Disse kunne vi løpe med både i med- og motbakke, og vi brukte dem når vi skulle henge oss bak på lastebiler eller busser. Bilene kjørte ikke så fort på denne tida, for de ble drevet av knottgenerator eller karbidgenerator.

Rattkjelken fikk et oppsving under krigen, sikkert på grunn av det gode vinterføret på veiene. Rattkjelken hadde meier av jern som på en sparkstøtting og ratt til å styre med. Setet var av tre. Vi akte mye på rattkjelke og sparkstøtting i Steinbrubakken (nå Embretsfossveien). På skikkelig godt føre kunne vi gli helt til over Skaustupet. Det hendte vi tok med oss kjelkene helt til Lökkarsletta oppe i skauen, der man lokket på kuene om sommeren. Rattkjelkene kunne vi styre, men mest moro var det med store fiskekjelker med plass til 5-6 unger eller flere. Da brukte vi styrestang, som den som satt bakerst holdt bakover og styrte med. Da for vi ned tømmerveien, over riksveien, ned Løv-fjordet og stoppet ikke før vi nådde jernbanelinja. Det var en lang tur. Det var ikke så farlig å krysse riksveien, for det var ikke mye biltrafikk.

Krigen går mot slutten

Krigen merket vi lite til på Steinbru. Tyske soldater så vi sjelden. En gang kom det en liten tropp. To og to soldater gikk sammen rundt i husene og lette etter radioer. De var ikke veldig ivrige og så ut som de var lei hele kontrollen. På Helseheimen (Vikersund Bad) var det stasjonert et motorisert SS-kompani. I enkelte mørke kvelder og netter hørte vi dem fare forbi i biler og på motorsykler på oppdrag for okkupasjonsmakten.

På søndager hendte det at vi fikk besøk av de russiske krigsfangene som holdt til på Folkvang i Geithus. De kom beskjedne inn og satte seg på kjøkkenet der de fikk et enkelt måltid mat, eller de fikk med seg en matpakke av det vi hadde i huset. «Gutta på skauen» så vi heller ikke noe til, men dem skulle vi ikke se heller. Sjøl om vi var unger, så hørte, så og skjønte vi saker og ting som vi ikke måtte snakke om til noen.

Det hendte vi kunne være med på å vise motstand mot okkupasjonsmakten. Kongen vår var symbol på fred og frihet, og for å ergre makthaverne skrev vi symbolet til Håkon den 7. på stolper og vegger i nabolaget. Binders på jakkeslaget var tegn på at «vi holder sammen» og ble derfor sett på som en demonstrasjon mot det daværende styret. Slik var det også med bruk av rød nisselue. Ble man tatt for dette, kunne man havne i fangeleiren på Grini. Foreldrene ble gjort ansvarlige for det barn under 14 år foretok seg. Det vokste fram en hjelpsomhet og et samhold i denne tiden som bandt folk sammen på en måte som vi nok ikke opplever i dag.

Da russerne i februar 1943 tok tilbake Stalingrad, og de allierte i juli gikk i land på Sicilia, skjønte vi at nå gikk det den riktige veien. Da de allierte i juni 1944 invaderte Normandie, visste vi at nå var krigen snart slutt. Bak stuedøra hadde faren min et europapakart der han merket av med knappenåler etter hvert som frontene flyttet seg. I slutten av april hørte vi rykter om Haglebu-slaget, men hva som virkelig hendte, fikk vi først høre om etter at krigen var slutt. Omkring denne tida ryktes det også at Hitler hadde tatt sitt eget liv, og den 7. mai kl. 14 meldte svensk radio at Tyskland hadde kapitulert. Nå kom noen gledesdager som jeg aldri har opplevd maken til senere. Alle menneskene vi møtte smilte og jublet over at nå var det slutt på ufrihet og tvang, nå var det fred. Hjemmestyrkene samlet seg om kvelden ved verkstedet til Wold & Borgersen. Radioene våre var lagret på Blaafarveværket, og nå gikk det rykter om at de kunne hentes. Vi dro dit sent på kvelden, og der ropte noen frivillige opp navnene som sto skrevet på radioene. Vi var heldige og fikk vår tidlig på natta. Dagen etter kunne vi igjen høre nyheter og musikk på radioen vår. Vi møtte på skolen som vanlig 8. mai, og på trappa sto lærer Ragnar Gjærløw med smil om munnen. Han fortalte at nå skulle vi «gå i tog» rundt i Åmot for å feire og vise vår glede over at det igjen var fred i landet vårt. Vi vandret rundt med skolefana i spissen. Flagg hadde vi ikke tenkt på å ta med, men hurra ropte vi så det ljomet. Så fikk vi en liten gledesferie, før vi igjen kunne begynne på skolen i et fritt land. Men det er en annen historie.

Kristian Linnerud:

Buskerud landbruksskole 90 år

Buskerud hovedgård før utbyggingen til landbruksskole.

Buskerud landbruksskole (nå Buskerud videregående skole) startet undervisningen 1. november 1912 og er dermed 90 år i 2002. Denne artikkelen skal først og fremst handle om skolen, men gården Buskerud er eldre enn som så. Thure Lund skrev om storgården Buskerud i «Gamle Modum» for 1993. Han forteller at gården antakelig er ryddet i 11. eller 12. århundre.

Gården ble kalt «Biscopsrud» i 1331 og 1420 og var en tid i kirkelig eie. De mest kjente eierne senere var Collett-familien, som satt med eiendommen fra 1762 til 1883.

I sin storhetstid på 1700- og 1800-tallet strakte gården seg fra Hassel i syd til Simoa i nord, fra Drammenselva i øst til Lerskallen i vest. Buskerud var på det meste på mellom 1200 og 1500 dekar dyrket jord. I 1783 var 410 mennesker knyttet til gården, som hadde 40 husmannsplasser. Gården hadde egen skole og eget fattigvesen og hadde sagbruk, et av landets rikeste laksefiskerier i Døvikfoss og var eier av tre kirker.

Navnet Buskerud ble etter hvert knyttet til hele fylket. I årene før 1918 var det sterke krefter i sving for å forandre navnet. Sør-Uppland og Ringerike var foreslått. Men Stortinget valgte å beholde Buskerud-navnet. Det vises til artikkelen «Kampen om Buskerud-navnet» i «Gamle Modum» for 1993.

I verket *Norske gårdsbruk* fra 1948 står det følgende om Buskerud landbruksskole: «Dyrket jord 500 dekar, 50 dekar park og hage, 225 dekar kulturbeite, 600 dekar skog. Hovedbygning om lag 300 år gammel, restaurert 1911, andre hus bygd etter 1910. Branntakst kr. 1.250.000. - 10 hester, 50 kyr, 3–4 okser, 30 griser, 15 sauer, om lag 300 høns. Landbruksskolen har 1 1/2-års praktisk-teoretisk kurs med sommerpraksis på skolegården, 2-vintres teoretisk kurs, 1-års småbrukskurs og 5-måneders skogskolekurs for elever som har gått landbruksskolen. Videre praktiske lærlingekurser i husdyrrøkt, hagebruk og handverk. Om sommeren holdes en del tilfeldige kurser. Vinterkursene begynner 20. oktober. Undervisningen

er fri. Kosttilskott til elever som trenger det. Eier: Buskerud fylke. Rektor: Jens B. Heldal.»

I en ny utgave av *Norske gårdsbruk* i 1990 er de ti hestene erstattet med åtte traktorer og skurtresker. Det er i mellomtiden bygd ny undervisningsbygning i 1960 og kjøkken og spisesal samme år, nytt internat i 1969, ny driftsbygning i 1982 og ny maskinhall, nytt gårdsverksted og lager med pakkerom.

Den eneste bygningen som står igjen på Buskerud fra eldre tid, er hovedbygningen. Tidligere trodde en at den var bygd av Peter Collett i begynnelsen av 1760-årene. Konservator Einar Sørensen har imidlertid i et notat av 1982 opplyst at den er oppført i 1755 av daværende kanselliråd Nikolai Schwartz, som da eide Buskerud. Anlegget er imidlertid fullført av Collett i 1762. I skolens tid var hovedbygningen bolig for skolebestyreren i mange år. Ole O. Omre bodde der fra før skolestart i 1912 til han ble avskjediget av nazimyndighetene på timen den 18. november 1940 og måtte forlate skolen, ti måneder før oppnådd pensjonsalder.

Etter at hovedbygningen opphørte som styrer(rektor)bolig, har den bl.a. vært brukt til lærerbolig og undervisningslokaler. De siste årene er den restaurert for åtte mill. kroner med tanke på bruk til møter, konferanser og representasjon.

Agronomkurset på 1 1/2 år var i alle år grunnstammen i undervisningstilbudet. Hovedfagene var jordbruk, husdyrbruk, hagebruk, skogbruk, tekniske fag og økonomi. De fleste elevene praktiserte på skolen i sommerhalvåret. De øvrige kursene, slik de er beskrevet i *Norske gårdsbruk*, har forandret seg lite gjennom årene fram til rundt 1980. Da kom det bl.a. et grunnkurs på ett år. Det særskilte skogbrukskurset, som var utvidet til seks måneder, falt bort. Det var husmorskole på Buskerud i årene 1912 - 1922.

Daværende rektor Gunnar Hovland skrev i 1987 en

Buskerud hovedgård etter at skolen var bygd opp.

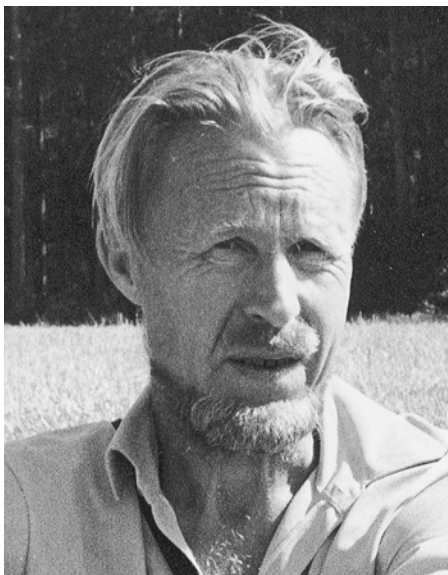

Praksis etter gamlemåten.

fyldig jubileumsberetning for de første 75 årene. Her finner en detaljerte opplysninger med mye billedstoff om skolehistorien, undervisningstilbudet til en hver tid, avlinger og daglig liv på gården. En detaljert personaloversikt er også med. Den første rektoren, Ole O. Omre, er nevnt foran. Han var også ordfører i Modum i årene 1923–1925 og en markant skikkelse i lokalmiljøet. De senere rektorene har vært Thor Foslien 1940/41 (konstituert), Arnt Dolven 1941/45, Jens B. Heldal 1945/63, Gudbrand Gjefsen 1963/80, Reidar Snustad 1968/70 (konstituert), Gunnar Hovland 1980/85, Johannes Rusten 1985/96, Hans

*Jens B. Heldal, lærer siden 1922 og
bestyrer (rektor) i tiden 1945 - 1963.
Kongens fortjenestemedalje i gull i 1963.*

*Gudbrand Gjefsen, rektor 1963 - 1980
(permisjon for tjeneste i NORAD 1968 - 1970).*

Tyri 1996/98 og Kåre Henning fra 1998. Formenn i fagstyret har bl.a. vært moingene Kristian J. Ødegård og Gotfred Skuterud.

Buskerud ble en del av det videregående skolesystemet i 1994 med fagkrets «fra jord til bord». Ved siden av de mer tradisjonelle fagene for landbruk og naturforvaltning undervises det nå også i hotell- og næringsmiddelfag. Mens elevene tidligere bodde på internatet på skolen, reiser de aller fleste nå hjem hver dag. Det spesielle miljøet i en internatskole med over hundre elever samlet hele døgnet er borte.

Skolens framtid er i støpeskjeen. Gårdsbruket skal bortforpaktes. Det blir felles rektor for Buskerud og Rosthaug videregående skoler fra høsten 2003. Buskerud blir en avdeling under Rosthaug. Mange forstår ikke disse vedtakene til fylkesmyndighetene, og det har vært stor motstand i mange kretser.

Tilbake til historien: Artikkelforfatteren var lærling og elev ved Buskerud i årene 1943–46. Det var en spennende tid, selv om skolen ble mindre direkte berørt av krigstiden enn mange andre. Med eget gårdsbruk var mattilførselen relativt tilfredstillende. Matproduksjonen var høyt prioritert, og elevene og de ansatte på Buskerud slapp unna tyskerarbeid og slike problemer. Men flere av lærerne og andre ansatte var NS-medlemmer. De ble arrestert i mai 1945, mens andre fikk bedre stillinger som ble ledige andre steder i landet. Høsten 1945 var det stort sett bare nye lærere ved skolen med de ulempene dette førte med seg. Men livet i den gamle undervisningsbygningen og «Brakka» (det gamle internatet) gikk videre fram til nybygg og nyorganiseringer - og med Heldal som bindeleddet mellom tidligere og senere tid.

KILDER:

Gunnar Hovland: *Buskerud Landbruksskole gjennom 75 år* (1987)
Norske gårdsbruk 1948 og 1990
«Gamle Modum» for 1993
Buskerud videregående skole
Fylkeskonservatoren

Thure Lund:

Mer om Brekkeslekten

Etterkommerne

Bildet fra før 1880 viser Brekke der lærerbrødrene kom fra. Da Sullandfamilien overtok, ble det nye bygninger på gården.

For 13 år siden, i «Gamle Modum» for 1989, presenterte Jon Mamen en artikkel om søskenflokket fra gården Brekke, der fem brødre og en søster ble lærere. Artikkelen omhandlet stort sett første generasjon av barna til Ole Hansen Sponelandet fra Spone og hans hustru Elen Gunnerud fra Simostranda. De som måtte ønske å lese om det romantiske frieriet fra tjenestegutten Hans til den rike gårdmamsdatteren Elen, kan se om dette i nevnte artikkel, som trolig er skrevet av Hans E. Brække og Nils Nilsen Hilsen.

I dette nummeret av «Gamle Modum» vil vi fortelle litt om disse lærernes etterkommere. Disse har på mange måter gjort seg sterkt bemerket, både i hjembygda og i landet ellers og ikke minst i USA. Men det er ikke lett å følge slekta. Mange av etterkommerne har tatt navn etter gårdene de har kjøpt, eller som de giftet seg til. Allerede fra tredje generasjon finner vi navn som Hilsen, Gubberud, Gundhus, Bråten, Tandberg m. fl. Navnene er kommet inn i slekta selv om det er fra mannspersoner i rett nedstigende linje fra Brekke. Ekteparet Ole Sponelandet og hans Elen fikk gården Brekke på Østmodum i gave fra Elens far,

som er omtalt som «velhavende». Både de og deres barn, som alle ble født på Brekke, tok dette gårdsnavnet til familienavn. Allerede i tredje og fjerde generasjon er det hundrevis etterkommere av Brekkelærerne. Det var meget barnerike familier med vanligvis seks til åtte barn, og i enkelte tilfelle ti, tolv og femten barn. Vi skal i denne artikkelen bare følge noen som har gjort seg ekstra bemerket, både i og utenfor Modum.

Nils O. Brekkes etterkommere

Nils O. Brekke (1753-1825) begynte som lærer på Snarum etter at hans bror Hans døde i 1772. På mange måter har kanskje denne mannens etterkommere satt mest spor etter seg av Brekkefamiliens medlemmer. Han giftet seg i 1779 med Dorthe Gudbrandsdatter på Hilsen, men familien ble boende på Brekke til omkring 1800, og her ble de fleste av barna født. To av barna ble stortingsmenn, begge født på Brekke. Nils O. Brekke er i ettertid av flere kalt for Hilsen. Dette er ikke korrekt. I ifølge senere undersøkelser skrev han seg selv for Brekke gjennom

hele livet, mens barna tok navnet Hilsen. Om Nils O. Brekke kan en lese mer om i nevnte artikkel.

Nils O. Brekke og Dorthea Gudbrandsdatter fikk i alt 12 barn, hvorav tre døde spedede.

Foregangsmenn og stortingsmenn

Hans N. Hilsen (1782-1835) var Dorthea og Nils O. Brekkes eldste sønn. Han giftet seg med Maria Bentsdatter Gubberud og tok sin kones etternavn. Maria var ung enke på gården Øvre Gubberud da hun giftet seg med Hans. Selv var hun født på Hovin i Tyrstrand.

Hans N. Gubberud var en meget benyttet mann i bygda. Han hadde sin fars evner, og han ble valgt til stortingsmann ved valgene både i 1824 og i 1827.

I Stortinget fikk han krevende oppgaver som han skjøttet til alles tilfredshet. Blant annet er nevnt at han var medlem av komiteen for gasjer, pensjoner og riksbudsjettet i 1824, og i komiteen for budsjettet og skattevesenet fra 1828. Han møtte også i et såkalt overordentlig storting i 1828, der han ble med i komiteen for ministeransvar. Med andre ord, han fikk betydelige verv i Stortinget.

Hans Nilsen Gubberud og Maria hadde åtte barn. Yngste sønnen, Søren (1823-1890), giftet seg med Marthe Hansdatter Walstad fra Lier. De bosatte seg på Braaten på Snarum og tok navnet etter gården. Deres yngste sønn, Johan (1862-1944), fikk tomt fra Gubberud og startet landhandel og poståpneri i 1908. Landhandleriet ble nedlagt i 1974. Johan S. Bråthens sønn, Harald (1909-2000), er i sin tur far til Johan Walstad (f. 1933), som vi kjenner blant annet som kommunepolitiker og konduktør ved NSB.

De fleste av Hans Gubberuds etterkommere har flyttet fra Modum og finnes igjen i andre distrikter. Den eldste sønnen, Nils, giftet seg med sitt søskenbarn, Marie Hilsen, og bosatte seg på Svendsrud på Nakkerud. En annen sønn, Hans, ble lærer og kirkesanger i Enebak, mens to av døtrene giftet seg til Ringerike.

Ole Nilsen Hilsen (1780-1837)

var Nils O. Brekkes nest eldste sønn. Han giftet seg med Siri Nilsdatter, og disse hadde bare to barn, hvorav den eldste, Nils O. Hilsen, var far til Ole N. Hilsen, (1861-), som ble pensemann og poståpner på Kløftefoss fra 1889.

Pensemansens to sønner Nils (1885-) og Godfred O. Hilsen (1892-) reiste tidlig på 1900-tallet til Amerika. Godfred kom tilbake til Modum like før siste verdenskrig og er far til Ole Torgeir Hilsen, som nå har bestefarens småbruk.

Nils Hilsen tok utdanning i Dulluth, USA, etter å gjennomført omgangsskole på Nordre Snarum. Det er ingen tvil om at Nils Hilsen hadde mye av Brekkeslektas gener som ressurs da han begynte å

studere i voksen alder. På kort tid ble han diplomingeniør «Electrical Engineering». Etter hvert drev han det til å bli sjefsingeniør ved West Jr. High School, Dulluth.

Nils Hilsen var en drivende forkjemper for å starte et Modum-Eikerlag i USA først i 1920-åra, og var med i lagets styre fra starten. Han ble lagets sekretær i 20 år fra 1933. På denne tida samlet han materiale fra de fleste norske familier i USA med bakgrunn fra Modum og Eiker, og har gitt ut dette verdifulle arbeidet i bokform. Nils Hilsen var også sterkt medvirkende til å få laget den første Modumfilmen i 1951.

De som lever igjen av denne grenen av Brekkeslekten i Modum nå, er Ole Hilsen i Mohyttene og ingeniør Øivind Hilsen i Åmot og deres etterkommere.

Det er også interessant å se at Petra Gundhus, (f. 1884), og som var en av de første kvinnelige seminarister fra Modum, var Ole Hilsen den eldres kusine.

Stortingsmann for Lier

Nils Nilsen Hilsen (1794-1872) ble født og vokste opp på Brekke. Han overtok omgangsskolen på Snarum da faren, Nils Olsen Brekke, ble forflyttet til Blaafarveværkets skole i 1815. Men allerede i ung alder ble han lærer og kirkesanger i Lier. Selv om han dermed er flyttet fra Modum, er hans røtter til Modum sterke, og mange vil ha interesse av å følge etterkommerne av denne Brekkegrenen.

I Lier giftet han seg med Tolline Ottersdatter fra Horn i 1824. Tolline døde bare 30 år gammel, og Nils giftet seg på ny med F. Sahlberg. I tillegg til de seks barna han fikk med sine to fruer, fikk han en pleiedatter i medgift i sitt siste ekteskap.

Nils ble mye benyttet i Lier. I likhet med sin bror Hans på Gubberud var han stortingsmann i flere perioder fra 1848 til 1864, og han hadde flere kommunale oppgaver i sin nye hjembygd.

Sorenskriveren

Nils N. Hilsens sønn fra første ekteskap, Nils Otto Hilsen (1829-1912), studerte jus, og ble etter en tid som overrettssakfører i Drammen utnevnt til sorenskriver i Namdalen i 1883. Mens hans forfedre nok ikke hadde vært særlig bevisste når det gjaldt økonomi, ser det ut til at sorenskriveren hadde teft for dette alt fra ungdommen. Han giftet seg nemlig i 1857 med Birthe Caroline, som var datter til forretningsmannen Peder Sandager i Modum.

Peder Sandager (1784-) var på denne tid en av Modums store finansmenn. Han var forvalter for Modums Blaafarveværk, flere år direktør av Modum Sparebank, der han var en av stifterne, og han eide landhandel og flere eiendommer i bygda.

Nils Otto Hilsen og Birthe Caroline hadde 15 barn. Selv var Nils Otto en av seks barn.

Snorre-eksperten Einar Hilsen

Av Nils Otto Hilsens barn er det særlig Einar (1878-1936), den nest yngste i den store barneflokk, som har satt spor etter seg. Han ble født i Drammen, og alt som ung viste han seg som en ener. Han var en dyktig student. Da Namsos brant i 1897, leverte han en stor innsats i redningsaksjonene, noe som brakte ham en redningsbelønning fra den norske regjeringen. Han startet sin yrkeskarriere som kontorist hos sorenskriveren, og en kort tid var han også redaktør for avisen Framsteg og senere også for Namdalsavisen Nauma.

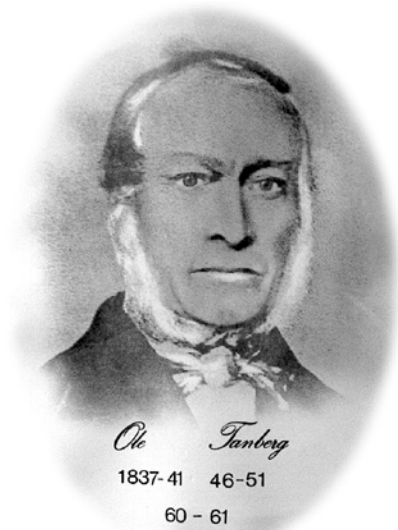
Einar Hilsen reiste til Amerika i 1914, etter det vi kan skjønne først og fremst for å selge sin bok om hundreårsjubileet for grunnloven, en bok han kalte «Fra 14 til 14». Han var en glimrende foredragsholder, og avisene gav referater som var verd å lese: «Herr Einar Hilsens foredrag «Hjemme og ute» var det beste i sitt slag som noensinde er hørt. Talerens tro skildringer av Norge og det norske folk, og hans sprudlende humør, satte ild i barmen på en hver tilstedeværende mand og kvinne.» Kritikken var entydig i alle kirker i USA der han talte. Etter ei tid fikk han arbeidsoppgaver som han skjøttet på beste måte, blant annet som selger for «Hvite Stjernelinjen» og «National Assurance Compani». Med sine talegaver var han en ypperlig representant for selskapene, og det kan se ut til at han tjente store penger.

Einar Hilsen, som fikk Islands Falkeorden, var fjerde generasjon av Brekkeslekta.

Snorrestofa, som Kong Olav var med og la ned grunnsteinen til i 1988. Einar Hilsens samling av bøker om Snorre har her en fremtredende plass.

Ole Tandberg, f. 1801,
er det eldste bildet vi har av Brekkelærerne.

Hans J. Brekke, f. 1848,
var den siste av Brekkelærerne på Nymoen.

Einar Brekke, f. 1827,
fikk mange lovord da han sluttet som lærer.

Etter en stund i Amerika ble han sterkt interessert i de norske kongesagaene. Herunder ble han spesielt interessert i Snorre Sturlason. Han leverte en mengde litteratur til Island om Snorres litterære innsats, og la opp til en kampanje for å gi den gamle historiskriveren et minne. I 1930 ble han av guvernøren i Syd-Dakota utnevnt til å være statens representant ved Islands jubileumsfeiring. Her leverte han flere Hilsen-bøker om sine undersøkelser, og det ble senere bygget et spesielt Hilsen-skap for å oppbevare disse verkene. Hilsens arbeide bar frukter, og det ble satt i gang et arbeid for å bygge en Snorrestofa på grunnlag av Einar Hilsens materiale. I 1934 ble Hilsen hedret med Falkeordenen, som er Islands gjevste statlige utmerkelse. Men det skulle gå hele 60 år etter hans besøk på Island før Islands president Vigdis Finnbogadottir i 1988 kunne legge ned grunnsteinen til Snorrestofa ved Reykjaholt, for øvrig sammen med Kong Olav. Dette historiske byggverket sto ferdig i år 2000 og ble høytidelig åpnet av Kong Harald sammen med Islands president Olafur Ragnar Grimson.

I sitt ekteskap med Anna Havig fra Namdal hadde Einar Hilsen seks sønner, som alle var dyktige samfunnsborgere med høye stillinger. Om denne mannen og hans etterkommere kunne det lages en hel bok, men vi får holde oss mest mulig til det som har interesse for «Gamle Modum».

Både under sitt opphold i Amerika og etter at han kom tilbake til Norge i 1934, engasjerte Einar Hilsen seg sterkt i sin slekt fra Modum. Han hadde brevveksling med flere av sine, etter hvert, fjerne slektninger, blant annet Johan Bråthen på Snarum. Han har skaffet en mengde stoff til en slektsbok som er utgitt av Gunvor Hurum Melbye, Tyrstrand, der slektningene fra Brekke og Hilsen er sterkt representert.

I Einar Hilsens arkiv finner en brevvekslinger med Bjørnstjerne Bjørnson (som var hans fadder), Jonas Lie, Fridtjof Nansen, Theodor Caspari, Christian Michelsen, Kong Alfons av Spania, Mussolini og Adolf Hitler. Det er reist spørsmål om han rett og slett var en skrivegal ekshibisjonist og om han ble tatt alvorlig. Men i hvert fall starter Bjørnson sine brev til Einar Hilsen med «Kjære ven».

Oles etterkommere

Hans Sponelandet og Elens sønn nr. tre var Ole (1757–1810), som i likhet med sin far skaffet seg en «velhavende» hustru på Simostranda, da han i 1787 giftet seg med Ingrid Mogensdatter (1757–1840) på Tandberg. Ole tok straks navnet Tandberg som nytt etternavn. Ingrid og Ole fikk i alt seks barn. Den eldste gutten, Hans, fortsatte å drive morens gård, mens alle hans søstre døde ugifte. Den yngste sønnen til Ingrid og Ole Tandberg var Ole (f. 1801).

Ole Tandberg d. e. var omgangsskolelærer på

søndre Modum i mange år, og han var nok mer lærer enn gårdbruker. Han hadde stor leselyst, og i likhet med sin senere slektning Einar Hilsen var han sterkt opptatt av Snorres kongesagaer. Det heter at Ole Tandberg laget et diktverk på hele 533 sangbare vers av Snorres kongesagaer. Dessverre er dette verket blitt borte.

Ole Tandberg d.y. (1801–1875) giftet seg som 19-åring med Berthe Torsteinsdatter Skretteberg (1793–1864) og bodde noen år i Sigdal. Det har ikke vært mulig å fastslå om Ole hadde omgangsskole her. Men dette er trolig, for da hans onkel Nils på sine gamle dager hadde problemer med sin lærergjerning på Blaafarveværkets skole på Nymoen, tok han over som lærer her i slutten av 1820-årene. Allerede i 1831 ble han ansatt som kirkesanger og lærer i Nesbyen i Hallingdal. Han kunne neppe fått en så krevende stilling helt uten bakgrunn. De første åra ble han nærmest forgudet i Nesbyen. Han ble også poståpner og ordfører i bygda og ble omtalt som en meget dyktig mann.

Ole Tandberg ble blant annet kjent for å være en av Ivar Aasens kilder i Hallingdal da han var ute på sine turer for dialektundersøkelser. Ivar Aasen besøkte Ole Tandberg i Nesbyen hele tre ganger. Tandberg ble også kjent for å hjelpe Ludvig M. Lindemann med å skaffe folkesanger fra Hallingdal og Modum.

Dessverre greide han ikke å holde klare linjer i ekteskapet. Han måtte skille seg fra sin kone, som han hadde seks barn sammen med. Han mistet stillingen som kirkesanger og ordfører, men ble etter ei tid tatt til nåde igjen og ble på ny ordfører i Nes i 1860. Dette året giftet han seg for annen gang med tretti år gamle Bolette Hollerud fra Tyrstrand, men dette ekteskapet ble barnløst.

Før han giftet seg annen gang, hadde Ole Tandberg vært en tur i Amerika, men han vendte snart tilbake til Nes. Men det er ingen tvil om at Ole Tandberg d.y. har vært en fargerik person av Brekkeslekta. I Hallingdal og i USA lever mange av hans etterkommere, og det henger bilde av ham i tingsalen i Nesbyen.

Brekkelærere spredt over bygda

I artikkelen i «Gamle Modum» i 1989 ser vi at alle sønnene til Ole og Elen Brekke, og datteren Dorthe, hadde læreryrket som sitt levebrød.

Av *Modums Historie* ser vi at etterkommere av Nils og Erik gjennom hele 1800-tallet var aktive lærere.

Den yngste av brødrene, Erik (1767-1826), har mange etterkommere. Noen av dem leverte en stor innsats for skolen i ei vanskelig tid. Mens Erik selv virket i Vikersund og Kongsrudkretsen, ble hans sønn Hans E. Brække (1800-1881) lærer og kirkesanger ved Granstad og Heggen. Han fikk ordnet så det ble bygget ny klokkegård og skole ved Granstad i 1846. Denne blir regnet for å være Modums første

faste skolehus. Men det var nok et par såkalte rode-stuer noen år tidligere.

Hans E. Brække var gift to ganger, første gang med Ingeborg Ellingsdatter i 1820. Etter at hun døde i 1854, giftet han seg med Vilhelmine Elisabeth Wessel året etter. I sitt første ekteskap hadde Hans E. Brække fire barn. To av disse ble nesten legendariske Modum-lærere. Den eldste, Jens (f. 1822), overtok etter hvert farens embete og feiret 50-årsjubileum som lærer i 1891. Han fikk hederlig omtale fra kommunehold for sitt arbeid, blant annet av Chr. Hornsrud.

En yngre bror av Jens, Einar Tambarskjelve Brække (1827- 1893), ble gift med Gunhild Heggen i 1853. Han virket som omgangsskolelærer og kirkesanger i Holekretsen og Snarum. Han er kjent for at han startet med flerstemt sang i skolen, og forfatteren Hans Foss har rost sin gamle lærer fra sitt hjem i Amerika.

I en omtale av ham i *Modums Historie* står det at «han hadde den Glæde ikke sjelden at mottage oppofrende beviser paa Kjærlighed og Velvilje fra Foreldre og Børn.»

Jens E. Brækkes sønn Hans (1848-1906) ble lærer og kirkesanger ved Nymoens skole 1872 og kirkesanger i Nykirke, stillinger han hadde nær opp til han døde i 1906. Han er kjent for at han startet og ledet sangkor på Haugfoss og Nymoen.

I *Modums Histories* registrering av lærere, med bakgrunn i Brekkeslekta, er det mange navn, men ikke alle er med. Det kan kanskje være av interesse at «Gamle Modum» gjengir dem vi vet om:

Hans O. Brekke, f. 1752. Snarum

Nils. O. Brekke, Hilsen, f. 1773. Snarum og Nymoens Ole O. Brekke, Tandberg, f. 1757. Simostranda og Nymoens

Anders O. Brekke, Flattum, f. 1762. Østmodum og Flattum

Dorthe O. Brekke, g. Ødeværp, f. 1765.

Omgangsskole i Søndre Modum

Erik O. Brekke, f. 1767, Vikersund og Kongsrud

Nils Nilsen Brekke, f. 1794. Snarum. Senere lærer og kirkesanger i Lier

Anders Nilsen Hilsen, f. 1799. Snarum og Nymoens

Hans Eriksen Brække, f. 1800. Lærer og kirkesanger ved Granstad og Heggen

Ole Olsen Tandberg, f. 1801. Lærer ved Nymoens, senere lærer og kirkesanger i Nesbyen

Jens H. Brække, f. 1822. Lærer ved Skuterud skole

Einar Tambarskjelve Hansen Brække, f. 1827. Hole, og kirkesanger i Snarum

Hans Jensen Brekke, f. 1848. Lærer ved Nymoens skole, kirkesanger i Nykirke

Petra Nilsen Gundhus, 1884. Lofthus skole

For øvrig har mange av Brekkeslekta virket som lærere i andre bygder. Men da dette gjelder mange

Nymoens skole, der det virket lærere fra Brekkeslekta gjennom 100 år.

bygder, og også i Amerika, er det umulig å få en presentasjon som er fullstendig.

Denne svære slekta har nok ikke bare bestått av lærere. Vi finner fargerike personer i mange forskjellige yrker, og vi tar oss frihet til å ta med noen de fleste i Modum kjenner.

Hans J. Brekkes sønn Johan (f. 1850), var i sin tid kontorsjef ved Modums Blaafarveværk, senere organist i en av Kristianias kirker, før han utvandret til Amerika.

Den ene av hans sønner, Henrik, var kontorssjef ved Modum Elektrisitetsverk i tida før 1920. Han ble kjent for å være meget musikalsk og møtte for eksempel fram til alle sangerstevner i bygda, alltid med hvit stråhatt.

En annen av Johan Brekkes sønner var konduktør på Krøderbanen. Det var Ernst Brekke, som hele Nordre Modum ble kjent med.

Vi nevner også at Ernst Brekkes datter Margit ble gift med skiløper og skifabrikant Kristian Hovde, og således er bestefar til moingene Bjørn og Arne Hovde, begge godt kjent fra idretts- og bygdemiljøet i Modum.

Helene Gudrun, datteren til Hans J. Brekke, en av de siste Brekkelærerne på Nymoens, er mor til den kjente skihopper og lampefabrikkeier Trygve Røste i Åmot.

I sjette generasjon etter Nils O. Brekke havner vi på Ringerike, der vi finner Gunvor Hurum Melbye. Hun

var gift med ingeniør og medeier i Skjærdalen Brug, Ivar Melbye. Hun har forfattet en omfangsrik slektsbok, der Brekkeslekta har fått en stor plass.

Vi avslutter historien om etterkommerne til Brekkelærerne med Einar Tambarskjelve Brækkes sønn Hans Johan Brække (f. 1854), som ble kjent med mange både i Modum og nær sagt i hele Europas «noblesse» som bademester ved Modum Bad. Han var meget populær og var alltid med når «badet» hadde tilstelninger eller jubiléer:

Breche – bademester
 Hei – i dag vi fester
 Sitter flott i salen
 Spiser fin-fin mat!

Bademesteren flyttet til Tyrstrand og ble gift med jordmor Maren Olava Olsen. Hun var den første jordmor i Norge som fikk Kongens fortjenestemedalje. Vi nevner det, selv om hun bare var gift med en av Brekkeslekta.

KILDER:

«Gamle Modum» 1989 v. Jon Mamen
Modums Historie, II
 Hilsenslekten v. Gunvor Hurum Melbye
 Modum-Eikerlagets jubileumsbok 1953
 «Drammens Tidende» 14. juni 2001 v. Tom Helgesen

Thure Lund:

Dyktige idrettsutøvere i AIL

Klubbene har glemt dem

I siste halvdel av 1930-tallet hadde Modum en rekke skiløpere som var av landets beste, men som dessverre har gått i glemmeboka. Det er de mange som var tilsluttet Arbeidernes Idrettsforbund. Dette ble opprettet i 1924, som et eget idrettsforbund for arbeiderklassen. Mange arbeidere mente det gamle Norges Landsforbund for idrett var for mye preget av nasjonalisme og til dels militarisme. Forbundet hørte da også inn under Forsvarsdepartementet.

Det ble dannet to arbeideridrettslag i Modum, og det var naturlig at det var i industristedene Geithus og Åmot. Geithus AIL ble stiftet i 1933 med Olaf Bjertnes som formann og Åmot AIL i 1935 med Kolbjørn Lie ved roret. Begge lag fikk overveldende tilslutning. På et par år hadde for eksempel Geithus over 300 medlemmer. Begge lag drev allsidig idrett med ski, fotball, bryting, boksing og skøyte løp. Furumo, som i dag er landskjent, er fra først av reist av Geithus AIL, omtrent helt og holdent ved dugnadsinnsats fra første år. I Åmot ble den gode skibakken Kongskollen bygget på dugnad og åpnet med et stort skirenn i 1937.

I denne artikkelen skal vi se på noen av de beste prestasjonene til skiløperne. For sammenligningens skyld vil vi se på prestasjonene de siste to-tre år før det ble forlik mellom forbundene, og det ble holdt en rekke såkalte forliksrenn, før det ble enighet om full sammenslutning 4. mars 1940. I vårt distrikt var det bare «Fremtiden» som hadde referater fra AIL-idrett. Og det var ingen hvem som helst som skrev. Det var Birger Ruuds bror Tormod, som selv var skihopper og gullmedaljevinner av arbeideridrettens OL i 1937.

Før forliksrennene startet, var det vanlig mening blant folk at AIL-løperne lå flere nivåer etter de borgerlige, men det skulle raskt vise seg at man tok feil.

Alt ved det første forliksrenn i Gustadbakken den 21. januar 1938 vant Petter Moen foran Trygve Røste og Arvid Palmesen, som var Modums storhoppere den gang. Petter Moen fortsatte å imponere. Han var en krafthopper av rang, og hadde som regel alltid de lengste hoppene der han deltok. Moen tapte nok et par poeng på stilen i forhold til de beste. Et eksempel på det ser vi i det store forliksrennet i Mælumbakken den 22. januar 1940. Der hadde Petter Moen samme hopp lengder som Birger Ruud, som vant rennet, men Petter måtte nøye seg med fjerde premie. Men bak seg på premielista den gang hadde han storhoppere som Hans Bech, Bjarne Bryntesen og Olaf Håvik.

Geithusgutten Osvald Weum imponerte kolossalt,

Osvald Weum minnes godt kameratskap.

Petter Moen i kraftig hopp med Nykänens skiføring.

men var kanskje noe ujevn. Osvald var stillhopper, og spesielt i juniorklassen var han, ofte sammen med Åmotgutten Håkon Moen, blant fylkets beste. Hans annenpremie i NM i AIL 1937 henger høyt, men kanskje hans to bataljer med Asbjørn Ruud, som var verdensmester i 1938, huskes best. Begge ganger hadde Osvald beste hopp i første omgang, men tapte likevel med fattige tre poeng til verdensmesteren. Siste gang i Gustadbakken følte Osvald at han ble skikkelig

Reidar Bjerkebo i Mælumbakken 1940.

Magnus Løvstad i Vikkollen 1939.

Håkon Moen hadde planer om å bli kombinertløper.

bortdømt, og la vekk skiene for godt.

En som fikk en rekke gode premier i hele denne AIL-perioden, var Reidar Olsen, som etter krigen tok navnet Bjerkebo. Han er kanskje den mest allsidige idrettsmann som er fostret i Geithus. I tillegg til å være skihopper var han en fremragende fotballspil-

ler, og han var med på hovedserielaget til Geithus i 1953. Reidar Bjerkebo hadde nær 150 skipremier. Hans beste prestasjon er antagelig 7. premien i forliksrennet i Mælumbakken i 1939, der hele landseliten av skihoppere deltok.

Fra resultatlistene finner vi også toppresultater av Kjell og Magnus Løvstad. Både i vanlige renn og i en del forliksrenn finner vi dem blant de beste. I et forliksrenn i Eiker-Kvikk i 1939 fikk Magnus Løvstad annen premie, mens Kjells beste prestasjon kanskje er hans 7. premie i AILs NM i 1940.

Ved et landsrenn i Kristiansand 30. januar 1939 tok Modumhopperne de tre første plassene. Her vant Reidar Bjerkebo, med Petter Moen og Kjell Løvstad på de neste plassene.

Håkon Moen, som var en yngre bror av Petter Moen, imponerte de siste par år før krigen satte en stopper for hoppingen. Han fikk en rekke førstepremier i juniorklassen og satte bakkerekorder i Solbergbakken da han var 17 år. I et forliksrenn i Gustadbakken 6. februar 1939 vant han juniorklassen foran mange av fylkets beste juniorhoppere. I 1940 merker vi oss også en dyktig guttehopper fra Åmot. Det var Alf Skredsvik, som fikk 3. premie i AIFs NM for gutteklassene.

Dyktig jente

I de tre siste åra før krigen var det ei ungjente fra Vestre Spone som imponerte kolossalt i hoppbakkene. Sportsjournalist Tormod Ruud var over seg av begeistring for Inger Weum, Osvald Weums søster. Allerede 14 år gammel hoppet hun i storbakkene. Hun ble brukt som trekkplaster i forhåndsreklamene til skirenn i begge forbund. «Storhoppersken Inger Weum åpner rennet» står det i en forhåndsreklame til landsrennet i Kongskollen i 1940. I Gustadbakken i 1939 landet hun på 53 meter i åpningen av rennet, da flertallet av løperne hadde problemer med 60 meter. Da var hun 16 år gammel. I Kongskollen hoppet hun 39 meter da Bryntesen og Petter Moen hoppet 45 meter. «Denna jenta hopper jo bedre enn gutta,» skrev Tormod Ruud.

Langrenn

I 1937 satset AIL i Geithus også på langrenn. Noen av guttene viste straks gode takter, spesielt Karl Martinsen og Willy Formodalen, men også Richard Eriksen, som året etter flyttet til Drammen og deltok for AIL-klubben Funkis.

Karl Martinsen har en imponerende pokalhylle, der både seirer og toppresultater er representert. Vi velger å nevne et par. Seier i sin klasse i Vidarløpet 1939, der det den gang var over 1600 deltakere, samt hans tredje premie i AILs NM på 17 km. i 1940. Her hadde Karl Martinsen mange kjente navn etter seg på premielista. Vi nevner Gjermundshaugbrødrene,

Engseth-karerer og Simon Slåttvik.

Willy Formodales merittliste ligner på mange måter Karl Martinsens. Han deltok i flere såkalte forliksrenn, og var to ganger syv sekunder bak Ottar Hæhre, som vel var en av Modums beste langrenns-

løpere i årene før krigen. I 1940 deltok han i et forliksrenn i Drammen og vant Kl. B på dagens beste tid. Willy fikk også 7. premie i AIL-mesterskapet på 30 km i 1940 i kamp med flere som senere, etter krigen, var av landets beste langrensløpere.

Karl Martinsen i 1940.

Inger Weum.

Willy Formodalen.

*Geithusgutter i Rjukan 1939.
Fra venstre Magnus Løvstad, Kjell Løvstad,
Reidar Bjerkebo og Osvald Weum.*

Da Hovdeskiene dominerte

Alfred Hovde var gründeren.

Fra omkring 1925 til 1960 var Hovdeski fra Vikersund nesten like kjent i den internasjonale skiverden som Vikersundbakken er i dag. Det var snekkeren og tømmermannen Alfred Hovde som startet eventyret så tidlig som i 1897. Det samme året hadde Alfred Hovde, bare 22 år gammel, vunnet et stort amtsrenn i Prestfoss. Her var det mange delta-

gere fra hele distriktet, og våken som Alfred Hovde var, så han at det var behov for valgmuligheter når det gjaldt løpernes behov for ski. I kalde vinterdager med liten byggetrafikk, begynte den unge snekkeren å lage ski i et lite skur på Tangen i Vikersund. Han hadde sett at det var behov for ei tyngre ski for hopp og ei lettere ski for langrenn. I tida fram til sist i 1920-årene, laget Alfred Hovde ski av hel askeved. Asketømmer kjøpte han av bøndene på Østmodum, der det var nok av den etterspurte grønne aska. Alfred Hovde dro selv askestokkene til Vikersund på en kjelke. Han skar de kvistfrie stokkene til høvelige skiemner. Etter lang tids tørking ble de ferdige til å bearbeides. Dette var starten på det som denne første tida var Alfred Hovdes Skifabrikk.

Hickory

Omkring 1925 kom de første skiene som var laget av hickorytreet som vokste i Missouri i USA. Dette var en hard tresort som var ypperlig til skiemner. Og Alfred Hovde var ikke sein om å skifte fra ask til den nye tresorten. Men da hadde også Alfred Hovde fått sønner som ikke bare var dyktige skiløpere, men også hadde tankene med seg i sitt arbeid med å utvikle ski. De var kanskje de aller første som startet med å lage ski ved å lime flere tresorter sammen. Dette gjaldt i første rekke langrennskiene som ble lettere når man la en lettere tresort midt mellom to lag hardved. Sønnen Kristian brukte de første limte skiene da han leverte sin flotte femmil i Holmenkollen i 1928. Da Petter Østby tok patent på sin limte Splitkeinski i 1932, gjorde han krav på enerett, men

Hovdes Skifabrikk gikk klar på grunn av at den kunne dokumentere at den hadde tatt i bruk denne teknikken for lengst.

Hoppskiene

Det var hoppski som skulle gjøre Hovdes Skifabrikk verdenskjent. Alfred og sønnen Kristian utarbeidet en type hoppski som løperne satte meget høgt. Allerede før 1930 var Hovdes hoppski som regel brukt av de som vant de fremste internasjonale titlene. Hovde hadde da utviklet ei hoppski som hadde ei lengde på fra 240 til 247 cm og var 98 mm foran, 80 mm på midten og 88 mm bak, og som hadde ei vekt på ca 6 kg. Det ble også laget mindre hoppski som var tilpasset gutter. I hele førkrigsperioden var hoppski helt og holdent laget av hel ved. Tanken om limte hoppski ble aktuell først etter 1945.

Det begynte med at emnene ble splittet opp i såkalte laminater og limt sammen i to lag der både overlaget og underlaget besto av hickory. Etter hvert ble det forsøkt andre materialer, til og med barder fra blåhval. Disse ga nok god glid, men det var mangel på godt nok lim til å få dem festet til trematerialet. Fra omkring 1950 kjøpte Kristian Hovde et flytende plaststoff fra Sveits. Dette ble blandet med tøystoff til ei plastsåle som ble brukt i noen grad gjennom 1950-årene. På denne tida hadde kanskje Hovdes Skifabrikk, som ble det offisielle navnet på bedriften etter at Kristian Hovde overtok i 1939, sin storhetstid. Men i 1960 brant Hovdes Skifabrikk ned til grunnen. Tre år tidligere hadde Alfred Hovde avgått ved døden, og han slapp således å se sitt livsverk gå opp i røyk.

Fabrikken

De første årene Alfred Hovde drev produksjon med sikte på konkurranseski, var produksjonen heller liten. Det heter at han bare laget fem par det første året, men dette økte raskt, og det ble stadig behov for større produksjonslokaler. Etter krigen skjedde en sterk modernisering av fabrikk. Det ble kjøpt nye maskiner med hydraulisk presse, noe som betydde mye da arbeidet med limte hoppski tok til. På denne tida økte produksjonen til over 2500 par ski årlig. Omkring halvparten var hoppski. Men det ble også laget slalåmski, langrennski og turski, og markedet var nær sagt hele verden. Det ble kjørt alpint i Atlasfjella i Afrika og i Australia, og det ble hoppet på

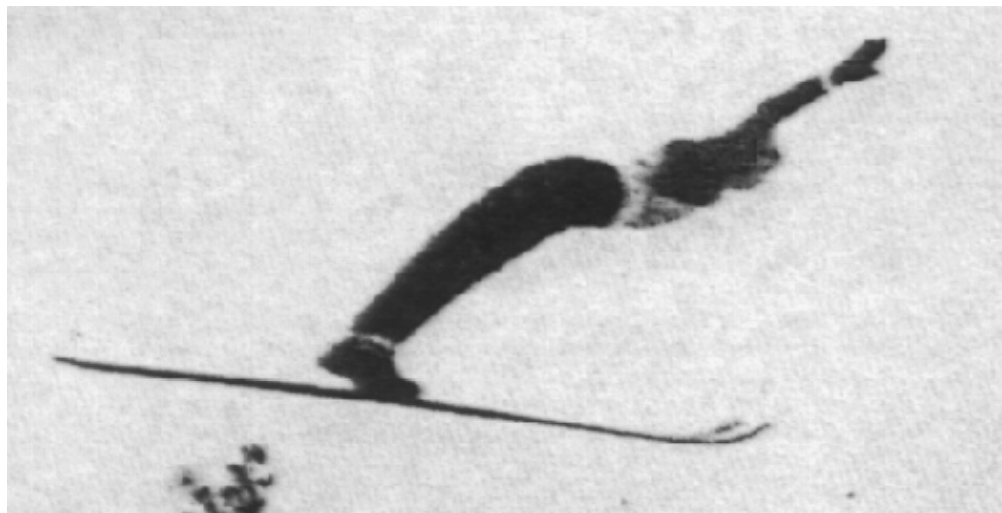

Kristian Hovde hadde nye ideer.

Bjørn Hovde styrte kontoret og regnskapene.

Arne Hovde var en god reklame for familiebedriften.

ski i Japan og Amerika. Og de som hadde Hovdeski, sto som regel på toppen av seiersspallen.

I tidsrommet fra 1935 til 1955 hadde Hovdes Skifabrikk sin

storhetstid. Men i siste halvdel av 1950-årene ble konkurransen på markedet sterk. Utviklingen snudde seg. Hoppsporten ble en spesialidrett. Plastmaterialer ble mer og mer brukt til alle slags ski, og det ble tatt mye hensyn til dekor og farger. Etter hvert ble det mindre etterspørsel av hoppski. Skihopping var ikke lenger en idrett alle gutter drev med slik som i trettiårene. En fabrikk som nesten helt og holdent var tuftet på hoppski, fikk trange kår.

På det meste hadde Hovdes Skifabrikk åtte-ti mann i arbeid. Tre generasjoner Hovde var med i glansperioden. Det var Alfred Hovde, sønnen Kristian og sønnesønnen Bjørn, som hadde kontorholdet. Omkring 1930 var også Kristians bror Arne med i arbeidet på fabrikken, men han ble syk og døde høsten 1935.

Etter at fabrikken brant i 1960, ble den ikke bygget opp igjen. Kristian Hovde tok med seg gjenværende skimaler og sin udiskutable popularitet og ble ansatt ved Splitkeinfabrikken i Hønefoss. Her fikk han ansvaret for utvikling og produksjon av hoppski fram til han døde i 1969. I disse årene var han en viktig støttespiller for flere av våre dyktigste skihoppere, blant andre Thorbjørn Yggeseth, Bjørn Wirkola, Toralf Engan, Torgeir Brantzæg, Olav Sørensen m.fl. Gjennom sin mangeårige jobb som bakkesjef i Vikersundbakken hadde han vunnet en sjelden respekt blant løperne. Helt til sin død hadde han vært bakkesjef i alle renn så nær som det første i 1936. Dette året var han deltager og fikk førstepremie

i seniorklassen. Som bakkesjef greide han, som ingen annen, å løse løperne ut gjennom vindkulene. Han hadde løpernes fulle tillit, og dette skaffet ham også uten tvil en god PR for Hovdeskiene.

Hovdeskienes medaljehøst

Hovdeskiene fikk sin internasjonale debut ved de olympiske leker i 1924, der både Thorleif Haug og Johan Grøttumsbråten brukte Hovdeski. Vi skulle også tro at Sigmund Ruud brukte Hovdeski da han ble verdensmester i 1928, samme år som Kristian Hovde ble nr. 2 i Holmenkollens femmil på egenproduserte langrennsski. Så langt vår oversikt rekker, viser vi til følgende oppstilling over medaljer som er vunnet på Hovdeski i VM og OL:

OL	1924:	Thorleif Haug, gull K Johan Grøttumsbråten, bronse K
VM	1926:	Johan Grøttumsbråten, gull K
OL	1928:	Sigmund Ruud, sølv Sp.h. Johan Grøttumsbråten, gull K
VM	1929:	Sigmund Ruud, gull Sp.h. Hans Vinjarengen, gull K
VM	1930:	Gunnar Andersen, gull Sp.h. Reidar Andersen, sølv Sp.h. Sigmund Ruud, bronse Sp.h. Hans Vinjarengen, gull K.
VM	1931:	Birger Ruud, gull Sp.h. Johan Grøttumsbråten, gull K Kristian Hovde, sølv 17 km
OL	1932:	Birger Ruud, gull Sp.h. Hans Beck, sølv Sp.h. Johan Grøttumsbråten, gull K Hans Vinjarengen, bronse K
VM	1933:	Sven Selånger, bronse Sp.h.

- VM 1934: Hans Vinjarengen, bronse K
 Arne Hovde, sølv Sp.h.
 Sven Selånger, bronse Sp.h.
- VM 1935: Reidar Andersen, sølv Sp.h.
- OL 1936: Sven Erikson, sølv Sp.h.
 Reidar Andersen, bronse Sp.h.
- VM 1937: Reidar Andersen, sølv Sp.h.
- VM 1938: Reidar Andersen, bronse Sp.h.
 Hans Vinjarengen, bronse K
- OL 1948: Petter Hugstedt, gull Sp. h.
 Torleif Schelderup, bronse Sp.h.
- VM 1950: Hans Bjørnstad, gull Sp.h.
 Thure Lindgren, sølv i Sp.h.
 Arnfinn Bergmann, bronse Sp.h.
 Heiki Hasu, gull
 Simon Slåttvik, bronse K
- OL 1952: Arnfinn Bergmann, gull Sp.h.
 Torbjørn Falkanger, sølv Sp.h.
 Karl Holmstrøm, bronse Sp.h.
 Simon Slåttvik, gull K.
 Heiki Hasu, sølv K
 Sverre Stenersen, bronse K
- VM 1954: Matti Pietkäinen, gull Sp.h.
 Sverre Stenersen, gull K

- OL 1956: Sverre Stenersen, gull K
 VM 1958: Sverre Stenersen, gull K

I tillegg til de som er nevnt i denne liste, kommer en mengde dyktige skiløpere som har brukt Hovdeski i nasjonale mesterskap og Holmenkollen. De aller fleste av de fremste premiene i spesielt hopprenn i Holmenkollen i tidsrommet 1930 til 1955 ble vunnet på Hovdeski. Av dyktige skiløpere som brukte Hovdeski, kan nevnes Arne Hoel, Juhani Kärkinen, Nilo Halonen, Anti Hyvärinen, Toralf Engan, Torgeir Brantzæg, Thorbjørn Yggeseeth og Bjørn Wirkola. Men den siste som brukte Hovdeski i store internasjonale mesterskap, var russeren Nikolai Kamenski, som greide en fjerdeplass i OL i 1960. Da var plastalderen kommet for fullt.

Etter brannen i 1960 var det lite igjen av den stolte skifabrikken som hadde levert ski til den fremste hoppeliten i bortimot et halvt sekel. Men mange har tatt vare på gamle Hovdeski som samleobjekter. De er minner om et håndverk som er i ferd med å gå i glemmeboka og om den unge snekkeren som startet det hele.

Thure Lund:

Thor Hansen Thon – en dyktig kar

I «Gamle Modum» for 1997 hadde vi en artikkel om Hans Henriksen Thon som fikk priser og premier for sine oppfinnelser. Vi fortsetter i årets «Gamle Modum» med en kort omtale av en annen Hans fra samme bygdelaget, som også hadde et «godt hue».

Mannen var Thor Hansen Thon (for alt vi vet kan geniet Hans Henriksen være hans bestefar). Han var født på plassen Løkka, der Øderud skolehus senere ble bygget, den 25. mars 1827. På skolen viste han gode evner, og etter konfirmasjonen i Heggen kirke tok sogneprest Tandberg seg av gutten og gav ham ekstra undervisning en ettermiddag i uken. Hensikten var at han skulle bli omgangsskolelærer. Dette pågikk et års tid, og da Thor var vel 16 år gammel, ble han ansatt som omgangsskolelærer i kretsen omkring Sandaker på Vestre Spone.

Thor var imidlertid ikke fornøyd med sin utdanning, og etter et par år lånte han 100 spesiedaler og dro til seminaret. Etter eksamen her fikk han ansettelse ved Herstad skolekrets på Nøtterøy. Etter noen år ble han også ansatt som organist ved stedets kirke.

Ved denne skolen arbeidet Thor Hansen i 60 år. Etter at han sluttet i skolen i 1910, fikk han en pensjon på 800 kroner året av Opplysningsvesenets fond.

På Nøtterøy var han i mange år bygdens altnuligmann. Han ble rådgiver i økonomiske spørsmål. Han startet arbeidet med å få stiftet Nøtterø Sparebank. Her ble han ordfører i forstanderskapet og var med i styret så lenge kreftene holdt. I noen år var han også herredskasserer. Han stiftet også en forbruksforening, som på få år hadde en god utvikling.

Thor Hansen var gift to ganger, og hadde flere barn. Han døde på Nøtterøy den 13. mars 1914, nær 87 år gammel.

Vi i «Gamle Modum» regner med at Thor Hansen fremdeles har slekt på Modum, og at en omtale av denne virksomme mannen kan ha interesse.

KILDE:
 «Oplandske Tidende» 19. mars 1914

Arnt Berget:

Snarums ukjente fabrikk

«Nannestad treoljefabrikk»

Under registreringen av kulturminner på Snarum kom den utflyttede snaringen Jan Erik Hermansen til meg med et brev skrevet av ingeniør og fabrikkeier F. Nannestad. Brevet var datert Snarum 3. mai 1870, og det var poststemplet Heggen postkontor. Det var før Krøderbanens og postkontorets tid på Snarum.

Nannestad var eier av «Nannestad Treoljefabrikk». I brevet skriver han til kjøpmann Hoxmark i Moss at han ikke kan levere tjære før om to måneder fordi han har avtale om levering av store mengder tjære og bek til marinen på Karljohansvern i Horten. Videre antyder han en pris på 3 spesidaler og 60 shilling pr. tønne, fordi tjære er nesten umulig å oppdrive for tiden.

Dette tydet på at det på Snarum må ha vært en treoljefabrikk av betydelig størrelse. Jeg begynte å spørre meg frem blant eldre mennesker på Snarum og lese i gamle bøker og dokumenter uten at det gav noen svar. Det stod ingenting skrevet, og ingen hadde heller hørt om Nannestad.

Til slutt, ved hjelp av Kari Kristiansen, fikk jeg sporet opp en branntaksering i statsarkivet fra august 1870. Denne var skrevet i en slurvete gotisk håndskrift og var vanskelig å tyde. Her måtte jeg få hjelp av Ole Petter Gulbrandsen ved Blaafarveværkets dokumentasjonssenter.

Jeg gjengir her bare hovedinnholdet i et flere sider langt dokument:

Treoljefabrikken ble bygd i 1869 og brant ned 8. august 1870. Den bestod av 8 bygninger, hvorav 3 var helt nedbrent, og 4 branntskadet. Arbeiderboligen stod 70 meter fra de andre bygningene og var uskadd. Av ting som er spesifisert, kan nevnes: Treoljeovn, destilasjons-

hus, bekhuis, kullhus og diverse skur. Vannkar med kjøleapparat, bestående av «kobberkjedel i form av hul trommel, 30'' høy og 30'' i diameter, verd 30 spesidaler».

Brannen må ha vært voldsom, for til og med gråsteinsfundamentene blir betegnet som ubrukelige, fordi steinen var blitt sprø av den sterke opphetningen. Verdien av den gjenstående arbeiderboligen ble bare taksert til 37 spesidaler, mens verdien av de nedbrente bygningene ble taksert til 570 spesidaler.

Takstmenn var lensmann Fleischer, C.J. Sveaas, Jens Snoterud, Ole H. Hæhre og Chr. Skreppen. Honorar til hver takstmann var 18 skilling!

Det står at fabrikkens lå på gården Liens grunn, sannsynligvis ved Snarumselva, sør for der Tre-sliperiet senere ble bygd. En annen mulighet er ved Liabekken vest for gården, all den tid fabrikkens var avhengig av vann til kjøling.

En kan jo spørre seg om hvorfor det på Modum ikke finnes verken skriftlige nedtegnelser eller muntlige beretninger om Nannestad og treoljefabrikken hans. Den hadde jo et betydelig omfang.

For det første eksisterte fabrikkens i bare vel et år, og for det andre tyder navnet Nannestad på at fabrikk-eieren var utenbygds fra. Sannsynligvis hadde han ikke slekt i bygda. At han likevel la fabrikkens til Lia, skyldtes nok de store furumoene, med en enorm tilgang på råstoff. Krøderbanen var under bygging og ville etter hvert kunne tatt seg av transporten. Trolig så ingeniør Nannestad gode muligheter for å skape en lønnsom bedrift. Tjære var en ettertraktet vare på 1870-tallet, sammen med biproduktene bek og terpentin.

Ramfoss Træsliberis korte historie - fra tremasse til elektrisk kraft

Fra omkring 1870 var det veldig aktivitet for å bygge opp papirproduksjonen i Norge. Treforedlingsfabrikker grodde opp som paddehatter der det var egnede fossefall.

I slutten av 1880-åra kom turen til Ramfossen, som var det øverste fossefallet i Snarumselva. Denne fossen ble i 1889 kjøpt av drammenserne Thomas Bang, P. Gudbrandsen, L. Onsager og Elling Ellingsen. De fikk retten til å utnytte fossen med en fallhøyde på 12,5 meter. Med dette kjøpet ble det en sterk forandring i det lille idylliske stedet omkring Ramfoss, som fra før av stort sett besto av en stor gård, Lia, og 7–8 mindre plasser, stort sett husmannsplasser til gårdene Lia, Morud og Ula.

Husmannsplassen Ramfoss tilhørte gården Ula, som ligger en halv mils vei ut mot Snarum. Her i Ramfoss bodde Jon Mikkelsen, som var født 1806 i Tryterud i Krødsherad. Han flyttet til Ramfoss i 1831 med kona Gro, som han hadde hentet fra Hallingdal. Hun var kjent for å kunne mer enn sitt «Fadervår». Det går sagn om at når hun kom «på kant» med bonden i Lia, satt hun hjemme i Ramfoss og besverget kuene hans så de nesten ikke gav melkedråpen. Det er sagt at kua til Gro melket tilsvarende mer. Men det var kanskje andre krefter som førte til at sønnen Johan ble en kjent predikant.

Temmingen av kreftene i Ramfossen startet i 1889. Dette førte altså til en total forandring av stedet. I et

par år var det en hektisk byggevirksomhet. Folk både fra det nære området og lenger vekk flyttet til stedet. Det ble bygget tresliperi, damanlegg, reguleringsdam syd for Krøderen og trallebane opp til moen, der det ble bygget et såkalt pakkhus. Hit anla jernbanen en sidebane på ca. 300 meter fra et stoppested oppe på moen som ble kalt Ramfoss. Fra sliperiet og til pakkhuset var det en høydeforskjell på 60 meter. Opp denne bakken ble stoffballene fraktet på traller som ble trukket med wirer (vaiere). Trallene lastet fire stoffballer à 204 kg. I 1891 var det meste bygget ferdig og sliperiet satt i drift. Det ble alt fra starten bygget et par arbeiderboliger. Da var det brukt 450 000 kroner.

Problemer

De første eierne undervurderte kreftene i Snarumselva. Den første dammen som ble bygget, røk etter kort tid. Det ble bygget en ny på et sikrere sted ved Kløtfeostjernet. Reguleringsdammen ved Krøderen viste seg å ha liten hensikt og ble tatt vekk allerede i 1906. Den nye dammen ble bygget en meter lavere enn rettighetene gav anledning til. Det var tydelig at eierne hadde fått respekt for Snarumselva.

Det kan se ut til at drammenserne enten hadde mangel på kapittel, eller ikke hadde nok kunnskap til å drive en så stor bedrift. Allerede etter et par år ble sliperiet leid ut til det engelske firmaet Thomas Owens

& co fra Cardiff. Dette hadde kontrakt på driften i ti år, og eierne overtok igjen i 1902.

De første årene hadde Ramfos Træsliberi en produksjon på ca. 6000 tonn tremasse årlig. Dette mente britene var for dårlig utnytting av ressursene. Det ble derfor foretatt en større modernisering av sliperiet i 1905/1906, da det ble påkostet 150 000 kroner. Dette førte til at produksjonen ble økt til 12 000 tonn årlig når det gikk maksimalt. Et enkelt år var produksjonen oppe i nær 13 000 tonn.

Tremassen fra Ramfoss hadde ord på seg for å være av meget god kvalitet. Alt tømmeret til sliperiet ble kjøpt i bygdene lenger oppe i dalen og fraktet til Ramfoss med elven. Som regel fikk Ramfoss sitt tømmer til slutt i brøtningen, etter at alt det andre var fraktet forbi.

Store miljøforandringer

Til vanlig arbeidet det omkring 45 mann ved selve sliperiet. Det ble bygget to arbeiderboliger og en såkalt «mesterbolig» i selve Ramfoss. I tillegg til at de fleste av de fastboende fra selve Ramfoss-området fikk arbeid ved sliperiet, kom det mange innflyttere. Det var også mange fra nabobygdene som fikk arbeid. Øking av innbyggertallet var en direkte årsak at stedet fikk ny skole i 1895.

Virksomheten ved sliperiet fikk store ringvirkninger i det lille bygdesamfunnet. Jernbanen anla stoppestedet Ramfoss, der det også ble et poståpneri, som ble skjøttet av pensemannen Ole Hilsen. Stedet ble etter få år omdøpt til Kløftefoss. Dette var vistnok på krav/henvendelser fra Postverket, som hadde problemer med å skille navnene Ramfoss og Raufoss. Det var ikke mange som hadde skrivemaskin i starten på 1900-tallet.

Svensken Carl F. Olson (senere Olsen) startet allerede fra den første tiden en butikk i den ene arbeiderboligen, den som ble kalt Solbakken. I 1909 bygget han en bolig ved stoppestedet oppe på moen og startet landhandel der. Der ble det etter hvert flere boliger, og på 15-20 år ble det total forandring på det tidligere så øde stedet.

Ungdommen på stedet startet med idrett og annet foreningsarbeid fra ca. 1910. I 1915 fikk Ole Karlsen 3. premie i norgesmesterskapet i skihopp. Året etter ble det to premier til Ramfoss i Holmenkollen, da Ole Karlsen fikk følge av Hans Johansen. Enda en gutt fra Ramfoss deltok i Holmenkollen og hovedlandsrennet i disse årene. Det var Erik Bolstad, som ikke nådde premie. Ole Karlsen og Erik Bolstad reiste til Amerika før de var 20 år gamle.

Omkring 1920 hadde Ramfoss et fryktet fotballag som hentet kretsmeesterskap til stedet, selv om det var i B-klassen.

Salg – problemer – slutten

I 1914 var det klart at eierne ønsket å kvitte seg med tresliperiet. På denne tida hadde Krødsherad en kommunal elektrisitetskomité i arbeid. Denne komitéen så sjansen til å sikre seg fallrettighetene i Ramfoss og kjøpte herlighetene i 1916 for 689 891 kroner. Herlighetene besto av vannrettighetene, tresliperiet, tømmerbeholdningen og tre bolighus.

Selv om elektrisitetskomitéen fikk i oppdrag å drive tresliperiet, var det først og fremst å skaffe Krødsherad elektrisk kraft som var hovedhensikten. Alt etter et par år var Krødsherad i full sving med å bygge ut kraftstasjonen, og i 1924 var byggingen av en moderne kraftstasjon fullført.

Krødsherad kommune måtte ta opp store lån for å klare alle investeringene. Samtidig måtte de nye eierne slite med stadig dårligere tider for treforedlingen. Et brukbart overskudd fra de første åra ble etter hvert til undeskudd på sliperidriften. Krødsherad kommune slet med å få banklån, og gjelda økte. Høsten 1928 hadde Krødsherad en gjeld for Ramfoss på hele 780 300 kroner. Styret sto maktesløse overfor bankene som nektet lån til fortsatt tømmerkjøp og drift. Det var ingen vei utenom, det ble nøkkelen i døra.

Elektrisk kraft overtok

I 1929 hadde kraftanlegget i Ramfoss kommet over kneika og hadde begynt å gi overskudd. Krødsherad kommune satt igjen med den store gjelda, og det ble kamp om kronene. Det gikk hele ti år før det ble en gjeldsordning. Det var stadig forhandlinger om salg av sliperiet, alle uten resultat.

Men i 1938 var gjeldsbyrden økt til 2 567 000 kroner. Herav falt det 822 245 kroner på Ramfoss. Ved gjeldsforliket med kreditorene ble det bestemt at elektrisitetsverket skulle forrente og avdra et beløp på 135 000 kroner. Det var i tillegg store beløp som kommunen måtte ordne opp i, for eksempel at Modum kommune forhøyet skattetaksten på Ramfoss med 45 %. Den videre skjebne for Ramfoss er i korthet kraft og atter kraft. I 1940 ble det utført en forsterkning av kraftstasjonen med en ny turbin. Allerede i 1946 kom de første forhandlingene med Buskerud fylke i gang. Disse førte til stiftelsen av Ramfoss Kraftlag, som overtok Ramfoss i 1959 og bygget den nye kraftstasjonen. I dette store selskapet eier Modum 30,67 %.

Etter hvert ble den gamle sliperibygningen og tre bolighus solgt til Kjell R. Steinsvik. I 2002 har Ramfoss Kraftlag kjøpt tilbake sliperibygningen og den gamle boligbygningen for en samlet sum på 250 000 kroner. Kraftlaget får dermed kontroll over området i tilknytning til kraftstasjonen, likesom sliperibygningen vil bli et egnet lagerhus. En forklaring på den lave kjøpesummen var at herlighetene ikke lenger var så herlige.

Unni Venke Holm:

Skredsvik gård, Geithus

Slik så det ut de siste åra før husene ble revet. Malt i 1982 av mangeårig nabo Frank Hansen.

Skredsvik gård er nå nærmest borte. Det kan derfor være på sin plass å skrive litt om gården og hvordan i hvert fall navnet vil leve videre. Navnet på gården er fra 1661 kjent som Schredswig, og er siden 1886 skrevet «Skredsvik» (5). Ellers finner man denne forklaringen på navnets opprinnelse: «Vel af skred n., Gliden, Nedstyrtning. Da Gaarden ligger fladt på en Skogmo, synes Navnet at maatte sigte til Udgravninger af Storelven» (2).

Gården blir i dag gjerne omtalt som Skredsvika, og denne benevnelsen blir brukt heretter.

Skredsvika har vært en av de betydelige gårdene på Geithus, og det er mye historie knyttet til den. Det har vært jordbruksaktivitet knyttet til stedet helt fra steinalderen. Det er funnet jordbruksredskap i jorda

som kan dateres ca. 4000 år tilbake. Skredsvika er en av de gårdene på Modum det er gjort flest oldfunn fra, delvis fordi det er gjort mange søk der. Dette vil Olav Sørensen skrive mer om i sin utgave av boka om Modums historie.

Oldfunnene tyder på at det har vært fastboende her langt tilbake i tid. I *Modums Historie* er gården benevnt som ødegård (5). Gården kan ha blitt lagt øde en gang i middelalderen. Det kunne være flere årsaker til at en gård ble lagt øde. Særlig ble mange gårder lagt øde etter den store mannedauen 1349-50. Også senere på 1300-tallet ble gårder lagt øde, og hvis tilstanden ble permanent, fikk de benevnelsen ødegård. Gjenrydding av ødegårder kom ikke i gang i større utstrekning før i første halvdel av 1500-tallet,

og var i det store og hele avsluttet på midten av 1600-tallet ⁽¹⁾.

På 1500-tallet kom de første sagbruk i drift i Norge, takket være oppfinnelsen av oppgangssager, som var basert på drift med vannkraft ⁽¹⁾. Trelastproduksjon gikk dermed over fra å være handverk til å bli industri, og Skredsvika ser ut til å ha kommet tidlig med i dette.

Foruten sagbruk var det også møllebruk knyttet til gården. Gården fikk tidlig mange strandsittere. Til å begynne med var det fem husmannsplasser ⁽⁵⁾. Husmennene arbeidet ved sagbruk og møllebruk i fossen. Men aktiviteten økte, og i *Modums Historie* refereres det fra skjøtet på gården da den i 1750 ble solgt, at det bl.a. var sagstøer, årgangskvern og tre par kvernstener og åtte husmannsplasser. Med på kjøpet fulgte også andre hus med oppsittere og diverse annet ⁽⁵⁾.

Jordveien i Skredsvika har ikke vært all verden. Det er først og fremst dens beliggenhet til tilgrensende fossefall og vannkraft som har gjort den betydningsfull. I utstrekning langs elva har gården strukket seg fra Vassbotn og Evja til Katfoss og helt ned til Grava.

I *Modums Historie* begynner beskrivelsen av gården i 1648 ⁽⁵⁾. Inntil da hadde gården vært krongods, dvs. at den hadde tilhørt kongemakten. I 1648 ble den makeskiftet med soknepresten på Heggen. Siden skulle den få mange eiere og brukere. Høsten 1872 fikk eierne av Eker papirmølle kjøpt «Eiendommen Skrædsviig med tilliggende Vandfald, beliggende ved Giethus i Modums Præstegjæld» ⁽³⁾. Med på kjøpet fulgte tomt til fabrikk, vannkraft og lett adgang til tømmer. AS Drammenselvans Papirfabrikk ble bygd opp og skulle bli en av de første og største papirfabrikker i landet – og en av de få som fortsatt er i drift, selv om eiere og navn har skiftet.

I 1937 ble jordbrukseiendommen skilt ut og solgt til Magnus Kleven. Gården var i familiens eie til den ble solgt til AS Union i 1965 ⁽⁵⁾. Opp gjennom åra er det fradelt og solgt ut en rekke parseller fra gården. I dag har Modum kommune overtatt det meste av det som er igjen, skogen inkludert, og på Skredsvikmoen planlegges det utbygging av næringsbygg.

Hans Bækkerud forpaktet gården fra 1938. I 1952 giftet han seg med Gerd Olsen. De flyttet fra gården i 1974. Da fortsatte sønnen Bertil å drive jorda i Hans sitt navn, og noe av jorda blir fortsatt leid ut og drevet ⁽⁶⁾.

Jordveien er som allerede nevnt, ikke all verden i Skredsvika. Men i Gerds dager på gården var det mer enn nok å henge fingrene i. De dyrket korn, poteter og grønnsaker, særlig kål, kålrot og gulrøtter – og de solgte til folk i bygda. Av korn ble det dyrket havre

til dyrefôr og rug til matmel. Rugen ble blandet med hvete, og det gikk med en del brød på gården. I den store bakerovnen i bryggerhuset ble det bakt 28 brød hver 14. dag. Ellers ble det bl. a. dyrket mye kålrot til dyrefôr.

De hadde kuer, griser og hester. Det var storslaktning både til jul og påske, og slaktedagene ble for Gerd de travleste dagene i året. Mange folk skulle bevertes, slakt skulle stelles og tilberedes, og også selges.

Om hesteholdet i Skredsvika og tilknytningen til Katfos fabrikk er det skrevet en fyldig artikkel i «Gamle Modum» for 2000.

Hans og Gerd skulle bli de siste som bodde på gården og drev den som en bondegård. Nå er bondegården borte. Låven gikk med i en brannøvelse for noen år siden. Bare litt av det ene våningshuset holder fortsatt stand. Tømmer fra denne bygningen er brukt til å bygge opp Kittelsen-museet oppe ved Gruvene til Blaafarveværket.

Gården er på vei over i historien. Men navnet vil leve videre både i nærområdet, som feks Skredsvikmoen, og ute i den vide verden. Først og fremst er det maleren Christian Skredsvig som sørger for det. Han ble født i Tomta i 1854, en plass under Skredsvika ⁽⁴⁾, og resten av den historien kjenner vel de fleste.

Christian hadde mange søsken, og to av dem reiste til Amerika. I hvert fall broren Elling, født i 1859, ser ut til å ha mange etterkommere i Amerika som bærer navnet Skredsvig.

Men mange andre moinger reiste til Amerika i hine hårde dager. En av dem som også skulle komme til å bære Skredsvik-navnet der borte, var Andreas Andersen, født i 1858. Andreas arbeidet som ung gutt i Skredsvika, men han ønsket mer ut av livet, og sparte seg opp penger til en amerikabillett. 24. mai i 1883 forlot han Modum. I 1896 ble han amerikansk statsborger under navnet Andrew Skredsvig. Andrew fikk flere barn, og slekten har etter hvert spredd seg over store deler av Statene ⁽⁷⁾.

Navnet Skredsvik er altså på forskjellig vis bevart for ettertida, men gården er snart bare minner. Vemodig, vil nok mange moinger synes som har levd en stund.

KILDER:

- 1: *Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon*, nr. 10, s 197-198, og nr. 12, s 666. 1980
- 2: Falk, H.J. *Norske Gaardnavne*. V. 1909
- 3: Haugen, Ø. *Union Geithus, AS Drammenselvans Papirfabrikker*, s 10, 1993
- 4: Kronen, T. *Christian Skredsvig - Liv og diktning*. 1939
- 5: Ruud, A. *Modums Historie*, IV, s 275-278, 1965
- 6: Gerd Olsen Bækkerud, Geithus
- 7: Linda Skredsvig Devlin, Washington, USA

Ungane i Katfoss under krigen

Mens det ennå var spredt militær motstand mot tyskerne i Norge, slo Hitler til i Vest-Europa. Med korte forsyningslinjer knuste de tyske fly- og panserstyrker all motstand i Nederland og Belgia i løpet av et par uker og fortsatte videre inn i Frankrike. Selv om England nå var kommet til unnsetning, måtte Frankrike be om våpenhvile etter fire uker. Nå dukket også Italia med sin diktator Mussolini fram på arenaen og erklærte England og Frankrike krig. I øst var Stalin på fremmarsj.

Sommeren 1940 ble den mest kaotiske under krigen. Tre personer av kjøtt og blod hadde greid å snu opp ned på livet til millioner av mennesker, og dette var bare begynnelsen. Disse tre hadde bare brukt noen få år på å tilrive seg totalitær makt innenfor egne grenser. Det skjedde i full åpenhet uten at vi forsto rekkevidden av det vi var vitner til.

Europakartet på kjøkkenveggen hadde nå virkelig fått en smell. Det var bare Sverige og Sveits som ikke var berørt i Vest-Europa. Men kartet viste oss andre ting enn landegrenser: Dovrefjell sto på samme sted som før. Det var det gamle symbolet på det grunnfestede og urokkelige som vi kunne samles om: «Enig og tro til Dovre faller!»

Etter at Kongen og regjeringen hadde etablert seg i England, kom BBC i gang med sendinger på norsk hver kveld. Disse sendingene lyttet vi til. Det var samlingspunktet rundt radioen.

Toralv Øksnevad ledet programmene. Han ble folkekjær som «Stemmen fra London». Disse sendingene bidro sterk til å etablere motstandsvilje hos folk mot tyskerne. I 1941 ble det derfor kunngjort at alle måtte levere sine radioapparater. Lensmannen sto for lagring av apparatene i lokaler som ble avlåst og forseglet. Lytting på London medførte nå svært strenge straffer.

Vi ungene var preget av det som foregikk. De voksnes verden var også vår verden. Spesielt var guttene opptatt av krigen, som også ble en del av tenkemåten og leiken i hverdagen.

Indianerleiken i Skredsvikskauen med pil og boga var tilbakelagt. Røyksignalene fra Djupdal var ikke lenger å se. Det blei for gammeldags når avisene daglig viste bilder fra krigshandlinger og soldater med alle slags våpen. Nå var det kuler og krutt som sto i fokus.

De første krigsåra laget vi oss muskedundere. Det var munnladninger med kolber i mer eller mindre vellykket utgave, tilteljet på hoggestabben. Det vanskeligste med slike geværer var å finne et rør som egnet seg til løp. Valget falt som oftest på rør

som elektrikerne bruker til å beskytte ledningene i skjulte anlegg. I bakkant måtte roret plugges godt slik at det ikke ble risiko for «bakladning» når skuddet gikk av. Fenghølet ble laget litt foran pluggen. Det ble betjent med en klesklype med tegnestift i anslaget og kruttlapp. Haglepatroner forsynte oss med krutt og «kuler». Med ladestokk og papirtuller som holdt kruttet og kulene på plass i løpet, ble det brukbar skyting. Det hendte vi fikk en trøst i ny og ne. Haglpatroner ble det imidlertid fort slutt på. Vi la våre hoder i bløt. Finn Boye var et unikum når vanskelige saker skulle løses. Oppfinneren av kruttet var kommet han i forkjøpet. Han visste hvordan vi skulle lage det. (Av hensyn til lesere som kunne falle for fristelsen til å prøve dette, vil jeg ikke gå i detalj. Dette var ikke ufarlig.) Blandingsforholdet var vi nøye med. Vi laget oss en skålvekt og brukte hagl som lodd. Da blei det nøyaktig, og produktet tilsvarende kraftfullt. Vi brukte trekull som vi laget sjøl. Trebiter i en tett boks med et lite høl i lokket ble lagt på bålet. Gassen som strømmet ut av hølet, ble antent slik vi ser på oljeplattformene. Når den flammen sloknet, var trekullet ferdig. De andre ingrediensene fant vi på fabrikken, og noe ble kjøpt i butikken. Ei sjøllaga, handdrevet valsemølle sørget for å pulverisere bestanddelene. Nå hadde vi krutt nok. Bly var det mye av på avfallsdynga på fabrikken. Det hamret vi ut til stenger som ble kuttet i passe størrelse. Da fikk vi noe som lignet kuler. Vi var nysgjerrige på alle slags våpen vi så. Den tyske handgranaten med skaft på boks, ble kopiert. Vi laget den av treverk som vi boret høl i. Hølet ble fylt med krutt og pluggen igjen. En kort styresnor på skaftet var nødvendig for at den skulle lande med hodet først når den ble kastet. Ut av pluggen stakk en spiker. Inne i hodet satt en kruttlapp mellom denne og en annen spiker. Mengden med krutt rundt spikerhodene bestemte smellet.

Vi holdt til i et gammelt hønsehus med disse eksperimentene. En gang hadde vi flaks. Vi mistet en «handgranat» i gølvnet med spikeren først! Heldigvis satt pluggen dårlig og løsnet med en gang. Resten fór bortover golvet som en nyttårsrakett og antente noe høvelflis borte i kroken som raskt ble slokket. Alle spor ble slettet i en fei, og rommet godt luftet slik at de voksne ikke fikk snusen i uhellet.

De fleste guttane i Katfoss hadde muskedundere uten at det skjedde ulykker. Pluggen i løpet var avgjørende for sikkerheten. Etter hvert ble det også mer raffinerte, sjøllagede våpen. Et par revolvere av Browningtypen ble laget. Munnladningsprinsippet

var beholdt, men løpet ble boret ut i stangjern med hånddrevet drill. Det tok noen dager. En sveivet drillen, og en annen presset på. Vi unnlot å bore helt gjennom. Dermed var problemet med sikker plugg løst. Klesklypa ble byttet med avtrekker og hane, innfelt i kolben. Kapasiteten på den «våpenfabrikken» begrenset seg til to eksemplarer i løpet av sommeren. Vi gikk tom for skarpe bor!

Det var skyte-epoken. Den ble tett fulgt av kano-epoken. Alle guttene skulle ha seg kano i elva. Kanoene ble laget med to-tre bordhøyder på hver side. For og akterstavnen var trekanten som sideborda ble spikret i. På midten ble sideborda sprengt fra hverandre til passe bredde. Så ble bånborda spikra på. Til slutt ble en beta av ei vaggesskinne festet til bunnen som kjø, og stevnene ble beslått med blikk fra pølsespann som vi fant på butikkynga. Tette ble ikke disse farkostene før de hadde ligget under vann noen dager.

Det skjedde drukningsulykker i elva. Det var jo så mange unger i Katfoss og Majorud og mye bading og fising. Harry druknet i det østre løpet under banebrua. Han var et par år eldre enn jeg. Han hadde krysset løpet fra land med tømmerflåte og skulle gå i land på holmen, da han falt i vannet. Han kunne ikke svømme. Det var flere gutter i området som straks slo alarm. Da jeg kom bort på brua etterpå, var to båter i gang med sokning. I den ene satt Harrys bestefar. Dette gjorde et sterkt inntrykk på oss alle sammen. Harry ble funnet.

På den tida var vannstanden i elva svært variabel. Det var vårflom med smeltevann og høstflom med regnvann. Dette skapte store vansker for bl.a. fløtningen. Med kraftutbyggingen på femti- og sekstitallet ble dette helt forandret. Men da gikk det ikke mange åra for fløtningen var en saga blott.

Et av de første krigsåra ble Stalsberg skole rekvirert av okkupasjonsmyndigheten. Arbeidstjenesten flyttet inn, og skolen måtte flytte ut. Den tidligere militærtjenesten var omgjort til arbeidstjeneste. Geværet var nå byttet ut med spade som de utkalte hadde på skuldrene når de marsjerte att og fram i skolegården. Arbeidstjenesten var som tvangsarbeid å regne. Den ble brukt til oppgaver i land- og skogbruket. Håkon kunne fortelle at hans avdeling dreiv skogsarbeid ved Ringkollen da ordren om forflytting kom. De ble stuet inn i kuvogner på Hønefoss stasjon, 50 mann i hver vogn. Her var de i fire dager og fire netter på vei

til Saltfjellet. Det var en kald transport med lite mat og så trangt om plassen at de måtte ligge sidelengs om natta. Nordlandsbanen var under bygging på den tida, og arbeidstjenesten fikk som oppgave å sette opp brakker for anleggsfolka.

Da arbeidstjenesten okkuperte Stalsberg, ble andre lokaler på Geithus tatt i bruk til skole. Noen flyttet til Folkvang og noen til Klubbhuset på Rolighetsmoen. Vår klasse havnet på lokalet Solvang. Her var vi til vi var ferdige med 7. klasse i 1942.

Skoletur artet seg annerledes i gamle dager enn i dagens opplevelsesverden. For to avgangsklasser ble det et år arrangert fottur til Sponevollen. Det var stort det! Nistepakke og bruspulver i påsa utgjorde utrustningen. Det var en varm sommerdag. Etter lek og mye moro på vollen var det noen gutter som tross strengt forbud syntes det kunne være godt med en dukkert i tjernet. På litt avstand og bak noe buskas gikk ønskene i oppfyllelse. Men de ble avslørt. Reaksjonen ble kunngjort av overlærer Gustav Haugen ved avmarsj: «Himatt går badegjestene bak!»

Øståsen ble mye benyttet som turmål sommer som vinter. Fra Katfoss ble det noen kilometer på ski innen vi nådde varden på Hovlandsfjell. Vi tok veien gjennom Skredsvika forbi Tomta og over isen til Westad. Da vi passerte huset i Tomta, var samtalen ofte innom Christian Skredsvig som levde sine barneår her. Vi var litt usikre på om han som guttunge gikk på ski slik vi gjorde. Men at han satt bak vindusruta om kvelden og observerte fullmånen som steig opp over Østasen med lyset fra vinduene på Sønsteby i forgrunnen, var vi sikre på. Han hadde evnen til å se og ta vare på og siden gjengi de fine opplevelsene natur, mennesker og dyr gav ham. Nei, pensel og maling var ikke noe for oss guttene. Vi var i klokkealderen der tid og teknikk var enerådende. Det var om å gjøre å slå passerings-tida fra forrige gang ved Vanninga, Kommunehytta, Langmyr og Sponevollen. Her var det lov å ta en kopp te av termoset hvis den fremdeles var intakt der den lå innpakket i avisopapir i rompetaska. Så bar det oppover Hovlandskreia, ofte i ubrøyta løype hvis vi var tidlig ute. Det var godt å komme opp på Hovlandsfjellet. Vekk fra alt som minnet om krigen. Gamle, krokvokste furuer med forblåste kroner holdt stand mellom lyngkledde berggrabber slik de hadde gjort i hundrevis av år. Her var alt som i mange generasjoner før oss. Ingen forandringer.

Omreisende med «butikker» da jeg var småfant

Ikke alle fant sin plass i det vanlige bygdesamfunnet, med fast arbeid og lønningsposer. I første tredjedel av forrige århundre var det mange som fant sitt levebrød som omvandrende «kremmere» eller «loffere». De kom gjerne inn på kjøkkenet der de åpnet en koffert med flere avdelinger, og nesten imponerende varebeholdning. Jeg vet ikke om de presenterte seg, i hvert fall kan jeg ikke huske mer enn ett navn fra jeg var i omkring konfirmasjonsalderen, det var en de kalte Krogh'en. Hans fulle navn var visstnok Ellef Krogh, jeg vet ikke hvor han kom fra. Men hans tilbud endte bestandig med «bendler og band, og luktanes vann og såpe». Krogh'en loffet opp Snarum og Krødsherad. Hvor langt han var opp i Hallingdal, er ukjent. Men én ting var sikkert. Han passet bestandig på å komme til Kløftefoss og Ramfoss dagen etter at det var lønning på sliperiet. Slike besøk fikk nok alle de større bedriftene. Når disse omvandrende kremmerne kom inn i hjemmene, som regel på kjøkkenet, sto ungene rundt «butikken» og beundret blomstrende skaut, blondebrett, duker, både ferdigbrodert og til å brodere på, alle slags sysaker, knapper, skolisser, hårnåler, skrivepapir og notisbøker. Det ble som regel en liten handel i hvert hjem.

Det var mange av disse kremmerne i hele mellomkrigstida. De fleste bar en koffert med varene sine, men noen brukte også hjelpemidler. En slik var «Gunerius Lødder», som stort sett handlet i Modum.

Det heter at en handelsmann som het Kileen, og som drev en forretning i Enggata i Drammen, forsynte disse farende kremmerne med varer. Kileen hadde full tillit til omførselshandlerne, så varebeholdningen fikk de på kreditt. De gjorde opp for seg når varebeholdningen var utsolgt, og da fikk de ny forsyning.

«Kitten»

På Modum var det en slik omfarende kremmer som ble kalt «Kitten», som er mest kjent. Hans navn var Hans Keith Tangerud. Kitten var i grunnen ikke noe klengenavn, i det det vel var en bevaring av mellomnavnet Keith, som hans bestefar John Keith hadde tatt med fra England midt på 1800-tallet.

I sine yngre dager hadde Hans Tangerud vært med et sirkus, men på en tur i Sverige ble han rett og slett ranet og mistet alt han eide. Etter dette gikk han i gang med omførselshandel. Etter hva folk forteller,

Hans Keith Tangerud eller «Kitten».

hadde han en meget dannet og høflig fremtreden, og han ble godt mottatt i alle hjem. Han handlet nok mest i Modum, men han handlet også i Eiker, Lier, Kristiania og helt ut til Østfold. Det heter at barna på gårdene fikk beskjed om å oppføre seg pent når «Kitten» kom på besøk. Hans «butikk» var en stor trekoffert som han dro med seg på veiene til han var langt over 80 år.

«Kitten» tok navnet Tangerud til etternavn da han flyttet til Østmodum omkring århundredskiftet 1900. Han døde i 1935, nesten 90 år gammel. «Buskerud Blad» hadde en lengre artikkel om Kitten, der hans ærlighet og behagelige vesen ble fremhevet. Han ligger begravet på Heggen kirkegård.

Becher'n

Ikke alle gikk til fots når de handlet. I vårt distrikt kom det hver vinter noen med hest og slede og handlet. Først og fremst var det hallingene som kom tilbake etter høstdreftene og krevde inn kreditten fra de som kjøpte kyr og ikke hadde penger da handelen fant sted. Nå hadde de med seg vadmelstøyer og gammelost og gjorde enda en handel. Mange bestefedre og bestemødre i Modum husker Aalruste'n, Halbjørghus'n, Li'ern, Tørset'n, Trøym'n og Løstbergkarene, som kom igjen år etter år.

Hver sommer kom Becker med den brune mærra, og ei stivvogn med kasse som var nedlastet med tøyer. Becker var jøde og hadde visstnok bopel i Lier. Han var i alle hjem der det gikk an å komme til med hest og vogn.

Becher hadde større utvalg av tøyer enn hallingene. Hos ham kunne en få kjøpt tøyer til både arbeidsklær og til festbruk.

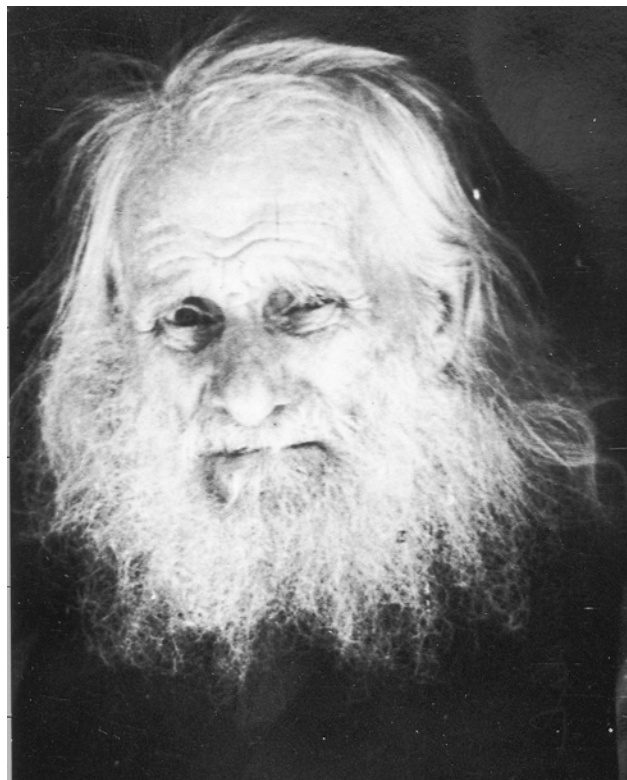
Noen steder ble han bedt inn på mat. Arne Hov skriver i sitt hefte om gamle Snarum at Becker ble bedt på middag i Lia. Han syntes nok det kokte flesket luktet godt, og han hadde store kvaler. «Jeg skulle hatt så lyst på et stykke flesk, men jeg tør ikke.» Hans religion forbød ham jo å ete flesk.

Numannen

Numannen, eller Andreas Mælum, som var hans rette navn, har kanskje vært en av landets mest originale journalister. Mælum startet bladet NU i 1896, og fra 1899 gikk han både sommer og vinter i hjemmene og samlet stoff, både historier og nyheter, til sitt fire siders blad. For Numannen var ingen ting for lite, eller for stort, til å brukes i avisen. Det meste tok han opp muntlig i forbindelse med en prat over en kopp kaffe. På den måten ble det tatt vare på mye som ellers ville blitt glemt. Når avisen var trykt, kom han på ny tur og leverte avisen og krevde kontingent av de som ville betale. Mye av det som Numannen hadde i den vesle avisa si, er brukt av historikere, så etter at han døde, har han vunnet en nesten uventet respekt. Et lite eksempel på hvor små ting han brukte i avisen sin, er en tre linjers notis fra 1930-åra: «De to søstrene i Hallerdalen er dyktige kvinner, de syr sine kjoler selv.»

Andreas Mælum var født i Skogn i 1848. Han var seminarutdannet og hadde hatt en lærerjobb som ung. Han gav ut flere bøker. Han avsluttet utgivelsen av NU i 1933 og døde i 1942, 94 år gammel. Han ligger begravet ved Lunder kirke på Sokna.

Numannen gikk bestandig med en lang, svart frakk. Det heter at han gikk uten strømper hele året, noe artikkelforfatteren er noe i tvil om. Han hadde et veldig helskjegg. Han hadde et rolig og høflig vesen og tok seg bestandig god tid.

«Numannen» Andreas Mælum.

Utover i slutten av 1920-åra ble NU-bladet etter hvert tynnere, og i 1933 var det altså slutt.

Gunerius Lødder

Først på 1900-tallet var det en kar som gikk omkring og solgte ting han selv hadde gjort. For det meste var det blikkvarer han produserte, men han tok også på seg reparasjoner når kanner og blikkjeler hadde «gått lekk». I daglig tale het han aldri noe annet enn «Gunerius Lødder». Lødder kom selvsagt av at han drev med lodding og blikkenslageri. Om vinteren gikk han etter veiene med en kjelke som i grunnen så ut som en sparkstøtting. Denne dyttet han foran seg enten det var lite eller mye snø.

Ivar Grøterud (86 år i 2002) sier at Gunerius en tid før århundreskiftet 1900 holdt til i et lite og gammelt hus i Grøterudhavna. Men omkring 1900 var han flyttet til Haugen ved Tangerud på Østmodum, der også «Kitten» med familie bodde. I folketellinga fra 1900 ser vi at «Gunerius Lødder» var født i 1853 i Våler i Østfold, og at hans navn var Gundersen. I folketellinga er det anført at Gunerius var blikkenslager og gift, men hans kone er ikke med i oppstillinga fra Haugen. Han var kjent over hele Modum og nærmeste omegn.

Minne om en gammel omgangsskolelærer

Den 24. januar 1878 ble det avduket en minnestøtte over Hans E. Præsterud, som hadde vært omgangsskolelærer på nordre og nordvestre Snarum fra 1840 til 1875, da han døde. Så vidt en kan se, er dette den eneste omgangsskolelæreren i Modum som bygda har hedret med en slik støtte. Hans E. Præsterud var av snarumætt. Hans far Ellef Bråten flyttet til Myhre nord for Hokksund, der Hans ble født 24. januar 1820. Som ung gutt kom han hjem til sin bror på Bråten og fikk mye av sin oppvekst her. Han var imidlertid uheldig og fikk ødelagt sin venstre hånd ved et vådeskudd. Han ble dermed lite i stand til å brødfø seg med vanlig bondearbeid. Han viste store evner, noe som kom prosten Tandberg for øre. Han gav gutten et par måneders gratis undervisning og fikk ham anbrakt som skolelærer.

Det heter at den unge læreren ved utrettelig flid og selvstudium ble en meget dyktig lærer, og at hans elever sto fullt på høyde med de som hadde hatt lærere med seminarutdannelse.

Præsterud fikk skolekretsene Glømme, Svendsby og Lien. De første årene var det ren omgangsskole i alle kretsene, men etter 1860 hadde Svendsby og Glømme fått sine rodestuer. Når en tar hensyn til de forhold Præsterud arbeidet under, het det at det han oppnådde nærmest var oppsiktsvekkende.

Lang arbeidsvei

Hans E. Præsterud giftet seg med den to år yngre Gunhild Andreasdatter Morud, fra Linderud på Simostranda. Han kjøpte småbruket Presterud nord for Drolsum, som han drev hele sitt liv. Ekteparet fikk etter hvert seks barn, og i tillegg kom hans far også med i husholdningen. Lønnen som lærer var ikke rare greiene. Småbruket var nok en god støtte. Hele tiden som lærer bodde han på Presterud, og hver dag gikk han over Holleia, på sydsida av Langsjø, om Sandungen og ned til Snarum. Her måtte han over elven for å nå Svendsby og Glømme. Når han skulle til Lienkretsen, måtte han gå tre kvart mil før han nådde gården han skulle besøke. Det var i tur og orden Morud, Struterud og Lien. Dette ble en tur på over tre mil før han kom hjem til Presterud sent på kvelden. Å overnatte hos folk kunne han ikke gjøre, og leie losji hadde han jo ikke råd til. Da han ikke hadde seminarutdannelse, hadde han minstelønn

som lærer. Det begynte med 20 daler årlig, det steg til omkring 25 daler omkring 1850, og ved sin død i 1875 hadde han nådd 90 daler i lønn. Det het at småbruket var forgjeldet, og det var nok et slit å få endene til å møtes.

God plan i undervisningen

For å klare undervisningen i alle tre kretsene la han opp en arbeidsplan som han fulgte til punkt og prikke. Han samlet først barna til undervisning i en av de ytterste kretsene på vestsida. Deretter kom turen til Lienkretsen, for så å ta den siste kretsen på hjemveien. Det var et umenneskelig slit, men da slapp barna å vente så lenge på neste undervisning som hvis han bare hadde undervist en krets daglig.

Med et par stykker brød i lomma gikk han hver dag fra Presterud. Middagsmat var det aldri tale om, men det hendte at han fikk mat på en av vertsgårdene. Fra en gammel fortelling om Hans Præsterud ser vi at han mange ganger kom hjem om kvelden med tom mage. Men stillferdig og tilfreds med sin situasjon var han alltid, og at han vel forvaltet sine evner som Gud hadde gitt ham.

Ingen ville overta

Etter at den nye skoleloven kom i 1860, kom det krav om at alle lærere skulle ha lærerutdannelse. Selv om han var aldri så godt likt og beundret av bygdefolket, ble dette kravet etter hvert så sterkt at han ble bedt om å søke avskjed i 1873, omtrent 30 år etter at han begynte sin lærergjerning. Det ble også utnevnt en ny lærer til å overta stillingen på Snarum, men det skjedde merkelig nok ingen forandring. Og så vidt en kan se av gamle skoleprotokoller, ble heller aldri stillingen til Præsterud avertert. Ved sin pensjons-søknad fikk han det beste skussmål fra skolekommissjonen, som anbefalte at han skulle få halv lærerlønn som pensjon.

Hans Præsterud fortsatte imidlertid som tidligere i sitt arbeid, som han var så inderlig glad i.

Han falt på sin post

Etter at Hans Præsterud hadde fått tilbud om pensjon, fortsatte han enda et par år i sin lærergjerning. Men

så fikk han en brå død i 1875. Han hadde vært på gården Lien på Nordre Snarum og hatt undervisning i skolekammerset, som for øvrig fremdeles finnes i den store hovedbygningen på Lien. På Lien hadde han fått middagsmat før han dro på hjemveien. Da han kom til Sandungen øst for Olavsby, måtte han legge seg ned, for aldri å reise seg mer. Legen som ble budsendt, sa at han var død av tarmslyng. Han antok at magen hadde vært for tom da han spiste middag på Lien.

Hans E. Præsteruds død gikk til hjertet på snaringene. Under sjelden stor deltagelse ble han begravet på Snarum kirkegård, der hans familie med hans vel 80 år gamle far hadde tatt turen fra Drolsum for å delta. Pastor Moe var meget beveget da han talte ved bisettelsen. «Han var en mann uten svik, og hans bønn i skolen gikk til hjertet på oss elever, har en tidligere elev sagt til meg,» sa Moe.

Aksjon for en minnestøtte

Ikke lenge etter Præsteruds død ble det satt i gang en aksjon blant snaringene for å reise en minnestøtte over Hans Ellefsen Præsteruds grav. En forretningsmann på Snarum den gang, Elling Geithus, som tidligere hadde hatt arbeid ved Snarum Koboltverk, gikk i spissen for en innsamling av penger, og den 24. januar 1878, på Præsteruds fødselsdag, ble det avduket en vakker minnestøtte på lærerens grav. Ved avdukingen var støtten overbygget av to sammenbøyde grantrær, der det hang et kors av grønt. Støtten hadde følgende minneskrift: «Erkjentelige medlærere og elever reiste ham dette minde.» Kallskapellan Moe avduket støtten, mens fungerende sogneprest Thrap holdt minnetalen. Han tok utgangspunkt i lærerkjærligheten, og pekte på den kjærlighet som bygda viste sin gamle lærer: «Det er en stille takkefest vi holder her ved avdukingen av Hans Præsteruds minnestøtte, men vi kan ikke forlate den uten en takk til Gud for alt hva han i halvannet hundre år har skjenket våre menigheter i de tarvelige, men trofaste omgangsskolelærere. Deres tid er forbi, og tiden krever mer. Skolen er i dag kommet opp på et høyere trinn, og vårt folk må vel regnes til de mest opplyste. Vi har meget å takke Gud for ved synet av hva skjer rundt om i landets menigheter.» I ettertid, i 127 år, har snaringene gjennom Præsteruds støtte blitt minnet om en takk for oppofrelse og slit, og om en lærers kjærlighet til sine bygdebarn.

Litt etterskrift

Snaringen Arne Hov skriver i et hefte om Snarum at Præsterud var en stor og sterk kar. Han var meget

Minnestøtten over Hans Ellefsen Præsterud er velholdt den dag i dag.

nevenyttig på tross av sin skadete venstrehånd. Han laget selv sko til seg og familien, han laget også ski og truger som han brukte vinterstid på sin arbeidsvei over Holleia.

Hov skriver at Præsterud ofte møtte ulv og en gang også en bjørn på sine turer. Han gikk alltid bevæpnet med øks eller gevær, og dette reddet ham en gang da han ble angrepet av en ulv som han jaget vekk med øksa si.

At Hans Præsterud hadde en viss forkjærlighet for Snarum, kan kanskje forklares med at hans bestefar Hans Ellefsen Bråten hadde en av Bråtengårdene på Snarum.

KILDER:

«Oplandske Tidende» 1918
«Oplandske Tidende» 21. jan. 1920
Arne Hov: *Minner fra Snarum*

Utvandring til New Zealand

Utvandringen fra Norge til Amerika er vel kjent. Langt mindre kjent er det at det i årene fra ca. 1870 og fram til ca. 1930 også utvandret nordmenn og skandinaver ellers til New Zealand. Tallmessig var det ikke så mange som reiste til dette eventyrlandet «down under», men historien om denne utvandringen er ikke mindre spennende av den grunn. Fra Norge vet vi at det utvandret ca. 1200 personer i perioden 1870-76, og at folk fortsatte å emigrere til langt ut i 1930-årene. Fram til 1930 utvandret i alt ca. 10 000 personer fra Skandinavia.

To tømmerhuggere i ferd med å felle et kjempetre.

De slo inn planker i stammen for å komme høyest mulig. Skogen var lite verd, fordi det til å begynne med ikke fantes veier eller jernbane. Trærne ble for det meste felt og brent. Der det hadde vært skog, ble det etter hvert enorme beitemarker.

Sagbruk vokste opp etter hvert som det ble veier. I de første årene ble okser benyttet som trekkraft. Det måtte om lag 30 okser til for å trekke de største stukkene.

Hvorfor skjedde denne utvandringen? Reisen er over dobbelt så lang som til Amerika. Og folk hadde lite penger, ja, mange eide ingen ting. En forklaring er derfor at reisen i de første årene var gratis, men sist i 70-årene måtte emigrantene selv betale reisen. Da ble det mye rimeligere å utvandre til Amerika. Likevel var det noen som valgte å dra til New Zealand.

Utbygging av landområder

I begynnelsen av 1800-tallet hadde mange britiske emigranter slått seg ned på New Zealand blant de innfødte maoriene. Maoriene kom snart i mindretall og ble undertrykt. I 1840 ble øyene formelt en britisk koloni, og innvandringen fortsatte. Etter at en gullfeber tok slutt sist i 1860-årene, ville myndighetene bygge ut avsidesliggende områder. Det skulle anlegges enorme beitemarker, og det skulle bygges veier og jernbaner. Tidligere hadde striden med maoriene hindret dette. Nå ønsket man innvandrere til å utføre det nødvendige arbeidet, og Skandinavia ble utpekt som et interessant område. I 1870 sendte myndighetene på New Zealand en tidlig norsk emigrant, Bror Erik Friberg, til Norge. Han snakket norsk og var trolig en av dem som hadde deltatt ved gullutvinningen. Det ble avertert i norske aviser. Det Friberg var på «jakt» etter, var hardføre skogs- og jordarbeidere. En viktig årsak til at mange ville emigrere, var at de ikke så noen framtid for seg og familien i Norge. Det var ikke utkomme til alle i jord- og skogbruk, og industrien var lite utbygd. Fribergs kampanje gav resultater. Den 5. oktober 1870 gikk 18 familier om bord i dampskipet «North Star» i Christiania. De kom fram til Palmerston North på Nordøya 5. februar 1871. I dag er dette en universitetsby med over 70 000 innbyggere. Den gang var det stor skog her med trær med diameter opp mot 2 meter og en høyde på opptil 60 meter. Mange av trærne i urskogen var ca. 1 000 år gamle. Ved ankomsten fikk hver familie 160 dekar landområde til en rimelig pris. De fikk også rimelig lån til kjøp av redskap. Arbeidsdagen var fra 08.00 til 17.00, med én times middagshvil. Det var et umenneskelig slit, og flere omkom under skogsarbeidet, men også i leirene som ble opprettet.

De kom ikke tilbake

Seinere kom det flere skip med emigranter fra Norge. Til tross for at mange nok opplevde forholdene i det

nye landet som en skuffelse, later det til at de fleste slo rot i det nye landet. Det var ikke mange som kom tilbake. Barna giftet seg etter hvert med newzealendere eller andre emigranter. Det norske og de øvrige skandinaviske språkene døde ut. Det var ikke lov å bruke morsmålet i skrift eller tale i skolene.

Utvandring fra Modum

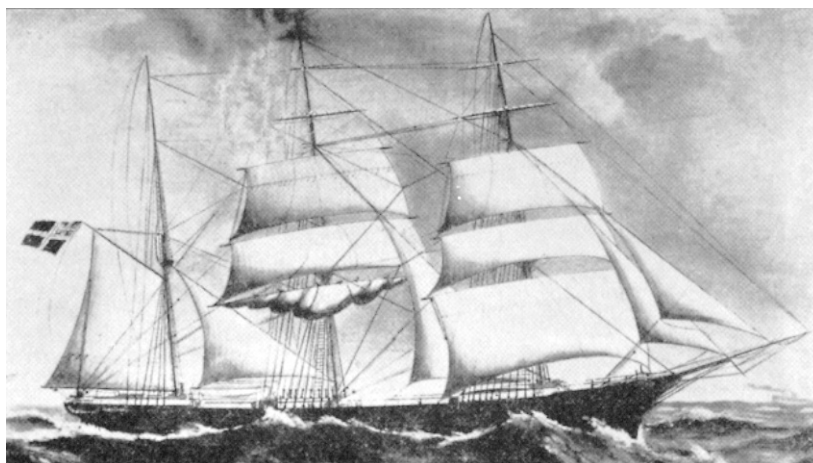
Vi kjenner i hvert fall ett eksempel på utvandring til New Zealand fra Modum. Året er 1873, den 13. august. Barken «Høvding» seiler ut på sin andre tur til New Zealand. Vi vet at en familie fra Modum var med. I skipslistene står det i noen tilfeller bare oppført at passasjerene kom fra innlandet. Det er derfor vanskelig å vite om folk fra Eiker, Sigdal eller Krødsherad var med. Ingen av dem som reiste, hadde peiling på hvor New Zealand lå, bare at det var langt, langt borte. Reiseruten var som før. Ned til vestkysten av Afrika, utfor Kapp Verde. Her svingte skuten av mot Syd-Amerika i retning Salvador. Så fortsatte ferden videre til sydspissen av Afrika ved Kapp det gode håp. Derfra syd for Tasmania og opp til østkysten av New Zealand, til Napier.

Med på denne reisen var Anna Marie Stenberg og hennes mann Hans Johansen Stenberg, deres datter Josefa, som var ca. 3 år gammel, samt tvillingene Hans og Johan, som var ca. 6 måneder gamle. Denne familien kom fra Tyrifjordens vestbredd. De hadde fått beskjed om at «Høvding» skulle seile i juni. Derfor startet turen fra Modum i mai. Men i Christiania var ingen emigrantskute å se. Ventetiden ble lang, om lag tre måneder. Uten mat og penger ble dette en vanskelig tid for familien fra Modum. De fikk etter hvert noe hjelp fra Indremisjonen, men var meget utarmet da de gikk om bord. Moren hadde ikke melk til tvillingene, og annen væske kastet de opp igjen. Familien gikk en vanskelig tid i møte. Tvillingene ble stadig svakere, og døden var uunngåelig. De døde med få timers mellomrom.

Begravelse

Det var kapteinens plikt å forrette under begravelsen og sørge for jordpåkastelse. To bukker av uhøvlet bord kom på plass på akterdekket. På disse ble lagt to blankpolerte planker. Disse var 3 meter lange og ble holdt på plass av tverrbord som var spikret fast under. De to plankene stakk 2 meter utenfor rekka, slik at det ble god avstand til skroget når kisten skulle skyves over bord. En kasse med brun jord ble

hentet opp fra underdekket. Dette var en nødvendig del av lasten om bord sammen med håndskyffelen av smijern. Noen av passasjerene deltok i seremonien. Tvillingene var svøpt sammen i hvit seilduk. Det var morens ønske at de skulle senkes sammen. Til føttene ble festet blylodd for at de skulle synke med bena først. Kaptein Nordby bar for anledningen full uniform. Han gav ordre om at storseilet skulle reves, slik som skikken var ved begravelser til sjøs. Ingen ting ble overlatt til tilfældighetene. I venstre hånd holdt han Bibelen og salmeboka. Han kunngjorde hva som skulle synges og var selv forsanger. Han holdt ingen lang tale. Bibelteksten handlet om oppstandelse og evig liv. Så tok han skyffelen med jord tre ganger og la jorda på seilduken som tvillingene var svøpt i. Faren hadde løftet Josefa opp på armen og holdt den andre armen rundt hustruen. Begge gråt åpenlyst. Det gikk et sukk gjennom forsamlingen da den forrettende kapteinen gav tegn til sine utplasserte matroser, og seildukspakken med sitt dyrebare innhold begynte å gli utover. Alle hørte de pakken traff havoverflaten med et stille, bløtt plask.

Barken «Høvding», som familien Stenberg reiste med i 1873 da de utvandret fra Modum til New Zealand.

Tvillingene var på vei ned i dypet. Storseilet ble hevet og seremonien var over. Vi kan vel ikke fatte hvor stor sorgen var for foreldrene og vesle Josefa, selv om hun kanskje ikke forsto alvoret. «Høvding» var nå like nord for Kapp Verde-øyene, og ennå var det flere ukers reise igjen. Det var mye sykdom om bord og lite mat, men fram til det nye landet kom de. «Høvding» ankom Napier 1. desember 1873.

Etterkommere

Det er ingen etterkommere etter familien Stenberg i Modum i dag. Det er det derimot på New Zealand. Under et besøk på New Zealand i 1997–98 tok artikkel-

forfatteren kontakt med en tidligere fotograf og eier av en fotoforretning i byen Masterton, George E. A. Nikolaison. Han guidet meg en dag i Mauriceville. Dette området ligger noen mil syd for Palmerston North. Her var det nordmenn, men også dansker som hadde ryddet området for skog. Nordmennene hadde fått sin egen kirke her i 1881.

Nikolaison driver i dag med slektgransking for etterkommere etter de som emigrerte fra Skandinavia. Her var det store rom med flere datamaskiner. Interessen for folks røtter var enorm. Mange etterkommere etter familiene som utvandret fra Norge, bodde i dag i Australia og USA. Etter å ha henvendt meg til Nikolaison og spurt etter familien Stenbergs etterkommere, fikk jeg senere et brev fra en av dem, Ron Stenberg. Han bodde i Auckland og var 82 år.

Han kunne fortelle at han var etterkommer etter Axel Stenberg, en yngre bror av Hans Stenberg. Denne broren hadde også utvandret. Ron Stenberg opplyste at Anna og Hans fikk tre døtre i New Zealand. En av disse døde ung. Men de to andre, Adolphina Wilhelmina, født 17/11 1876, og Hansine, født 22/1 1879, hadde etterkommere på ulike steder i New Zealand i dag. Jeg kontaktet Ron Stenberg for å få adresse til disse, men ingen av dem var noe spesielt interessert i sine besteforeldres historie.

KILDER :

Øystein Molstad Andresen: *Ukjent ferd mot ukjent havn*

George E.A. Nikolaison: Samtale

Torbjørn Tjemsberg: *Under Sydkorset*

Nettsted: <http://norway.heritage.com/ships/index.asp>

Arnt Berget:

Sperreballongen i Bråtamasta

Under siste verdenskrig ble det brukt sperreballonger over byer og flyplasser. Disse hang høyt oppe i lufta, helt opp mot 7000 meter. Under disse igjen hang det masse tauverk, eller det ble spent opp nett mellom flere ballonger. Fly som kom nattestid på bombetokt, fikk tauverk eller nett i propellene og styrta. Ballongene var fortoyed i lange wirer, og enkelte ganger kunne wirene ryke slik at ballongene kom i drift.

En vintermorgen på Snarum under siste del av krigen hengte en slik sperreballong seg fast i høyspentmasta på Søndre Bråtan etter ei mellomlanding i ei gran i Prestgardshagan. Grana brakk tvers av, og ballongen fortsatte til wiren huka seg i den noe mer solide høyspentmasta. Vestavær gjorde at sjølve ballongen svedde over skauen på østsida av jernbanen, godt synlig over store deler av Modum.

Toget fraktet mange nysgjerrige moinger, som brukte søndagen til å beskue rariteten.

Hendelsen kom selvsagt også tyskerne, stasjonert på Vikersund Bad, for øre. De kom til Bråtan, og beordret bygdefolket å ta ned ballongen uten at det kan sies at snaringane hadde spisskompetanse på området. Til jobben ble det rekvirert en stubbebryter fra Magnesittverket på Morud. Stubbebryteren ble fortoyed i stabburet på Bråtan, til gårdeierens store fortvilelse. Stabburet inneholdt nemlig en del kjøtt

og flesk som ikke var oppgitt til tyskerne, slik det var påbudt den gangen.

Stabburet tålte påkjenningen godt, og ballongen kunne sveives inn på vinsjen, meter for meter. Et møysommelig arbeid, siden det ikke var plass til all wiren på trommelen. I det trommelen var full, måtte ballongen fortoydes på nytt før de kunne fjerne wiren og starte innsveivinga igjen.

Arbeidet ble avslutta i kveldinga, men ballongen hang fremdeles høgt i lufta. To tyske soldater skulle holde vakt om natta, og tyskerne forlangte husvære for dem på Hov hos Lorentz Dahl. Han bodde rett overfor stabburet som ballongen var fortoyed i. De forlangte oppvarma rom, men ingen seng å sove i.

Mandag morgen ble arbeidet med innsveivinga av ballongen igangsatt igjen, og utpå ettermiddagen hang den såpass lavt at noen av lukene kunne åpnes for å slippe ut gass. En mengde tilskuere ble beordra opp på ballongen for å presse ut resten av gassen og pakke den sammen. Under arbeidet så snaringane sitt snitt til å kappe av en masse silketau og snorer som de sparka ned i snøen.

Om de tyske soldatene ikke la merke til det eller bevisst overså det, vites ikke. Mange snaringer hadde i alle fall kjøretømmer av silke på hestene sine i flere år etter krigen.

Omgangsskolens helter

Fra sogneprest Amlunds tale i 1910

I 1898 ble den siste omgangsskolen i Modum historie. Da ble den nye skolen på Kimmerud tatt i bruk, og den gamle Pilterud omgangsskolekrets, som omfattet gårdene Tandberg, Kimmerud og Pilterud, ble til Kimmerud skolekrets. Omgangsskolelærer Torstein Nordtorph, som hadde vært lærer i omgangsskole fra 1881, slapp dermed å vandre gårdimellom. Han fikk æren av å avslutte en to-trehundreårig epoke. Lektor Roar Tank, som har skrevet *Modums Historie* avslutter sitt kapittel om skolene i bygda med en hyllest til omgangsskolelærerne: «*Skulle denne fremstilling være viet noens minne, må det være de gamle omgangsskolelærerne. De har fortjent det.*»

12 år etter at Kimmerud fikk sitt faste skolehus, ble det innviet nytt skolehus på Gulsrud. Dette erstattet det gamle skolehuset på Askerud, som ble bygget i 1867. Askerud skolekrets ble dermed døpt til Gulsrud skolekrets, og den offisielle innvielsen av skolen og den nye kretsen fant sted den 8. mai 1910, der sogneprest Mathias Amlund var hovedtaler. Hans tale var en hyllest til de gamle lærerne. Men den var også en tale som ble husket i bygda for sitt innhold om selve skoleverket.

Etter å ha dvelt litt om skolen fra de aller eldste tidene, der hovedvekten ble lagt på kristendommen og med prestene som pådrivere, sa Amlund i sin tale: «*Reformasjonen kom. Luther hadde skapt katekismen. Den måtte læres av alle barn.*»

I den første tida fantes ikke skoler for andre enn de som skulle bli prester, jurister eller leger. At det kom så langt at alle skulle få lærdom, var noe helt nytt, sa Amlund. Luther grep med katekismen rett inn i folkets liv. Etter hvert ble det hentet faddere til barn av folk som hadde lært budene, artiklene og Fader Vår, men det var ikke alltid lett å finne folk som kunne så mye. Men det gikk på en måte. Folk påtok seg med mulkts ansvar å lære barna dette. Hvis ikke dette ble gjort, ble det mulkt både for faddere og foreldre. Dette var den første skolen for almuen her i landet. Da barna var omtrent 15 år, fikk de en omgang hos presten, eller til nød av klokkeren.

Da kom skoleholderne og omgangsskolelærerne. Skoleholderne var de flinkeste guttene man hadde i bygda, sa Amlund. De hadde kanskje de beste

hodene, men oftest de dårligste beina. De kunne ofte være både pukkelrygga og halte og ofte ikke skikket til annet. I lønn fikk de fra 20 til 40 spesiedaler i året og kost på gården der skolen ble holdt. De gikk omkring fra gård til gård med ei bokskreppe. Enten bar de skreppa selv, eller kanskje de lot den grommeste gutten bære den. Kanskje det kunne bli den vordende skoleholder i bygden? Skoleholderne var brevsynte. De kunne lese brev for folk.

Etter hvert begynte også de flinkeste barna å kunne lese og skrive. Først lærte de å skrive navnet sitt, etter hvert også brev. Dette var små mirakler i samfunnet på den tida.

Katekismen ble brukt til lesebok. Først lærte guttene å lese, deretter jentene, og så skriving i samme orden. Høyden av det en kunne forlange av de unge var, som en kall sa, at det var om å gjøre å kunne lese, skrive og regne og kanskje litt kjærlighet da, om en har tid og råd til det, sa en humoristisk sogneprest.

Om den nye skoleloven av 1860

Så kom den nye skoleloven av 1860 med flere fag, fortsatte Amlund. Det var et gyselig spetakkel for å få den innført. Dette var noe prestene hadde funnet på, mente mange, og forbannet seg på at loven ikke skulle innføres. Men den ble innført, selv om det nesten gikk på kniven løs enkelte steder.

Det som var grunnlaget for alt, var vel kristendommen. Derfor er det blitt til at skolen er en datter av kirken. Men hjem og skole må også arbeide sammen. I mange hjem var det ofte slik at det var spørsmål når ungene kom hjem fra skolen. Blei du hørt i dag, da? Hva blei du spurt om, har du fått juling kanskje, eller har du kanskje sitti igjen. Det hendte nok at det vanket juling. Men selv katta tukter ungene sine. Om vi ikke lærer folkeskikk med tukt i skolen, kan vi kanskje lære katteskikk.

Amlund avsluttet sin tale i Gulsrud skole med appell om samarbeid mellom hjemmet og skolen. Han gav også de gamle omgangsskolelærerne en spesiell takk for det grunnlaget de hadde lagt for folkeopplysningen.

Kongsrud'n eller «Pluggen»

(1825–1893)

I siste halvdel av 1800-tallet var det flere såkalte «raringer» som gikk gårdimellom på Modum. En av disse var en som ble kalt for Kongsrud'n eller «Pluggen». De fleste eldre moinger hadde historier om denne mannen, som gikk gårdimellom i det meste av Modum og nedre del av Sigdal. I en rekke amerikabrev og innlegg i Modum-Eikerlagets opptegnelser finner vi historier om mannen. Hilda Wahl fra Vikersund, som utvandret til Amerika, skriver om ham i et brev hun kaller «Minder fra Vikersund». Hun nevner en del raringer fra stedet, og at «En sådan raring var Christian Kongsrud, også kalt «Pluggen». Han var så besatt av lus at man alltid måtte gjøre skikkelig ren stolen han hadde sittet på før noen turde sitte på den igjen.»

O. A. Grønlund skriver fra Fargo at han minnes Kongsrud'n som var født på Modum omkring 1830. Grønlund skriver at det på den tida ikke var skoler eller andre institusjoner til å ta seg av slike som falt utenfor det vanlige samfunnslivet, og resultatet ble at Kongsrud'n måtte vokse opp som en stakkar.

«Så vidt jeg vet utførte aldri Kongsrud'n noe nyttig arbeid. Klærne kom fra forskjellig hold og var oftest av gammel mote. Renslighet var det også så som så med. Det er sannsynlig at den mørke hudfargen hans ikke var av sydlandsk opprinnelse. I hele sitt liv ble han en omvandrende figur.

Merkelig nok hadde han lært seg å synge et par salmevers, og disse kunne han lokkes til å synge når han var i godt humør. Litt militærøvelse drev han også med. Jeg tror ikke han hadde lært det på Gardermoen. Han gikk alltid med kjepp, og denne brukte han som børsen når han marsjerte soldat, eller når noen skulle skytes.

I det politiske liv var han en absolutt høiremann. Dette besto i at han aldri gikk inn i noe hus på venstre side av veien når han var ute på sine vanlige runder. Når han gikk nordover på Simostranda kom han som regel innom oss, i det vi bodde på høire side av veien, og dermed var politiske venner.

Jeg minnes fra en høst i slaktetiden, at mor drev ute i kjøkkenet og kokte blodklubb. Kongsrud'n var på farten og kom innom med følgende ord:

«*Han Kristian kan nok se innom litt,*» og så fant han en stol å sitte på. Mor kom inn og spurte om han likte klubb. Han svarte på sin vanlige måte at «*han Kristian æter nok klubb au han*». Mor kom derefter inn med en passe stor klubb på en tallerken, samt kniv, gaffel og en kopp melk. Da han kom til bords, grep han

klubben med bare neven, for kniv og gaffel var nok ikke nødvendig. Klubben var jo varm, så han måtte legge den fra sig av og til, så det ble ikke lite sølete i og omkring tallerkenen. Da alt var fortært, slikket han fingrene, hånden og tallerkenen og snudde sig til mor og sa at nå behøvde hun ikke vaske opp. Han mente å gjøre litt nytte til gjengjeld for maten.

Det neste på programmet var om han kunne få lov å lage litt snus. Han hadde litt skråtobakk i lommen. Denne ble flekket opp og ble tørket grundig på ovnen. Derpå gned han det mellom hendene til fin snus som han hadde på en gammel kruttflaske. Når snusen skulle nytes, tok han ut korken og helte en passelig porsjon i handa hvorefter han dro stasen opp i nesen. Det tok ikke lang tid før dette virket, og jeg kan ennå etter 40 års forløp ikke glemme for et forferdelig spetakkel det var da han begynte å nyse.»

«Pluggen» gikk mye på nordre og østre Modum, og på mange gårder lever ennå historier om ham. En gang han kom til Røed på Østmodum, var det en løs stut på tunet, og Kongsrud'n ville være med å fange den inn. Det endte med at han ble stanget inn mot låveveggen med et horn på hver side. Det var da han sa ordene som ennå lever: «*Nao faor du mi inte lenger.*» Kongsrud'n snakket uforfalsket gammelt Modum-mål.

Den 30. september 1896 hadde «Buskerud Blads» en lengre artikkel om «Pluggen». Det var en R. Grønvold som hadde vært på Modum og skaffet opplysninger om ham. Grønvold har ikke brukt navnet Kongsrud, men Heja, og antyder at han var født oppe i skogkanten av åsen. Grønvold forteller ikke hva hans foreldre het, men at han hadde en søster som het Maren. Vi har forsøkt å finne familien Heia i folketellingen fra 1865, men uten hell. Det viser at Grønvold har brukt et dekknavn. Alt han skriver om denne Christian passer inn med det andre fra bygda har fortalt om ham.

I kirkebok nr. 5 i Modum (1824-1833) finner vi at Christian Kongsrud var født på gården Kongsrud den 3. mai 1825 og døpt den 12. juni samme år. Vi merker oss at Kongsrud'n både til dåpen, under folketellingen i 1865 og i kirkeboka da han døde, skrev navnet sitt med Ch. Foreldrene var gårdeieren Ole Larsen og hustru Mari Vellichsdatter, som var vanlige, bra bondefolk.

Grønvold forteller at Christian av naturen var utrustet med ualminnelig små evner. Ja, så små at de ikke en gang kunne kalles evner. Men ikke desto mindre

hadde moren hans lært ham å synge noen salmevers. Noen skolegang var det ikke tale om.

Da hans jevnaldrende skulle tegne seg for presten, var ikke Christian snauere enn at han også ville være med på det. Dette året var det tilfeldigvis kommet en ny prest til bygda som ikke kjente de lokale forhold, og det falt ikke Christian vanskelig å presentere seg som aspirant til konfirmantforberedelsen. Presten gav ham også et par spørsmål, men da ble Christian så sint at han skrek ut at «tier du itte still ska je duppe di i færjepotta te a mor og færje di blå i stella før grå.»

Årene gikk, og det ble forsøkt å få ham i et alminnelig kroppsarbeid. Men tross overbærenhet og god vilje fra folk ble det ikke til noen ting. Han var stri av gemytt og umulig å samarbeide med.

Etter at hans foreldre døde, og det var kommet andre eiere til hjemmet, ble det til at han måtte seile sin egen sjø. Fattigkassen var det ikke tale om. Dertil var han en altfor ærekjær mann. Det var det verste ord han hørte. «Den stygge, svarte kassa da.» Tigge måtte en heller ikke beskyldte ham for, han gikk bare på besøk. I hans barndom ble en furumo i Modum brukt til ekserserplass (antagelig Rolighetsmoen), og hva han så der, satte dype spor i hans sinn. Å eksersere soldat ble etter hvert en livsstil, og han gav seg selv navnet løytnant Soot.

Etter som årene gikk, ble han barns skrekk, og for mødrene ble han en like god Busemann å gripe til som selveste feieren. Som erstatning fikk han mat og drikke der han kom og de klær han trengte. «Der ser je kaffikjelen,» sa han når han kom inn et sted og han ønsket seg kaffe. «Hvis du vil eksersere for oss, løytnant Soot, så skal du få kaffe,» sa husmoren. «Ja, je kan vel det,» sa Christian og ble sittende. «Nei, først eksersere, så skal du få kaffe,» sa frua. «Ja, je kan skyte den svarte bikkja te lensmann, det svine beit mi i stortåa så hu blei helt grønn.» Så labbet han ut i gårdsplassen vred i hu og med stokken i venstre handa, og rettet mot lensmannsgården begynte han eksisen:

«Presenter ladning gevær, kjøtt og blod fortæret, legg a på en haug, åsså er a dau – giv fyr, ett – to!»

De to siste ordene ble gitt med et brøl som gav ekko i åsene rundt. Denne gang gjaldt det lensmannshunden, men det samme rimet brukte han bestandig. Han bare forandret fiendens navn, enten det var prest, klokker eller skriver eller andre han kunne være uvenner med. Tross at han lett ble fornærmet og sint, var Christian godmodig og gjorde ingen fortred.

En gang han satt i kjøkkenet på prestegården, og presten ropte på kokkepiken som het Maren, kom Christian i skikkelig harnisk. Han var ikke særlig godvenner med sin søster, som også het Maren. «Er'u Maren, er'u et svin, og så kan du ha fillesuppa di,» ropte han og kastet skjeen i veggen og for på dør. Presten kom etter og ville godsnakke med ham. «Skyt Maren ned du løytnant Soot, så er du kvitt

**«Presenteret, Ladning i Geværet, Kaffa
oppereret, æt-to!»**

*En tegning av Kongsrud'n.
«Buskeruds Blad» 30. september 1896.*

henne!» «Det har je gjort så mange ganger, men når presten itte lar'a fare te sola, så dau'er'a itte». «Nå må du ikke være så sint da Christian, så skal du få et par bukser av meg.» Det hjalp, og bak klokkerens fjøs byttet han bukse og kylte den gamle i gjødselhaugen. «Nå kæn klokkeren få at filleboksa si, åsså kaster je'a på møkkadynga, åsså kæn kråuka få'a te onga sine, den fillekråuka, åsså kæn skjæra få lukte på'a, den filleskjæra.»

Venn med Andreas Disen

På sin vandring traff Kongsrud'n en gang på maleren Andreas Disen. De var jo sambygdinger og gode venner. Disen satt oppe i ei ur og laget skisser av noen

furukragger, og Kristian lurte på hva maleren drev med. «Setter du opp trostesnuruer nå da, Andreas?» «Nei, god dag, er deg da Christian. Åssen har du det da?» svarte maleren. «Nei dø, je har inte no' tobakk, ser du.» «Tobakk, vil du ha tobakk da, Christian.» «Ja, hvis du hadde, ville je jenne hatt litt.» «Du får syngje et pent salmevers for meg først, så skal jeg se etter om jeg har litt.» Christian satte seg ned på en stein i ura, foldet hendene og sang med barnslig fromhet og naivitet: «Lov og takk og evig ære o.s.v.» Deretter strakk han ut handa mot Disen: «Tobakk nå'u?» «Ja, men først får du skyte den kråka som sitter i grantoppen der borte.» «Ja, je ske prøve, men je treffer'a vel inte». Dermed begynte han: «Presenter ladning i gevær, kråuka operert o.s.v.» Og så seilte kråka av sted. «Jeg tror du skjøt liv i kråka je, Soot, istedenfor død, men du får vel få tobakk likevel da,» sa Disen. Fornøyd over å få tobakk gikk Christian videre. Disen skal selv ha fortalt dette.

Vanemann

Christian hadde alltid bestemte steder han overnattet. Han viste godt hver morgen hvor mange gårder han skulle besøke før kvelden kom. Om sommeren førte han en forholdsvis behagelig tilværelse, mens det kunne være ille mange ganger om vinteren. Han hadde lite rede på hvordan han skulle beskytte seg mot kulden, selv om folk var snille til å gi ham varme

klær. Om vinteren var det også vanskelig å få egnet losji, ikke alle ville ha en med lus i sine værelser. Og det gikk som det måtte gå. I forholdsvis ung alder greide han det ikke lenger.

Christian Kongsrud havnet i sine siste år på fattiggården Ihlen. Dette var et sted som alltid hadde stått for ham som en redsel. Til slutt var han så syk at han neppe hadde noen følelse av hvor han befant seg. Han døde 7. juni 1893, vel 68 år gammel, og hvor sørgelig det enn kan høres, så ble han begravet på «Den svarte kassas regning». I kirkeboken nr. 12 i Modum står det at «Ugift Fattiglem Christian Olsen Kongsrud døde den 7. juni 1893. Dødsårsak vites ikke».

NB: I «Gamle Modum» for 1997 har Kai Hunstadbråten et intervju med Gotfred og Johan Skyliholdt, som forteller om Kongsrud'ns besøk i deres barn-domshjem.

KILDER:

Amerikabrev til Modum-Eikerlagets jubileumsbok 1933.
Anna Johnsen
Amerikabrev til Modum-Eikerlagets jubileumsbok 1933.
O. Grønlund
«Buskeruds Blad» 30. september 1896 v. R. Grønvold
Anne Marie Røed (muntlig) ca 1950

Thure Lund:

Skinnfell var geit

Marte Eintangen budde på Eintangen ytterst på Sysletjenn. Hun var meget fattig og sultet i hjel. Hun eide ikke en tråd etter seg. Sogneprest Christian Essendrop, som var prest i Heggen fra 1813 til 1837, var formann i fattigkommisjonen på den tida Marte døde. Han antydet at Marte kunne begraves i en skinnfell for å spare penger til en kiste. En kar som het Johannes, og som bodde i Røstedalen, hadde nok litt med begravelser til Marte å gjøre. Han sa tørt til Essendrop: «Ja, jinne før mei, om presten vil møte Marte på dommens dag i ein gammal skinnfell.» Sagnet sier at Marte fikk kista si.

Hvem var så denne Johannes Dalen som turte

snakke Essendrop i mot. Det er nok den Johannes som bodde i Røstedalen, og hadde en betrodd jobb ved Blaaafarveværket. Han var stiger, eller oppsynsmann ved pukkverket, der han var betrodd veiing og sortering av malmen. Han førte også regnskapene ved pukkverket og utbetalte lønningene til arbeiderne.

En av Johannes Dalens sønner gikk underoffiserskolen i Christiania og ble fullmektig ved Width Tobakkfabrikk. Det var jo stort midt på 1800-tallet. En sønnesønn, Torger, reiste til Amerika, der han tok navnet Thos Thompson. Der var han formann i et tømmerkompani og virket som søndagsskolelærer.

Arnt Berget:

Torvmyra og Liapensen

Torvmyra ved Lia var ved siden av Ramfoss tresliperi den viktigste arbeidsplassen i nordre del av kommunen under første verdenskrig.

Det var stort behov for brenntorv til oppvarming, og Ole Lien d.e. satte derfor i gang produksjon i Stormyr rett ned for Lia skole. Det arbeidet 40 mann på to skift her, skiftformenn var Erik Korsbøen og Ole Alstad. Ole ble sendt på opplæring på Elverum Torvskole for å perfektionere seg i torvproduksjon. Under oppholdet på Elverum vikarierte Bernard Håvaldsrud som formann.

Da mesteparten av torva skulle ut av bygda, fikk Lien tillatelse til å bygge eget sidespor til Krøderbanen. Dette endte ute på kanten av moen rett over myra, og folk i bygda kalte sidesporet for Liapensen. Opp den bratte skråningen fra myra ble torva vinsjet på vagger som gikk på skinnegang.

En arbeidsgjeng stod og stakk torv med spade, så

ble torva lempet opp på en leder som gikk inn i kverna og videre til pressa, hvorfra den kom ut igjen i 60 centimeters baller.

Ballene ble stablet opp under tak til tørking. Under tørkeprosessen måtte ballene vendes, dette var kvinnfolkarbeid.

Trekraften til leder, kvern og presse var lokmobil. Denne var vedfyrt og nokså brannfarlig. Til tross for lang skorstein og gnistfanger hendte det ikke så sjelden at lokmobilen antente skogen rundt myra. I 1918 ble det storbrann på moen mot Kvernerud. Området omtales som «brannen» den dag i dag, og det har i en årrekke fungert som forsøksfelt for gjenreising av skog.

Da første verdenskrig tok slutt, opphørte etterspørselen etter brenntorv, og produksjonen ble lagt ned. Men Lien var en driftig kar og satte i gang bygging av sementvarefabrikk ved enden av sidesporet. Her ble det produsert takstein og andre sementvarer.

*Torvmyra Lia 1914.
Lokmobil dro ledere og torvpresse. Myrstua i bakgrunnen.*

Saga ved Liadammen. Krøderbanen i bakgrunn.

I tillegg hadde Lien et sagbruk i gang ved Liadammen på sørsida av sidesporet. Han hadde eget kraftverk som produserte strøm til gården og saga. Nå var det ikke noe nytt å utnytte vannkrafta i Liabekken. Allerede på 1600-tallet er det omtalt både sag og mølle ved Lia, og et dokument fra 1700-tallet forteller om ei avtale mellom Lia og Vassendrud i Krødsherad om bruk av flomvannet fra tjernene i Vassendrudmarka. Vassendrud hadde nemlig sag lengst ned på moene ved Tubbmyrdammen.

I mellomkrigsåra ble det ikke produsert annet enn torvstrø på torvmyra. Torvstrø var et meget godt jordforbedringsmiddel. Da andre verdenskrig brøt ut, ble det igjen et behov for brenntorv, og myra ble satt i full drift igjen i krigsåra mellom 1941 og 1945.

Olav Sørensen:

Hans Tandberg fortalte om Store-Per Hovenga

Han Hans Tandberg vart aleine da'n vart gammal. Han budde i et hus kommunen hadde under gamle Geithusbakken, borti der dom kalte for det for Sugerike. Dette var først i 1960-åra. Han Hans var født i 1883, og han sa at da det vart slutt i gruva på Blåfærjeværket var'n 13 år. Han var oppvoksen i Høgget. «Han far var skredder, å det vart lite å gjøra for'n da gruva stansa. Je måtte mest forsørje mi sjøl. Je hogg mer je en'n far den vinter'n je var 14 år. Du veit, han var itte no tess som tømmerhøgger denna skredder'n» sa'n Hans.

Hans huste godt'n Store-Per Hovenga fra den ti Hovengar'n var gammal og budde på Nymoen. «Han var styggeli diger» sa'n Hans. «Sjøl om'n var gammal sto det alvorlig respekt a'n. Var det fester eller no, der dom var redde for spetakkel, ba' dom Hovengar'n. Det var nok att'n var te ste's. Når han

var der, var det ingen som torde prøve si!

Men det var no han itte åt, å det var hestekjøtt. Han hadde ei dotter som var gift på Kopland og svigersønn hass hadde det moro a denne overtrua has om hestekjøtte'.

Ein gong han var der, hadde dom laga tel sausekjøtt ta ein gamp dom hadde slakta, men dom sa itte no te'n Per. Men da dom var ferdig me meddan sa Koplener'n te svigerfar sin: «Ja nå har'u eti hestekjøtt du au nå da Per» sa'n. Men trur'u itte at Hovengar'n tverr-reste si å gikk uttom veggan spydde tor si hele meddan da.»

Men så var'e ei gong sea at Hovengar'n tok igjen litt da. Det var på tråkka på Kopland, svigersønn ha's hadde spent for spiss-slean å sku a' gale. Han smatta på hesten, å den skaut si te, men dom sto bom stille. Da sto'n Store-Per å høldt igjen slea'n!»

Modum historielag 25 år

Modum historielag ble stiftet på et møte på Modum Blaafarveværk torsdag 3. mars 1977. Eiker historielag ved formann Holmen og fru Gevelt var til stede og ga fylldige og interessante redegjørelser for arbeidet i Eiker historielag. Møtet vedtok å stifte Modum historielag, og følgende styre ble valgt:

Formann: Ola Olafsbye, styremedlemmer: Kai Hunstadbråten, Knut Hartz, Andreas Lerskallen, Peder Dahlen og Sigmund Presterud. Varamenn: Olav Sørensen og Thure Lund.

Medlemskontingent ble fastsatt til kr. 15,- pr. år. De øvrige frammøtte på dette stiftelsesmøte var Hans Brastad, Ola Sandaker, Torstein Bendiksbjerg og Bjarne Rakkestad.

Representanter fra «Bygdeposten» og «Buskeruds Blad» var til stede.

Lagets virksomhet

Første styremøte ble holdt hos formannen, Ola Olafsbye på Snarum, og styret konstituerte seg slik: Nestformann: Kai Hunstadbråten, kasserer: Knut Hartz, sekretær: Sigmund Presterud.

Det ble vedtatt å trykke opp medlemskort - den praktiske utformingen ble overlatt til Thure Lund. Kai Hunstadbråten fikk i oppdrag å utarbeide forslag til vedtekter for laget.

Det første ordinære årsmøtet ble holdt på Søndre Modum ungdomsskole torsdag 9. mars 1978. Det møtte 13 av lagets i alt 30 medlemmer. Styrets forslag til vedtekter ble vedtatt, og ved valgene ble det bestående interimsstyret gjenvalgt.

Kai Hunstadbråten viste gamle bilder fra Modum, og til slutt ble Modumfilmen fra 1951/52 vist.

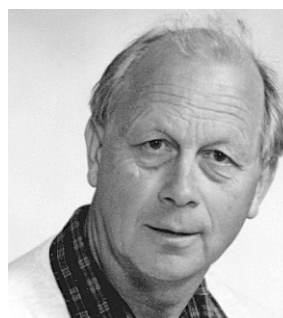
De første årene arbeidet historielaget stort sett med innsamling av stedsnavn. Møtevirksomheten i laget besto stort sett av årsmøte med underholdning etter årsmøtesakene.

På årsmøtet i 1979 hadde laget en presentasjon av gammel musikk fra Modum ved Thure Lund, Ragnvald Borgen og Thorleif Myhre på henholdsvis torader, fele og citer. Videre ble Modumdelen av Modum/Eikerfilmen vist. Dette var en produksjon som Norefjellaget i Oslo sto bak.

På årsmøtet i 1980 ble Hans Thomas Øderud valgt til ny formann. Jo Sellæg holdt lysbildeforedrag om fasadeendringer på gamle hus, hvordan det bør gjøres og ikke gjøres. Laget hadde ved hjelp av Harald

Ola Olafsbye.

Wermund Skyllingstad.

Bye stått for restaurering av slektsregistret. Arbeidet er avsluttet og registeret er på plass på Blaafarveværket. Laget hadde også anskaffet folketellingslister fra 1901 på mikrofilm, og ved samarbeid med Sigdal har laget papirkopi av listene fra 1801 og 1865.

I årene 1981 til 1984 var det liten virksomhet i laget, og på årsmøte høsten 1984 ble det valgt helt nytt styre med formann Arne Sørensen og styremedlemmer Thure Lund, Aase Hanna Fure, Ola Andreas Sandaker og Sverre Hunstadbråten. I 1984/85 ble seterbua på Bråtavollen restaurert. Arbeidet kostet kr. 13.500.

I 1987 ble Godtfred Skuterud ny formann. Han fungerte fram til 1990, da han ble avløst av Berit Aslaksby, som i 1991 ble avløst av John Arne Wendelborg.

Lagets styre fungerte så i noen år uten formann, men i 1997 ble Wermund Skyllingstad valgt til formann. Skyllingstad kom inn i styret i 1992 og ble da valgt til sekretær, men fungerte som koordinator for styret fram til han godtok å bli valgt til formann. Kai Hunstadbråten fungerte som nestformann fram til sin død i 2001.

Aase Hanna Fure ble valgt til kasserer i 1987 og har vært det fram til i dag.

Kontingenten, som starta med kr. 15,- ble i 1988 forhøyet til kr. 30,- i 1991 til kr. 50,- og i 2001 til kr. 80,-.

«Gamle Modum»

På et styremøte 26/9-85 drøfta styret muligheten for å gi ut et årsskrift for historielaget. Dette forslaget ble lagt fram på årsmøtet 23/10-1985. Styret i laget ble den første redaksjonskomité og det ble søkt Modum kommune om tilskudd til utgivelsen. Det ble bevilget kr. 39.000,- av kulturbudsjettet, forøvrig eneste gang vi har søkt om tilskudd til utgivelsen, etterpå har vi klart det ved salg av heftet. Første nummer av «Gamle Modum» kom ut høsten 1986. Heftet ble trykt i 2000 eksemplarer og kostet i utsalg kr. 40,-. I 1990 ble prisen hevet til kr. 50,- og i 1994 til kr. 60,-, som også er dagens utsalgspris. På årsmøte i 1987 ble det valgt egen redaksjonskomité for heftet, bestående av Arne Sørensen, Kai Hunstadbråten og Thure Lund. Sørensen gikk ut av redaksjonskomiteen i 1991 og i hans sted ble valgt Kristian Linnerud og Jon Mamen. Etter Kai Hunstadbråtens bortgang ble Håvard Altern, Andreas Øvergård og Aase Hanna Fure med i redaksjonskomiteen i 2001.

Møter og turer

Laget har de senere år hatt medlemsmøter med forskjellig programinnslag i vinterhalvåret, og høst og vår har laget arrangert forskjellige turer for medlemmer.

Det kan nevnes at følgende personer har hatt innslag på medlemsmøtene:

- Egil Skogen fra kulturkontoret og pressefotograf Johan Brun snakket om fotoregistrering.
- Professor Olav Bø har vært hos oss flere ganger og fortalt om gamle juletradisjoner, gamle matskikker» og norske skitradisjoner.
- Eldar Steen har vært hos oss flere ganger og bl. a. snakket om livet på bygdene i gamle dager, Norges første vei fra Haugsund til Kongsberg og om Ivar Aasen i liv og diktning.
- Inger Steen har fortalt om Herman Wildenvey og Petter Øijord om gamle ovner.
- Edvard Elsrud har holdt foredrag med lysbilder fra Vassfaret.
- Tidsvitne Tollef Larsson har fortalt om sitt liv under krigen og sitt politiske testamente.
- Ole Svein Enger: lysbildeforedrag om Vatnås kirke og om årstidene i musikk og bilder.
- Thure Lund har hatt flere forskjellige emner.
- Arnt Berget og Tom Ulvær har vist lysbilder fra naturen i Modum.
- Erling Diesen har foredratt om elektrisiteten i Modum, Britta Malmstein om Snarums Magnesittverk,
- Unni Venke Holm om skolen på Blaafarveværket.
- Olav Sørensen om «Modum blir ei bygd».

Laget har vært på tettstedsvandring med Kristian Linnerud i Vikersund, Geithus, Åmot og Haugfoss/Nymoen. Videre har det vært fabrikkbesøk på Drammenselvans papirfabrikk, Westad armaturfabrikk, Gravfoss kraftstasjon.

Vi har vært på husmannsvandring til plasser under Heggen, besøk på Mælum og sett på hovedbygningen, på Buskerud gård, der Petter Collett snakka om Collettfamilien og gikk deretter Collettstien.

Det har vært tur til Snarum koboltgruver, setervollene i Holleia-Hesjevollen, Gundhusvollen og Bråtavollen, plassene i Skuterudåsen, bygdeborgen på Sulusåsen, Ullhaugtoppen, Maidalen i Øverskogen der det falt ned et fly 9. april 1940, de gamle finneplassene rundt Glitre: Borkebu, Glitreplassen, Bottolfs og Svervestola, tur til folkemuseet på Bygdøy, tur langs Henåa i tømmerfløtingens fotspor, togtur med Randsfjordbanen fra Vikersund til Hen med eget oppsatt ekstratog, på jernbanestasjonen på Hønefoss fikk vi omvisning i et lite jernbanemuseum i en gammel jernbanevogn.

Vi har hatt aftensang i Heggen kirke med biskop Sigurd Osberg og etterfølgende vandring til Vike kirkeruin. Vi har vært i Snarum kirke og på Bråtappen.

Omkring 17. mai 2000 hadde laget besøk av tre tidligere krigsfanger fra Ukraina og deres følge. Det ble holdt fest for dem på Folkvang, Geithus.

Vi har vært på gårdsbesøk på Olavsby og sett på Per Olafsbyes gårdsmuseum og på Hulbak der det var brødbaking i bakerovn og smiing i den gamle smia.

Samarbeid med andre

Laget har i samarbeid med Fotoklubben og Modum kulturkontor foretatt fotoregistrering av gamle bilder fra Modum. Vi har hatt registreringsmøter på Snarum, Sysle, Østmodum, Geithus, Brunnes, Simostranda, Bingen og Vikersund. En del av bildene ble i samarbeid med fotoklubben stilt ut i kunstlokale i den gamle kommunegården i Vikersund.

Høsten 1992 arrangerte vi i samarbeid med den katolske menighet i Drammen katolsk messe i Vike kirkeruin, der også Modum kammerkor deltok.

I forbindelse med Heggen kirkes 800-årsjubileum var også historielaget medansvarlig for en utstilling av gamle gjenstander som hadde forbindelse med Heggen, bl.a. hadde vi fått lånt ut en del gjenstander fra Drammen Museum.

Lagets 15-årsjubileum ble arrangert i kulturhuset, der vi viste Modumfilmen og vi sang Modumsanger til akkompagnement av Knut og Gunn Bjerke.

Laget arrangerte i 2000 tur i samarbeid med Aktive fredsreiser til Krakow - Auschwitz, Praha, Berlin, der vi hadde med Tollef Larsson som tidsvitne.